

Gulyás István

MODERN KÖNYVVITELTAN II.

Tévhittek, pongyolaság és ortodoxia

A hagyományos könyvviteltan bírálata

2009

Jelen könyvet, vagy annak részleteit a szerző és a kiadó engedélye nélkül bármilyen formátumban kereskedelmi forgalomba hozni tilos.

Kiadó: GIN Professional Kft; 1163. Budapest, Edit u. 15; <mailto:gulyas@ginprofessional.hu>
<http://www.ginprofessional.hu>

Tévhittek, pongyolaság és ortodoxia - a hagyományos könyvviteltan bírálata by [tudományos mű](#) is licensed under a [Creative Commons Nevezd meg!-Ne add el!-Ne változtasd! 2.5 Magyarország License](#)..

Gulyás István

2009

Gulyás István

**MODERN KÖNYVVITELTAN
II.**

Tévhitek, pongyolaság és ortodoxia

***A hagyományos könyvviteltan
bírálata***

2009

ISBN 978-963-88486-3-5

„Vannak olyan helyek, ahol a semmittevés is becsületesebb dolog, mint a felületes munka. Ilyen hely például a tudomány, de különösen az oktatás.”

Gulyás István

TARTALOM

ELŐSZÓ ÉS AJÁNLÁS.....	6
1. MÉRÜNK-E A VAGYONKÖNYVVITELBEN?	7
1.1 Mériünk-e a vagyonskönyvvitelben?.....	7
1.2 A tudományos fogalom rendeltetése, egyértelmű és találó jelölésének követelménye	7
1.3 A mérés fogalma	10
1.4 A számítás fogalma	11
1.5 A számvitelben „kvázimérés” van, „klasszikus mérés” nincs. És a könyvvitelben?.....	12
1.6 Bónusz: A mérés, a számítás és a minősítés különbsége. Minősítés a vagyonskönyvvitelben.	14
1.7 A könyvvitelben regisztrált mértékegységek.....	15
2. MILYEN AZ EREDMÉNY, A HOZAM, A RÁFORDÍTÁS, A KÖLTSÉG, ILLETVE A BEVÉTEL ÉS A KIADÁS FOGALMAK SZABATOS MEGHATÁROZÁSA?	16
2.1 Az eredmény (M).....	16
2.2 A hozam (H).....	17
2.3 A költség illetve ráfordítás (R).....	24
2.4 A bevétel (B) és a kiadás (K).....	29
3. A KÖLTSÉG ESZKÖZ, AVAGY FORRÁS (TÖKE) TERMÉSZETŰ?	30
4. A KETTŐS KÖNYVVITELNEK MI ADJA A LÉNYEGÉT?	37
5. A HIBÁK FELOSZTÁSA, OSZTÁLYOZÁSA CSAK AZ OSZTÁLYKOHERENCIA-ADATOK HIBÁS KÖNYVELÉSÉT FELTÉTELEZVE; E HIBÁK OKAI ÉS MEGNYILVÁNULÁSUK	40
5.1 Az osztálykoherencia- avagy a ‘tartozik-követel’ adatpáros hibás könyvelésének következményei és kimutathatósága.....	40
5.2 Az inadekvát „ellenőr-automaták” elve.....	44
6. MILYENEK A VALÓDI DINAMIKUS MÉRLEGEK?.....	45
6.1 Az m „serpenyős” ($m \geq 2$) valódi dinamikus vagyonsmérleg.....	45
6.2 A schmalenbachi ún. dinamikus mérleg és az m „serpenyős” ($m \geq 2$) valódi dinamikus vagyonsmérleg eltérő jellegzetességei.....	48
7. ZÁRT RENDSZERE-E A VAGYONKÖNYVVITEL?	51
8. A KÖNYVVITEL TÖRTÉNETE ÉS IRODALMA 1945-TŐL NAPJAINKIG	60
9. A SZÁMLAELMÉLETEK TÖRTÉNETE AZ ÚN. PERSZONÁLIS MODELLTŐL MÁIG	62
9.1 A kettős könyvvitel számlaelméletei	62
9.2 Az egyszeres könyvvitel elmélete.....	70
9.21 Kuntner Róbert egyszeres könyvviteli elmélete, avagy az „egyszeres strandpapucs” problematikája.	71
9.22 Valóban egyszeres könyvvitel a manapság is használt úgynevezett egyszeres könyvvitel?	72
10. A HAGYOMÁNYOS KÖNYVVITELTAN ZSÁKUTCÁBAN — A SZÁMLAELMÉLETEK HALÁLA	75
10.1 Az elméletek halálának természete.....	75
10.2 A számlaelméletek halálának okai	76
10.3 A hagyományos könyvvitel tan zsákutcába torkolló fejlődésének és ortodoxsá válásának oka	80
IRODALOMJEGYZÉK	83
TÁRGYMUTATÓ	84

Előszó és ajánlás

E könyvben szakirodalmi idézetek, valamint a források megjelölése és világos magyarázatok, illetve ahol az szükséges a problémát megvilágító példák alapján tisztázásra kerülnek olyan fontos, a hagyományos könyvvitelten magyar és külföldi szakirodalmában el-
lentmondóan vagy sehogyan sem tárgyalt kérdések, mint:

- Mérünk-e a könyvvitelben vagy nem?
- Mi a hozam és a ráfordítás szabatos meghatározása?
- Különbözik-e a költség és a ráfordítás fogalmak tartalma vagy nem? Ha igen, miért, s ha nem miért nem?
- A költség eszköz vagy forrás (tőke) természetű?
- Valóban dinamikus mérleg-e a schmalenbachi Dynamische Bilanz?
- Zárt rendszer-e a kettős könyvvitel? S ha valami zárt e könyvvitelben, akkor mi az, milyen tekintetben és miért?
- A kettős feljegyzés adja-e valóban a kettős könyvvitel lényegét?
- Megbízható-e a $\sum TF = \sum KF$ és az $E = F$ „ellenőr-automata”?
- Betölti-e egy komplett és így értelmesen használható könyvvitel szerepét az úgynevezett egyszeres könyvvitel? Egyáltalán: egyszeres-e az egyszeres könyvvitel?
- Érdemben fejlődhet-e még a számlaelméletek alapján a kettős könyvvitel és tana?

E kérdések megválaszolása során néhány tévhitet eloszlatok, és mivel a hagyományos könyvvitelten általam lényegbevágónak és ezért figyelemre méltónak tartott hibáival, hiányosságaival foglalkozom, feltételezem, hogy a Kedves Olvasó rendelkezik legalább a könyvvitelten alapjainak ismeretével. Ezek figyelembevételével ajánlom e könyvet elsősorban

- a könyvvitel tudományos kutatói, oktatói és tanulói,
- a könyvvizsgálók és a mérlegképes könyvelők,
- az adóhivatalnokok és állami számvevők,
- az igazságügyi könyv- és adószakértők,
- a számviteli jogalkotók, valamint
- a gazdasági ügyek bírái, ügyészei és ügyvédei számára.

Budapest, 2009. október

Gulyás István

1. MÉRÜNK-E A VAGYONKÖNYVVITELBEN?

1.1 MÉRÜNK-E A VAGYONKÖNYVVITELBEN?

A leltározás kérdésköréhez szorosan hozzátartozik a könyvvitelben használatos **mértékegységek** témaköre, és – ami e témának ellentmondani látszik – az a kérdés is, hogy a szó hagyományos értelmében, **mérünk-e** egyáltalán **a vagyonszámvitelben** vagy sem.

Ez utóbbi kérdés azért igényel választ, mert a hazai és a külföldi könyvviteli szakirodalom egy része, minden érdemi indoklás nélkül, azt állítja, vagy legalábbis sugallja¹: mérünk a könyvvitelben, a másik része viszont nemes egyszerűséggel hallgat e témáról. Egyik sem méltányos eljárás, ezért – egyrészt mert a könyvvitel egzakt tudományának megteremtése a célunk, másrészt didaktikai megfontolásból – a tisztánlátás elősegítése érdekében meg kell vizsgálnunk e problémakört.

Nota bene! A leltározáskor elvégzett mérés nem könyvviteli művelet – noha eredményét a könyvvitel felhasználja.

Most pedig a tényleges vizsgálódásunk előtt, **a tudományos fogalomalkotás** két fontos feltételét, ha röviden is, de tárgyalnunk kell.

1.2 A tudományos fogalom rendeltetése, egyértelmű és találó jelölésének követelménye

Előrebocsátom, hogy felfogásom szerint a **tudományos terminus** (azaz a tudományos fogalom) egyik fontos **rendeltetése a tudomány egzaktságának elősegítése**.

Ennek érdekében **először** is a tudományos terminus felhasználásával, valamely tudomány vagy tudományág művelője, oktatója – tudománya tárgyalási univerzumában, adott nézőpontból vett – **definíció** révén, (lehetőleg) **véglegesen és egyértelműen hozzárendel**

- **egy szóhoz** vagy egy **értelmes szócsoporthoz**, mint jelöléshez vagy másként: **névhez, elnevezéshez,**
- **egy, az előbbi (előbbieket) által ténylegesen jelölt, tág értelemben vett dolgot**².

Eme „ököl szabály” másként fogalmazva azt jelenti, hogy egy tudományon vagy tudományágon belül, **egy tudományos fogalom**, illetve a jelölése, csakis **egyetlenegy dolgot „fedhet”, többet nem!**

¹ Ld.: például *Fogarás István - Horváth Jenő: A könyvvitel elmélete* (MKKE tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest, 1954); 11. oldalának VII./1. pontját, és *Ferencz László: Könyvviteltan*; 10. oldal 2. bekezdését (MKKE. Számviteli Tanszék Munkaközössége, szerkesztette: Dr. Ferencz László. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978).

² A **dolog fogalom** alatt közelebbről „szabatosan meg nem nevezett tapasztalati, képzeleti, vagy gondolati tárgyat értünk” a *Magyar Értelmező Kéziszótár [29]* meghatározásának megfelelően.

Mindez nem jelenti azt, hogy egy tudományos fogalomnak ne lehetne **több**³ – természetesen más és más aspektusból vett –, mégis adekvát definíciója.

Például: a négyzet definiálható, mint egyenlő oldalú téglalap, vagy, mint derékszögű rombusz. Vagy: a vilányborotva tekinthető testápolási cikknek, de elektromos készüléknek is.⁴ Mindazonáltal az ökölszabály ekkor is érvényben marad: a fogalom és jelölése mindannyiszor ugyanazt az egyetlen dolgot jelenti, csak más-más nézőpontból megközelítve a tényeket, illetve más-más megvilágításban interpretálva azt – mely nem pusztán öncél!

Másodszor: az egzaktság igénye **megköveteli azt is**, hogy az adott tudományban bevezetett **terminusként** felhasznált **szó** vagy értelmes **szócsoport** egyúttal **találó**⁵ is legyen illetve Hársing szavaival élve: kellő **metaforikus erővel bírjon**⁶.

Az előbbieknél megfelelő módon létrehozott **terminust** – **rendeltetésének megfelelően** – az **adott tudomány**

- valamely **elméletének egzakt és ellentmondásmentes felépítésére,**
- **érthető tárgyalására**⁷ és
- **tudományos problémái megoldásának**⁸ elősegítésére

használjuk.

Ha a tudományos terminus a rendeltetését, azaz az egzaktság megalapozását nem töltené be, mert például nem „egyetlen dolgot” jelentene, akkor az elméletben koherenciázavar, alkalmazásával pedig káosz keletkezne. De ugyanúgy zavart okoz az értelmezésben az is, ha a terminus nem találó, nem frappáns, és ha nem rendelkezik kellő metaforikus erővel. Nem találó és nem is frappáns például a 'szám' helyett a 'mennyeiségjel', vagy például a 'szabad esés' helyett a 'zuhanás' alkalmazása.

Visszont igényünknek megfelelő terminusok: pl. növénytanban az 'ibolya', a 'jonatán alma', a 'bogyós

³ Ld.: *Pl.: Pólya György: A gondolkodás iskolája*. A matematika módszerei új megvilágításban [35]; 76. oldal 6. pont. (Fordította: *Lakatos Imre*. (Bibliotheca, Budapest, 1957); de lásd még erről: *Madarász Tiborné — Pólos László — Ruzsa Imre: A logika elemei, 184. oldal*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. [28].

⁴ *Madarász Tiborné — Pólos László — Ruzsa Imre: A logika elemei, 184. oldal*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. [28].

⁵ *Nyilvánvalóan nem lett volna találó*, ha Newton a testek fizikai egymásra hatását 'erő' helyett mondjuk 'ütés' szóval jelöli, amint enyhén szólva nem lenne találó az állattanban a 'ló' jelölésű állatot 'nyerítő'-nek titulálni, noha mindkét esetben közel járnánk a dolog lényegéhez. *Lásd* még erről: *Madarász Tiborné — Pólos László — Ruzsa Imre: A logika elemei, 182. oldal*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. [28].

⁶ *Hársing László*: Bevezetés a tudományelméletbe, x. oldal; Bíbor Kiadó, Miskolc, 1999.

⁷ *Pl.: Peák István: Bevezetés az automaták elméletébe I* [34]. (Tankönyv Kiadó, Budapest, 1977.).

⁸ *Pl.: Pólya György: A gondolkodás iskolája*. A matematika módszerei új megvilágításban [35]; 73-78. oldal. (Fordította: *Lakatos Imre*. (Bibliotheca, Budapest, 1957); vagy *pl.: Pólya György: A problémamegoldás iskolája* [36]. (Tankönyv Kiadó, Budapest, 1967.)

gyümölcsűek', fizikában pl. az 'erő', a 'szabad esés', matematikában pl. a 'szám', a 'természetes szám', a 'pozitív valós gyök', vagy a filozófiában pl. az 'anyag', a 'tudományos világnézet', az 'Isten', a közgazdaságtanban pl. a 'tőke', a 'szabad piaci verseny', illetve a könyvviteltanban pl. a 'vagyon', az 'adósság', a 'leltár' vagy mondjuk a 'kontírozási összefüggés'.

Természetesen annak – mint jeleztük – elvben nincs semmi akadály, hogy például a közgazdaságtan 'tőke' jelölletű fogalmát a 'pénzt szülő pénz', vagy mondjuk a 'gazdálkodás egyik forrása' logikai szinonimákat jelölő szavakkal "nevezzük" meg – minthogy ezek tartalmilag ekvivalensek, azonban az első megnevezés nyilván rövidebb, tömörebb és találóbb is, és még metafórikusabb is az utóbbiaknál. Ugyanakkor, hacsak lehet, kerülni kell adott fogalom logikai szinonimáinak párhuzamos használatát és folyamatos változtatását – elsősorban didaktikai okokból – a könnyebb érthetőség kedvéért. (Ez utóbbi követelményt sajnós e könyvben sem lehet maradéktalanul megvalósítani, mert a könyvviteltanban eddig meggyökeresedett szinonimákat muszáj változtatlanul „életben tartani” – e mű és a hagyományos tanok közötti kapcsolat, a fogalmak beazonosíthatóságának biztosítása végett.)

*

Az elmondottak fényében sajnálatos tény, hogy mind a műszaki-gazdasági szakirodalomban, mind a különböző szakmai szótárakban, enciklopédiákban, és a Magyar Értelmező Kézi Szótárban is, enyhén fogalmazva, nem igazán felel meg a '**mérés**' és a '**számítás**' szavak által jelölt fogalmak definíciója a tudományos terminussal szemben támasztható követelményeknek. Megtartva ezért a terminus rendeltetésére és megalkotására vonatkozó követelményeket – alapállásom szerint – feltétlenül karakteres különbséget kell tennünk a '**mérés**' és a '**számítás**' szavak által jelölt fogalmak között, noha mindkettő esetén a fogalom által lefedett folyamat végeredménye számmal kifejezett tulajdonságnagyság vagy intenzitásmérték, azaz valaminek a számszerűsítése.

Tehát ahhoz, hogy a kérdésünkre – mérünk-e a könyvvitelben? – helyes választ adhassunk először is a kérdést pontosítani kell. A kérdés így korrekt: Mérünk-e a könyvvitelben vagy csak számítást végzünk? Ekkor viszont a helyes válaszhoz meg kell határoznunk mind a mérés mind a számítás fogalmát.

Először a **mérés** fogalmát adjuk meg.

1.3 A mérés fogalma

Számszerűsíthető, azaz mérhető tulajdonságnagysága dolgoknak például a hossza, súlya, térfogata, jelenségek időtartama, élek, lapok szögeltérése, vagy pl. a Föld mágneses északi pólusának iránya. De ilyen számszerűsíthető, azaz mérhető tulajdonságnagyság például objektumok, folyamatok sebessége, valamint ilyen az áramerősség, a feszültség, a nyomás, a fény- vagy a sugárzásintenzitás és a hőmennyiség is. És még sorolhatnánk a példákat.

Az eddig magunk elé tűzött tudományos fogalomalkotási célokat alapul véve, a mérés definícióját – az előbbi példákra is tekintettel – a következőképpen adhatjuk meg:

A mérés olyan irányított folyamat, melyben egy objektíve létező dolog⁹ valamely tulajdonságának nagyságát a folyamat eszközeinek a dolog mérendő tulajdonságát tekintve azonos vagy más jellegű, de a mérendő tulajdonsággal függvénykapcsolatban álló tulajdonságnagyságát véve egységül, annak többszöröseként vagy tört részeként, számmal kifejezni törekszünk¹⁰.

A mérés – mint a definícióból kiderül – lehet **közvetlen** vagy **közvetett** aszerint, hogy a dolog tulajdonsága és a mérőeszköz tulajdonsága azonos, avagy nem, és hogy melyikük tulajdonságának nagysága képezi a mérés közvetlen tárgyát.

Eszerint: **A közvetlen mérés** olyan mérés, amikor a dolog és a mérőeszköz tulajdonsága **azonos jellegű és** a dolog tulajdonságának nagysága a mérés közvetlen tárgya.

Az előbbihez képest a **közvetett mérés** olyan mérés, amikor nem a dolog, hanem **a mérőeszköz valamely tulajdonságának nagysága a mérés közvetlen tárgya, és ez a tulajdonság nem azonos jellegű a dolog tulajdonságával, ámde nagyságaik egymással, ismert függvény szerint állnak kapcsolatban.**

Méréskor tehát dolgok, jelenségek számunkra érdekes, gyakran közvetlenül is érzékelhető, de mindenképp kvantifikálható jellemzőit, mérőeszközt használva – közvetlen vagy közvetett módon – számszerűsítjük.

Közvetlen mérésnél egyszerű mércét használunk. Ilyen mérce például a mérőrúd, a mérősúly, az úrmérték, a homokóra és a napóra, valamint a szögmérő és az iránytű.

Közvetett mérés esetén komplex mérőeszközzel dolgozunk. Ilyen például a rugós erőmérő, a pillanatnyi-

⁹ Itt most a dolog tehát — az 'objektíve létező' kikötés folytán — valamely a tudatunktól függetlenül létezőnek tekintett anyagot, tárgyat, jelenséget jelöl.

¹⁰ A 'törekszünk' ige azt érzékelteti, hogy igyekezetünk csak bizonyos (kisebb-nagyobb) mérvű hibával sikerülhet, pontosan viszont soha. Ezt nevezi a méréstudomány a mérés hibájának, mint a mérés objektív jellemzőjének.

sebesség-mérő (pl.: kilométeróra), az áramerősség-, a feszültség-, a nyomásmérő, a fény- vagy sugárzásmérő, és a hőmérő. Például a hagyományos higanyos vagy alkoholos hőmérővel, közvetetten mérjük valamely test hőmérsékletét. Mégpedig úgy, hogy a test és a hőmérő (a mérőeszköz) hőmérsékletkülönbségét a hőmérőben lévő higany vagy alkohol hőtágulására vezetjük vissza, azaz a hőmérsékletmérést közvetetten, a hossz (a hőtágulás hosszának) mérésével valósítjuk meg, ahol egység-hosszokat egység-hőmennyiségeknek feleltettünk meg. Ez utóbbi a már definícióban említett függvénykapcsolat.

1.4 A számítás fogalma

A számítás fogalmát mondjuk a következőképpen definiálhatjuk – a méréshez képest:

A **számítás** olyan **irányított folyamat**, amelyben valamely (tágon értelmezett) **dolog**¹¹ **számszerűsíthető tulajdonságának nagyságát, a dologra vagy a dolog és más dolgok számszerűsíthető tulajdonságára és/vagy ezek viszonyára, valamint a számszerűsítés lehető módszerére vonatkozó ismeretek birtokában, logikai műveletekkel és/vagy (logikai) segédeszköz (manapság: kalkulátor, számítógép, stb.) felhasználásával, számmal kifejezni törekszünk**¹².

Tény ugyan, hogy a méréskor számolunk is – ti. leszámoljuk (automatáknál leszámoláltatjuk), hogy a mérce hányszor van meg a mérendő tulajdonság nagyságában – ámde mindig csak a mérendő tulajdonság és a mérce tulajdonságának összehasonlítása, azaz a szűken és fizikai értelemben vett „összemérést” követően és annak kapcsán.

A számítás végzésekor/végeztetésekor viszont – szemben a méréssel – a számszerűsítéshez, **soha nem kell**¹³ **mérőeszköz!** Például: a két szám szorzatának kiszámításához használt abakusz, logarléc, számológép vagy PC **nem mérőeszköz, hanem** a számítást – **a logikus emberi gondolkodást helyettesítő** (valójában azt megtestesítő) – könnyítő **segédeszköz!** Sőt számítás elvégzéséhez **a számszerűsítendő tulajdonságnagyságú dologra vagy a tulajdonságnagyságának érzékelésére sincs szükség,** hanem

¹¹ Itt most a dolog tehát — az ‘objektíve létező’ kikötés hiányában — fizikailag észlelhető anyagot, tárgyat, jelenséget és gondolati-képzleti tárgyat egyaránt jelölhet, ámde a létezők valamely tulajdonsága nagyságának számítással való meghatározása mindig csak elméletileg megalapozott, azaz hipotetikus, melyet mérésrel lehet esetleg igazolni.

¹² A ‘törekszünk’ fordulat itt is a többnyire fennálló számítási hibára, pontatlanságra, vagy adott esetben a törvényszerűen fennálló közelítő jellegre utal - gondoljunk például a végtelen tízedestörtet eredményező osztásra.

¹³ Az más kérdés, hogy a 3 és 4 oldalú derékszögű háromszög átfogójának a Pythagoras-tétel alkalmazásán alapuló kiszámítása helyett, áttérhetünk pl. egy ilyen háromszög papíron való megszerkesztésére, és ekkor már az átfogó hosszát meg is mérhetjük. Azonban ez már, nyilván nem ugyanaz a feladat.

csak az eredmény meghatározásához szükséges megfelelő adatokra, ismeretekre.

Botor dolog lenne azt a feladatot adni valakinek, hogy mérje meg 9 négyzetgyökét, vagy, hogy számítsa ki (pláne ha van mérlege) egy zsák burgonya súlyát. Evidens, hogy 9 négyzetgyökét kiszámítjuk, a zsák krumpli súlyát pedig a mérleggel egyszerűen megmérjük.

Nézetem szerint, míg a világ világ, a mérés fogalmát határozottan és egyértelműen meg kell különböztetnünk a számításétól. Ennek egyaránt vannak praktikus és tudományos, valamint elvi-módszertani és tradicionális okai (pl. az ember több ezer éve mér, amikor arra van szüksége, és számít, amikor az a célravezető)!

1.5 A számvitelben „kvázimérés” van, „klasszikus mérés” nincs. És a könyvvitelben?

E kis – elmaradhatatlan – kitérő után, visszatérve eredeti témánkhoz, leszögezhetjük:

Nota bene! **A könyvvitelben feljegyezzük az időpont, a javak és árak természetes mértékegységeit és mérőszámait, de konkrétan nem mérünk semmit sem.** A könyvvitel, a gazdaság információs alrendszerének egyik részrendszerében lezajló gazdálkodási folyamatok egyike. Mint ilyen, **a gazdaság más alrendszerében** pl. a számvitelben **végzett mérések** (pl. a leltár) **eredményeként előállott**, információt hordozó **adatokat kap** a gazdaságról, **azt logikai műveletek** (pl.: osztályozás, csoportosítás) **és számítások**¹⁴ **elvégzésével feldolgozza, átalakítja**, majd az így átalakított információt **küldi meg** adatok, kimutatások (pl. mérleg, eredménykimutatás, stb.) formájában **az irányító-ellenőrző alrendszernek**. Az irányító-ellenőrző alrendszer számára ezek a könyvviteli eredményadatok (pl. az üzleti eredmény vagy pl. a bruttóvagyon mérőszáma) kvázi mérési eredménynek tekinthetők, ám e szintetikus mutatók számértékét, nyilvánvalóan az alapbizonylatok adatainak összeadásával, **a könyvviteli alrendszerben csak kiszámították és nem méréssel határozták meg**.

Mindezekre tekintettel viszont szükségesnek mutatkozik a méréssel, illetve a számítással kapcsolatos két új fogalom bevezetése. Az egyiket a '**kvázimérés**' szóval javaslom jelölni, míg a hagyományos mérést, amikor megkülönböztetésükre szükség van, a '**klasszikus mérés**' szavakkal jelölnénk.

Ezek után tehát a **kvázimérés** fogalma alatt – a klasszikus méréssel ellentétben – **olyan irányított folyamatot értünk, amelyben a mérés logikai műveletek-**

¹⁴ A számítás, logikai aspektusból nézve és általános értelemben nem más, mint számszerűsítésre vezető, célszerű sorrendben elvégzett, többnyire jól formalizált logikai műveletek összessége — G.I.

kel és/vagy számítással kombinálódik akként, hogy a mért adatok felhasználásával, megfelelő logikai műveleteket és/vagy számítást (számításokat) elvégezve kapunk számszerű adatot (adatokat) valamely objektíve létező dolog, jelenség tulajdonságának – amúgy méréssel, legalábbis elvben igazolható – nagyságáról, intenzitásáról.

Kvázimérést alkalmaztak például az ókorban is. Az ókori geométer, ha meg akarta **ismerni** egy piramis objektíve egyébként létező magasságát, akkor – lévén, hogy a piramis belsejébe, a képzeletbeli magasságvonalhoz, nem lehet behatolni, és GPS rendszerrel sem rendelkezett – csak pl. a piramis alap- és oldalélét mérhette meg, míg a piramis magasságát, a mért adatok, valamint némi logikai analízis, következtetés, szintézis és ennek nyomán a Pythagoras-tétel felhasználásával, csak (közelítőleg) kiszámíthatta. A számítás pedig – mint tudjuk – nem azonos a méréssel, következésképp a könyvviteli összeadások és kivonások, alapján nyert adatok sem mérések adatai.

Ám az ókori geométer a mérés, a logika és a számítás megfelelő kombinálásával voltaképpen kvázimérést hajtott végre, melynek eredményét ma pl. a GPS rendszerben is, könnyedén méréssel igazolni lehet. De kvázimérés volt a XX. században a Merkúr bolygó pályadatainak az einsteini általános relativitáselméleten alapuló pontosabb meghatározása is. Ugyanígy **kvázimérés**, s **nem klasszikus mérés** eredményének tekinthetjük a könyvviteli kimutatásokban szereplő összesített adatokat is. (A mérés a számviteli és/vagy a műszaki-üzleti alrendszerben történik, s a kapott adatokkal elvégzik a számításokat a könyvviteli alrendszerben. Így jön létre pl. a mérlegbeli adatok halmaza egy kvázimérési folyamat végeredményeként. De ez nem a klasszikus mérés!)

Összefoglalva: A könyvviteli alrendszerben a bizonylatok egyes adatait (pl. az időpont-, a mennyiség-, az áradatokat) tekintve tehát mérések eredményeként kapott adatokat használnak – azokat feldolgozzák, átalakítják (zömmel különféleképpen csoportosítva összesítik, és egyenlegüket képezik) –, de a klasszikus értelemben, nem mérnek! Ezt fontos hangsúlyoznunk, mert mint e téma elején jeleztük, a könyvviteli szakirodalomban és oktatásban, vagy egyáltalán nem tisztázzák e kérdést, vagy az itt kifejtettekkel ellentétes tényt állítanak, illetve sugallnak. Ez pedig akadálya mind az egzakt könyvviteli tudomány megalkotásának, mind a korrekt oktatásának. E kitérőre ezért mulhatatlanul szükség volt.

1.6 Bónusz: A mérés, a számítás és a minősítés különbsége. Minősítés a vagyonszámvitelben.

Bónusz (aki az előző részt túrta, az kap egy jutalomtémát is ☺):

Akad olyan nézet, amely szerint az is mérés, ha az esküdtek szavazatukkal valakit bűnösnek, s nem ártatlannak nyilvánítanak. Vagy: ha a borszakértő egy adott borról megállapítja, hogy az jóízű, s nem rosszízű, stb.

Szerintem az ilyen típusú megállapítások – habár például a '0' és '1' számokkal e tulajdonságok megléte vagy hiánya számszerűsíthető (pl.: bűnös=1, nem bűnös=0; vagy jóízű=1, nem jóízű=0) – nem tartoznak sem a mérés, sem a számítás fogalomkörébe.

Voltaképpen a 'bűnös' és a 'jóízű' szó által jelölt **fogalom fedte tulajdonság „nagysága” nem, csak a léte vagy nemléte kvantifikálható**. Következésképpen az ilyen megállapítást eredményező irányított folyamattípusokat – találón és per definiendum – **minősítésnek** nevezhetjük, de mérésnek vagy számításnak nem.

Már csak azért sem lehet a mérés és a minősítés között egyenlőségjelet tenni, mert az ilyen jellegű, mint például a bűnös és a jóízű **fogalmak által hordozott tulajdonságok objektivitásával eleve baj van**. Erről árulkodtak azok a történelemből jól ismert esetek, amikor ártatlan emberről megállapították az esküdtek, hogy gyilkos, s emiatt a hatóságok kivégezték, míg más esetben a sorozatgyilkosról, hogy ártatlan, s e végzetes „mérés” után – furcsamód – a sorozatgyilkosságok folytatódtak. Az is bizonyos, hogy egy náthás borszakértő, akinek e betegsége miatt baj van épp a szaglásával is és az ízlelésével is, képtelen lenne a borok illatát-ízét helyesen „mérni”, valójában minősíteni. (Ja, és tudjuk: ízlések és pofonok különbözők ☺, hogyan lehetne akkor különböző mércékkel mérni, „közös mércére hozás” nélkül.)

A **minősítéskor** valamely – tág értelemben vett – dolgot az épp vizsgált tulajdonságának léte vagy nemléte alapján voltaképpen osztályba sorolunk¹⁵.

A **vagyonszámviteli gyakorlatban a minősítés eszközeivel** konkrétan és érdemben **akkor élünk**, amikor például megállapítjuk valamely gazdasági eseményről, hogy az mely eseménytípusnak felel meg jellege szerint, vagy másképp fogalmazva, hogy az adott esemény megfelel-e egy gazdasági eseménytípusnak, avagy sem – ez is osztálybasorolás. Minősítünk akkor is, amikor egy vagyonelemről állapítjuk meg azt, hogy melyik vagyonszámviteli osztályba sorolandó, következésképpen melyekbe

¹⁵ Ld.: a hasonló definíciót adó *Magyar Értelmező Kéziszótár [29]* 690. oldalát.

nem [lásd később a szabványos gazdasági események, valamint az osztálykoherencia, illetve a könyvviteli derivált (hagyományos elnevezéssel kontírozási összefüggés) témaköröket].

A vagyonszámvitelben tehát számítást és minősítést végzünk, azonban mérést egyáltalán nem.

1.7 A könyvvitelben regisztrált mértékegységek

A könyvvitelben felhasznált mértékegységek közül itt és most csak a könyvviteli kronológiát biztosító időmértékegységeket említjük meg. A többi – az anyagi javak, árak és értékek mértékegysége – ugyanis közismert.

Nota bene! A könyvvitelben, az események bekövetkezésének meghatározásakor, idő alatt rövidebb-hosszabb időintervallumot: időkvantumot értünk és mindig időkvantumok diszkrét sorozatának adatait rögzítjük. Az időkvantumok hagyományosan alkalmazott egységei: a nap, a dekád, a hónap, a negyedév, az év.

Ha e_i ($i=1,2,\dots,k$) jelöl valamely bekövetkezett eseményt és t ($t=1,2,\dots,M$) annak az egészszámmal megjelölt időintervallumnak a végpontját melyben az e_i esemény bekövetkezett, akkor az $e_i(t)$ függvény, mint hozzárendelés, az e_i eseményt az időtengely mentén egyértelműen a t -hez tartozó időintervallumban helyezi el, és jól mutatja azt is, hogy a t időponttal végződő időintervallumban egy vagy több esemény [$e_1(t), e_2(t), \dots, e_k(t)$] is bekövetkezhet.

A gazdasági események könyvvitelben hagyományosan alkalmazott időmértékegysége a nap (formátuma: év.hónap.nap). Tőzsdére vitt cég esetében indokolt lehet a nap mellett az óra mértékegység használata is. Ennek a formátuma: év.hónap.nap.óra.

Az időkvantumra vonatkozó mértékegységek jellemző formátumai tehát a következők:

Alapbizonylatokon:

év.hónap.nap, esetleg

év.hónap.nap.óra.

Összesítő kimutatásokhoz, bizonylatokhoz például:

év.hónap.nap.óra;

év.hónap.nap;

év.hónap;

év.negyedév;

év.

Megemlítem még, hogy a III. fejezet 1.1 pontjában egy új, i -vel jelölt és „*individuum*”-nak nevezett mértékegységet is bevezetek, de ennek főleg a könyvviteli elméletalkotásban van szerepe.

2. Milyen az eredmény, a hozam, a ráfordítás, a költség, illetve a bevétel és a kiadás fogalmak szabatos meghatározása?

A történelmi újkor utolsó harmadában – az ipari forradalom hatására is – jelentősen fejlődött a gyárpar, a kereskedelem, a szolgáltatás a nyugat-európai országokban. Megerősödött a konkurenciaharc, s ez, az árak leszorítása miatt, előtérbe helyezte a termelési (szolgáltatási) költségek gazdálkodási eredményre gyakorolt hatása feljegyzésére és megfigyelésére irányuló igények kielégítésének szükségletét. Ezért fordult tehát az üzemgazdaságtan és a könyvviteltan szakembereinek figyelme a gazdálkodási eredmény, a hozam, valamint a költség, a ráfordítás, a bevétel és kiadás fogalmak könyvviteli értelmezése, meghatározása felé, továbbá az eredmény-, hozam-, költség-, a ráfordítás-, bevétel- és kiadástípusú gazdasági események könyvviteli elszámolásának szisztematizált, számlarendszerű megalapozására.¹⁶ E fogalmak, a gazdálkodás terén ma is aktuálisak, ezért a következőkben ezek vizsgálatával fogunk foglalkozni.

2.1 Az eredmény (M)

Elsőként a gazdálkodás eredményének fogalmát határozzuk meg:

(D_M). *A gazdálkodás eredménye (röviden: az eredmény) [$M(\Delta t)$] az adott időszak (Δt) záró saját tőkéjének az a része, amely az adott időszak összes hozamának [$H(\Delta t)$] és összes ráfordításának [$R(\Delta t)$] algebrai összege.* Képlettel:

$$(D_{MF}) \quad M(\Delta t) = H(\Delta t) + R(\Delta t),$$

ahol $H(\Delta t) \geq 0$, az adott időszakban (Δt) elért összes hozam, $R(\Delta t) \leq 0$, pedig az összes ráfordítás. (Nyilván a $H(\Delta t) = 0$, illetve az $R(\Delta t) = 0$ a nincs hozam, illetve a nincs ráfordítás esete.)

Az eredmény lehet nyereség¹⁷, ha az adott időszakbeli hozam meghaladja a ráfordítás abszolútértékét, vagy nincs ráfordítás [$H(\Delta t) > |R(\Delta t)|$]; és lehet veszteség¹⁸, ha a fordítottja az igaz [$|R(\Delta t)| > H(\Delta t)$].

¹⁶ Schmalanbach, Eugen: Der Kontenrahmen (A számlakeret), G.A. Gloeckner, 1935, Leipzig.

¹⁷ A **nyereség** (a gazdálkodás nyeresége) e vagyonszámviteli **alapfogalom**, és a nem tőkebetét vagy tőketartalék jellegű sajátvagyonszám növekedésének, azaz kifejezetten a gazdálkodásból illetve a gazdálkodás miatt keletkező "sajátvagyonszám-nyerés" szinonimája.

¹⁸ A **veszteség** (a gazdálkodás vesztesége) e vagyonszámviteli **alapfogalom**, és a nem tőkebetét vagy tőketartalék jellegű sajátvagyonszám csökkenésének, azaz kifejezetten a gazdálkodás miatti "sajátvagyonszám-vesztés" szinonimája.

A továbbiakban, ha előfordul, hogy a Δt -től való függés jelzését egyszerűsítésként elhagyjuk, akkor is mindig fennálló összefüggésnek kell tekintenünk.

Nota bene! **E könyvben (a modern könyvvitelben) a nyereséget, a veszteséget, a bevételt és a kiadást alapfogalomnak tekintjük, következésképpen tartalmukat – a könyvviteli szakmában mindenképp – ismertnek tételezzük fel, s ezért, valamint a végtelen definíciósor elkerülése érdekében nem definiáljuk.** Viszont, a nem szakmabeliek számára az így kieső információt elegendő és példákat is említő ismertetéssel pótoljuk.

Az eredmény előbbi meghatározásából következik, hogy szükségünk van még a hozam és a ráfordítás fogalmak jelentésének ismeretére is. Ezek a következők:

2.2 A hozam (H)

A hagyományos könyvvitel szakirodalmában és tankönyveiben **a gazdálkodás könyvvitelteni értelemben vett hozamát**, vagy röviden: **a hozamot**¹⁹ (jelölje: H), sokféle módon definiálják. A közös ezekben az, hogy rendszerint szűkek és/vagy homályosak, és gyakran még ellentmondásosak is.

Lássunk erre egy példát Baricz és Róth egyetemi tankönyvéből. (E definíció jele – nomen est omen – legyen: $D_{H, BR}$)

Tehát $D_{H, BR}$: **„A hozam egy időszak tevékenységének a piacon realizált (vagy realizálható) ellenértéke.”**²⁰ E meghatározás definiensében [„egy időszak tevékenységének a piacon realizált (vagy realizálható) ellenértéke”] több homályos fogalom is szerepel. Még akkor is, ha föltételezzük, hogy egyes szavak közgazdasági értelemben vett jelentését – pl. 'időszak', 'piacon', 'realizált', 'realizálható', 'ellenértéke' – a közgazdászok már ismerik. Homályos fogalmak az idézett mondat kontextusában például: a 'tevékenységének', illetve az 'időszak tevékenységének', a 'tevékenységének...ellenértéke' szavakkal jelölt fogalmak. A homályt növeli Baricz és Róth könyvének e definíciót követő második mondata, miszerint „sokféle hozam... fogalom” van. E bonyodalmat eloszlatandó a szerzők bevezetnek

¹⁹ A 'hozam' könyvvitelbeli fogalmát jelző szó homonimája az agrárgazdaságtan 'hozam' szavának, azaz a szó és a különböző jelöltek, a két fogalom, nem ekvivalens intenzionálisan; mást és mást jelent a két eltérő tárgyalási univerzum szerint. Az agrárgazdaságtani hozam fogalmán nagyjából a természetes egyed- és/vagy tömegszaporulatot, illetve más egyedhasznosulást értenek. A mezőgazdasági hozam a könyvvitelben, mint saját termelésű készlet kerül elszámolásra, tartalma tehát bizonyos analógiát mutat az ipargazdaságtan és a könyvvitel befejezetlen termelés és/vagy félkész-, késztermékkészlet fogalmával.

²⁰ Baricz-Róth: Könyvvitel; 108-111. oldal (BKE., Aula Kiadó, Tankönyv, 1989-2006.)

egyszerre mindjárt három hozam-fogalmat: a H_1 , H_2 és H_3 jelzetűt. Ekkor

H_1 alatt azt értik, hogy: „hozam... a kibocsátott – értékesített, realizált – termékek és teljesítmények ellenértéke”,

H_2 alatt azt értik, hogy: „hozam... a kibocsátott termékek és teljesítmények pénzügyileg is realizált – befolyt – ellenértéke”,

H_3 alatt pedig azt értik, hogy: „hozam... a létrehozott termékek és teljesítmények ellenértéke”.

A H_1 és H_2 meghatározásból kiderül, hogy az eredeti $D_{H, BR}$ definícióban homályos még a 'realizált' szóval jelzett fogalom intenziója (jelentése) is, a korábbiakon kívül. Sőt! A $D_{H, BR}$ definíció helyébe lépőkben további homályos fogalmakat találunk. Ilyenek például az 'értékesített', a 'kibocsátott', a 'létrehozott' szavak által jelölt fogalmak egymáshoz képest is. Ha ugyanis ami „kibocsátott” és „pénzügyileg is realizált”, azaz: egy közönséges földi halandó szerint eladott, voltaképpen értékesített (H_2), akkor nem tudni, csak találgatni lehet, hogy a H_1 -beli definícióban miként értendő az „értékesített” fogalom.

Egy másik kérdés: ami „kibocsátott” (H_2), az nem „létrehozott” (H_3)?

A szerzők szükségét érezvén eddigi hozam-definícióik továbbmagyarázásának (ez már több, mint gyanús!), tankönyvük 110. és 111. oldalán a hozamokat most már, mint a 'bevételek összessége' leírás intenzióját (jelentését) taglalják – mondván (a lábjegyzetben): a hozam és bevétel kifejezéseket a továbbiakban szinonimaként használják. De ezelőtt néhány sorral még hangsúlyozzák, hogy a „bevétel mindig a kibocsátáshoz (értékesítéshez) kapcsolódó fogalom...”, majd az „egyéb bevételek”-ről – mint a hozamok egy fajtájának elemeiről – állítják, hogy azok „nem vehetők figyelembe az értékesítés árbevételének fogalomkörében...”. Ide vágó példaként hozzák többek között a „**szokásos mértéket meg nem haladó**” kapott bírságot, kötbért, késedelmi kamatot. A 'bírságot', 'kötbért', 'késedelmi kamatot' értjük, de miként kell érteni a 'szokásos mértéket meg nem haladó' leírást? Ez, szlenggel élve, eléggé „gumifogalom”-nak tűnik. És: hogy kerülhet a hozamok közé a bírság, a kötbér, a késedelmi kamat, ha egyszer Baricz és Róth szerint a „bevétel mindig a kibocsátáshoz (értékesítéshez) kapcsolódó fogalom...”? Ez a probléma még csak bonyolódik a szerzők által a „rendkívüli bevételek”-re felhozott példák miatt. Ezek: az eseti jellegű, a „**szokásos mértéket meghaladó**” kapott bírság, kötbér, késedelmi kamat. Mindezek még egy laikusnak is vaskos

ellentmondásnak tünnek. Nem beszélve arról, hogyan egyeztethető össze a „bírság”, a „kötbér”, a „késedelmi kamat” Baricz és Róth kiinduló definíciójában ($D_{H, BR}$) szereplő „tevékenységének...ellenértéke” fogalommal. Ekkor zavarunk már nőttön-nő, mint vasorrú bába zavara a mágneses viharban. Ezért most innen elmenekülünk. ☺

*

Mi a hozam fogalmára – ismervén a Baricz és Róth által is feltehetően érzékelt bonyolult helyzetet: miszerint egy elnevezéssel (ti. a 'hozam' elnevezéssel) rövidítendő bizonyos inhomogén bevételfajták olyan hal-maza, melyből ráadásként az oda nem tartozó bevételfajták kizárandók – más definíciót adunk. A meghatározásnál figyelembe vesszük, hogy egyrészt: Definíciónk nem korlátozódhat csak a vállalati körre, minthogy bármilyen gazdálkodóra érvényes könyvelési elveket tárgyalunk korábbi célkitűzésünknek megfelelően. Másrészt: figyelembe kell vegyük azt a könyvünk elején megfogalmazott célkitűzésünket, hogy érettségizettek és/vagy más szakirányú felsőfokú végzettséggel rendelkezők is megértsék amit közlünk, s ne csak a „bennfentesek”, a közgazdasági-könyvviteli szakismertek és szleng birtokosai, és végül azt is, hogy definíciónk, könyvünk tárgyalási univerzumában – a modern N-szeres ($N \geq 3$) vagyonszámvitel elméleti alapjai témakörében – szabatos és érvényes tudományos definíció legyen.

Következzék tehát a meghatározás:

*($D_{H, GI}$).: **Hozam** alatt a sajátvagyon – illetve azon belül a gazdálkodás nyereségét²¹ – növelő bármely, **vissza nem térítendő** pénzbevétel, kapott áru és/vagy szolgáltatás, avagy elismert követelés, illetve adósságelengedés értendő.*

E meghatározás definiensében, azok számára, akik e könyvet eddig elolvasták és a benne foglaltakat megértették-megjegyezték, nincs ismeretlen, vagy homályos jelentésű szó, kifejezés, vagy jelölés. Szokatlan lehet viszont a „**vissza nem térítendő**” megszorítást tartalmazó fordulat. Ez azonban rögtön ismerőssé lesz, ha arra gondolunk, hogy például a gazdálkodás (vevő, illetve megrendelő által elismert) árbevétele, vagy a kamatbevétel, vagy a bírság, a kötbér, a kártérítés bevétele, mind mástól folyik be a gazdálkodóhoz, azaz: idegen forrásból származik, ám vissza nem térítendő, azaz vég-

²¹ A **nyereség** (a gazdálkodás nyeresége) e vagyonszámvitelben **alapfogalom**. Nem definiáljuk, ámde elmondható vele kapcsolatban, hogy a nem tőkebetét vagy tőketartalék nevű sajátvagyonszám tételeinek, azaz kifejezetten a gazdálkodásból vagy annak kapcsán keletkezett "sajátvagyonszerés" szinonimája.

legesen gyarapítja a gazdálkodó vagyont. (Ha még nem folyt be valamely bevétel az előbbieik közül, de elismert, mint követelés, akkor elvben, jogi eszközökkel kikényszeríthető a teljesítése – a fizetéseképtelenné vált adós esetét leszámítva, amikor is a hozam utólag helyesbítendő.)

A definícióból következik, hogy e hozam fogalmából

- a) egyfelől kizárt, hogy az ne vagyongyarapodását jelentő bevétel legyen,
- b) másfelől kizárt, hogy a vagyongyarapodást okozó bevétel sajátforrásból származzon,
- c) továbbá kizárt az is, hogy a vagyongyarapodást okozó bevétel ugyan idegenforrásból származó, de visszatérítendő legyen, vagyis: hogy, mint hitel adósságot vonjon maga után,
- d) ugyanakkor a fogalom definíciója – a Baricz-Róth-féle definícióval ($D_{H, BR}$) szemben – megengedi, hogy a vagyongyarapodást okozó bevétel ne legyen kötelezően valaminek az ellenértéke, ellentétele, és
- e) megengedi, hogy a vagyongyarapodást jelentő bevételezés bármilyen formában és jogcímen megtörténhessen, ha az, az előbbi feltételeknek (a.-d.) is megfelel.

Néhány példa hozamfajtákra:

Hozam a termékértékesítés, vagy szolgáltatás árbevétele (mely készpénzünket vagy követelésünket szaporítja, vagy áruval, esetleg szolgáltatással „fizetnek” érte – barter). Hozam még például a banktól, vagy más személytől kapott kamatbevétel, az elért árfolyamnyereség, továbbá az egyéb rendes és rendkívüli, sajátvagyongyarapodást jelentő idegen forrású és vissza nem térítendő bevételek és/vagy az ilyen bevételekre szóló követelések.

A b) pont szerint csak az idegen forrásból származó sajátvagyongyarapodás lehet hozam, míg például a vagyoni betét, vagy a jegyzett tőke átadása, emelése, valamint az előbbieken kívüli végleges tőkejuttatások (legyenek ezek pénzben, vagy természetben – apport), és az előző időszak(ok)ban képzett tartalék-felhasználás, egyike sem az – ezt a definiens a fogalom terjedelméből kategorikusan kizárja.

A visszatérítendő, adósságot keletkeztető, az idegentőkét gyarapító bevételek, mint például a pénz- és áruhitelből, kölcsönből származó bevételek, továbbá a hatóságnak továbbítandó adóbevételek szintén nem tartoznak a hozam kategóriába – ezeket a definiens ugyancsak kizárja a fogalom terjedelméből (ld. c) pont)!

Másrészt viszont a hozam fogalom terjedelmébe beleférnek mind a készpénzben, vagy pl. áruval, szolgáltatással (barterben) kiegyenlített, mind az elismert követelést keletkeztető árbevételek, az adósság

elengedése miatti vagyongyarapodás, a pénzügyi műveletek bevételei (kamat, árfolyamnyereség, stb.), s minden egyéb – már korábban említett rendes és rendkívüli – bevétel, még az olyan, definíciónknak megfelelő bevételfajta is, amely jelenleg nem is létezik, de a jövőben esetleg bevezetésre kerül (d) és e) pont), ha a definíensnek megfelel.

Nota bene! Nem feltétele egy bevétel hozam voltának, hogy ellentételezése legyen. Egy bevétel hozam akkor is, ha előzőleg, semmiféle ellentételezés, vagy annak vállalása (termék- vagy szolgáltatás-eladás) a gazdálkodó részéről más felé nem történt. Így például mástól származó, ellentétel nélküli és vissza nem fizetendő bevétel, azaz hozam az állami, vagy önkormányzati támogatás, a kapott pénz- vagy természetbeni ajándék és adomány, stb. Ezzel többek között a nonprofit szervezetek jellemző bevételeit is, ahogy az természetes, a hozamok között találjuk.

A bevételekkel kapcsolatban feltétlenül fel kell hívunk a figyelmet a nem hozamjellegű bevételekre. A hozamként nem értelmezhető bevételek osztályába tartoznak például az alábbi bevételfajták:

- a már említett, tőkebetétek bevételei (alapítói, jegyzett, tartaléktőkeként szolgáló bevételek, és a tőkeemelések célját szolgáló bevételek),
- a hitelből, kölcsönből származó bevételek,
- a visszafizetett előlegek (pl. elszámolás-. bér-, stb. előlegek) bevételezése,
- az ún. „tisztá” pénzmozgások bevételei (pénz bevételezése a bankszámlára a „házi” pénztárból, vagy fordítva, stb.).

Fontos tehát megjegyezni! A **bevételek** osztálya **két, (diszjunkt) alosztályra bontható**: hozamot, avagy másképp: nyereséget okozó és nem okozó bevételek osztályára.

A hozamot még célszerűen két diszjunkt részre (osztályra) oszthatjuk: egyrészt a $(0, t]$ időintervallum $(t=1, 2, \dots, M)$ **halmozott hozamára**, másrészt a $(t-1, t]$ időintervallumban keletkező és az intervallum t záró időpontjához rendelhető **folyóidőszaki hozamra**.

$(D_{FH, GI})$ **Folyóidőszaki hozam** alatt – egy másik érvényes megközelítésben – az utolsó és az előző mérlegbeli (halmozott) hozam különbségét értjük.

Mindezek után lássuk még a folyóidőszaki hozam (H) „viselkedését” egy egyszerű matematikai modellben:

Nézzük a (2.c) formulával jelzett bruttóvagyon definíciós egyenletét: $V_{BR} = V_S + V_I > 0$. E vagyon-, vagy tőkeosztályok $(t_1, t_2]$ jobbról zárt időintervallumba eső

($\Delta t = t_2 - t_1$) időszaknak megfelelő nyitóértékeit jelölje: $V_{BR}^{(N)}, V_S^{(N)}, V_I^{(N)}$. Ekkor a (2.c) formula így írható:

$$(2.c1) \quad V_{BR}^{(N)} = V_S^{(N)} + V_I^{(N)}.$$

Abból a tényből, hogy a folyóidőszaki hozam mindig egy adott időszakra (a folyóidőszakra) vonatkozik, folyik, hogy: Ha van hozam az adott időszakban – legyen ez a $(t_1, t_2]$ időintervallumba eső ($\Delta t = t_2 - t_1$) időszak –, akkor a $H = H(t)$ hozam az időszak elején nulla értékű kell legyen [$H(t_1) = 0$], míg az időszak végén a hozam pozitív racionális szám [$H(t_2) > 0$]. Ezért a hozam időszak elejei nyitóértéke tehát nulla [$H^{(N)} = H(t_1) = 0$], az időszak végi záró értéke pedig $H^{(Z)} = \Delta H(t) = H(t_2) - H(t_1) = H(t_2) > 0$. Emiatt a (2.c1) időszak elejei nyitómérleg (hisz $E = V_{BR}^{(N)}$) így is írható:

$$(2.c1') \quad V_{BR}^{(N)} = V_S^{(N)} + H^{(N)} + V_I^{(N)}, \text{ ahol } H^{(N)} = H(t_1) = 0.$$

Mivel azonban $H^{(N)} = 0$, ezért

$$(2.c1'') \quad V_{BR}^{(N)} = V_S^{(N)} + V_I^{(N)}, \text{ mint előbb.}$$

Gyarapodjon most a vagyon, a $(t_1, t_2]$ időszak alatt összesen $x > 0$ hozamértékkel, ekkor – e változást lekönnyelve – kapjuk:

$$(2.c2) \quad V_{BR}^{(N)} + x = V_S^{(N)} + x + V_I^{(N)}, \text{ ahol } x > 0.$$

E (2.c2) alakból is már jól látható, ami a hozam definíciójából is következik: a hozam nem származhat sem a meglévő saját-, sem a meglévő idegentökéből, sőt: minthogy x hozam, ezért a nyitó $V_S^{(N)}$ és $V_I^{(N)}$, s ezek bármely része sem növekedhet x értékével ($x \neq \Delta V_S^{(N)}$ és $x \neq \Delta V_I^{(N)}$), s voltaképpen mivel x hozam, így idegen forrásból származó, de nem visszatérítendő vagyongyarapodás.

Az időszak végén ($t = t_2$) zárjuk le könyvelésünket. Jelölje $V_{BR}^{(Z)} = V_{BR}^{(N)} + x$ a bruttóvagyon időszak végi záró értékét, mely a nyitóérték és a hozam (vagy sajátvagyon-gyarapodás) összege. Jelölje továbbá $V_I^{(Z)} = V_I^{(N)}$, minthogy feltevésünk szerint $V_I^{(N)}$ az időszakban nem változott, valamint jelölje $H^{(Z)} = H(t_2) = x > 0$ a hozam záró

értékét, mint azt már fentebb jeleztük. E jelölésekkel a (2.c2) formula a következő alakú lesz:

$$(2.c3) \quad V_{BR}^{(Z)} = V_S^{(N)} + H^{(Z)} + V_I^{(Z)}, \quad \text{ahol} \quad H^{(Z)} = x > 0.$$

Mivel a $(t_1, t_2]$ időszak alatt – e példában – ráfordítás nem merült fel ezért a (2.c3) alak már a zárómérleget mutatja, és a záró hozam azonos a mérleg szerinti eredménnyel: $M = H^{(Z)}$, és minthogy $H^{(Z)} = x > 0$, ezért $M = H^{(Z)}$, mint eredmény, egyben bruttó, vagy adózatlan nyereség.

Kényelmi okból és a szemléltethetőség érdekében feltezzük, hogy e nyereség éppen adómentes – ez a lényegen nem változtat semmit –, továbbá felhasználjuk a következő jelölést: $V_S^{(Z)} = V_S^{(N)} + H^{(Z)}$. A zárómérleg behelyettesítés után a következő lesz (ne feledjük: $E = V_{BR}^{(Z)}$):

$$(2.c3') \quad V_{BR}^{(Z)} = V_S^{(Z)} + V_I^{(Z)} > 0, \text{ mely a felső indextől el-}$$

tekintve ekvivalens a (2.c), a (2.c1) és (2.c3) alakkal.

A (2.c3) formulából folyik:

- a hozam önmagában nézve, mind logikai, mind gazdasági értelemben szinonimája a nyereségnek,
- a ráfordítás pedig – az eredmény definícióját is figyelembe véve – a veszteség szinonimája.

E tényeknek három következménye van:

A (2.c3)-ból következik az eredmény (M) egy másik definíciója:

(D_{E2}).: *Egy adott időszak (Δt) gazdálkodási eredménye [röviden: eredménye – $M(\Delta t)$] alatt az adott időszak záró saját tőkéjének (vagy záró saját forrásának) azt a részét értjük, amely az adott időszak összes bruttó (adóval nem csökkentett) nyereségének [$NY(\Delta t) > 0$] és összes veszteségének [$VE(\Delta t) < 0$] algebrai összege. Képlettel:*

$$(D_{E21}) \quad M(\Delta t) = NY(\Delta t) + VE(\Delta t).$$

A (2.c3)-ból következik a folyóidőszaki hozam egy másik, de az előzővel logikailag ekvivalens definíciója is:

(D_{FH2,GI}).: *Folyóidőszaki hozam [$H(\Delta t)$] alatt a gazdálkodónál a folyóidőszakban (Δt) bruttó (azaz: teljes, vagy adózatlan) nyereséget [$NY(\Delta t)$] eredmé-*

nyező, bármilyen formában (készpénzben, halasztott fizetesként követelésre, stb.) jelentkező bevételt ($B > 0$) vagy (barterként, adósság elengedéseként, stb.) elmaradó kiadást ($-K > 0$) kell érteni.

Nem meglepő, hogy **olyan bevétel , amely nem okoz a gazdálkodónak a fenti értelemben vett nyereséget, az nem lehet hozam!** Erre ugyanazok hozhatók fel példaként, mint a másik definíció esetében.

A (2.c3)-ból – az eredmény definícióját is figyelembe véve – következik a ráfordítás egy szabatos definíciója is, melyet a következő 4.73 pontban ismertetünk.

Megjegyzés:

A német könyvviteltanban a „GuV-konto” („Gewinn- und Verlustkonto”=„nyereség- és veszteségszámla”) egyenlege felel meg a (D_{E21}) egyenletnek²², ráadásul már több mint 100 éve, azaz legalább 1890, tehát Schär első könyve²³ óta.

2.3 A költség illetve ráfordítás (R)

Elsőként a ráfordítás fogalmát határozzuk meg. A (2.c3)-ból – az eredmény definícióját is figyelembe véve – folyik a ráfordítás egy szabatos definíciója.

($D_{R,GT}$). **Ráfordítás** alatt a sajátvagyon csökkentő – azon belül a gazdálkodás veszteségét²⁴ növelő – bármely eszközfelhasználás, végleges pénzkidás, adott áru, teljesített szolgáltatás, kötelezettség, illetve követeléselengedés értendő.

Fontos! Ha pl. egy kiadás nem okoz a fenti értelemben vett veszteséget a gazdálkodónak, akkor az nem is ráfordítás.

A kiadások osztálya tehát **két, (diszjunkt) alosztályra bontható:** ráfordítást, azaz veszteséget okozó és veszteséget nem okozó kiadások osztályára.

Ráfordítás például a gazdálkodó által előállított termék, vagy végzett szolgáltatás eszközfelhasználásra [pl. anyag-, áru-, berendezés-, épület-, járműfelhasz-

²²Eisele, Wolfgang: Technik des betrieblichen Rechnungswesens, - Buchführung und Bilanzierung; -- Kosten- und Leistungsrechnung; - Sonderbilanzen; 6. Auflage; 81. oldal. (Verlag Franz Vahlen, München, 1998.)

²³Schär, Johann, Friedrich: „Buchhaltung und Bilanz”; 69. oldal. (Könyvvitel és mérleg), Berlin, 1890, 1914, 1919.

²⁴ A **veszteség** (a gazdálkodás vesztesége) e vagyonszámvitelben **alapfogalom**, és a nem tőkebe-tét vagy tőketartalék jellegű sajátvagyonrész csökkenésének, azaz kifejezetten a gazdálkodás miatti "sajátvagyon-vesztés" szinonimája.

nálásra (értékcsökkenés), bérjellegű kifizetésekre, stb.], a forgalmazás és igazgatás eszközfelhasználására, valamint a banknak, a kölcsönt adónak kamatra és a banki szolgáltatásokra fordított, továbbá az egyéb rendes (vagy szokásos) és rendkívüli kiadás, amely – ahhoz képest, ha nem kéne ilyent teljesíteni – veszteséget okoz. Ezek akkor is ráfordítások, ha a kiadás megelőzi (pl. előleg kifizetése anyagvásárlásra) vagy követi (pl. bérfizetés utólag) a tényleges eszközfelhasználást.

A ráfordítás definíciójából következik, hogy például a sajátvagyon részét képező vagyoni betét, jegyzett vagy törzstőke csökkentése-leszállítása **nem ráfordítás**. Másrészt az idegen vagyont csökkentő kiadás, pl. a pénz- és áruhitelből, kölcsönből származó, bevételek, hatóságnak továbbítandó adóbevételek, stb. vissza- illetve kifizetése, törlesztése, továbbá az előlegekre, valamint a pénztárból a bankba, vagy fordított irányba teljesített kiadás **szintén nem ráfordítás!**

A költség fogalma:

A hagyományos könyvvitelten irodalmában – elsősorban az 1945 utáni magyar hagyományos könyvviteltenban – a „költség” és „ráfordítás” fogalmaknak különféle értelmezése olvasható.

Van olyan felfogás, amely szerint a ráfordítás naturáliákban, a költség pedig pénzürtékben kifejezett eszközfelhasználás (Ferencz László, illetve a Fogaras-Horváth könyvvitelteni)²⁵. Első ránézésre ugyanezt a felfogást látszik képviselni Baricz és Róth is könyvvitelten könyve 92. oldalának első bekezdésében: **„A tevékenység érdekében felmerült élő és holtmunka felhasználás pénzben kifejezett értékét költségnek nevezzük.”** – írják.²⁶ És ugyanazon az oldalon kissé lejjebb figyelmeztetnek: **„A gyakorlatban a költség és ráfordítás fogalmát gyakran szinonim fogalomként használják, helytelenül. A könyvvitelben e két fogalom élesen elkülönül egymástól...”**. S a különbség érzékeltetésére, egy mondattal lejjebb, ekként adják meg a ráfordítás egy definícióját: **„A ráfordítás a kibocsátott anyagi javak – termékek, teljesítmények – bekerülési értékét jelenti.”**²⁷ Csakhogy, a termékek, teljesítmények bekerülési értéke egyrészt a **tevékenység érdekében felmerült élő és holtmunka felhasználás értéke** – hisz mi más lehetne? –, másrészt a termékek, teljesítmények bekerülési értéke a tevékenység érdeké-

²⁵ Ferencz László: Könyvvitelten; 25. oldal. (MKKE. Számviteli Tanszék Munkaközössége, szerkesztette: Dr. Ferencz László. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978), és Fogaras István - Horváth Jenő: A könyvvitel elmélete; 79. oldal. (MKKE tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest, 1954)

²⁶ Baricz-Róth: Könyvvitelten; 92. oldal 1. bekezdés (BKE., Aula Kiadó, Tankönyv, 1989-2006.)

²⁷ Baricz-Róth: Könyvvitelten; 92. oldal b) pont. (BKE., Aula Kiadó, Tankönyv, 1989-2006.)

ben felmerült élő és holtmunka **felhasználás pénzben kifejezett értéke** – hisz mi más lehetne? Ebből viszont jól látható, hogy miközben Baricz és Róth ágál az ellen, hogy a költség és ráfordítás szavakat egymás szinonimájaként használják a „laikusok”, eközben pont ők teszik e szavakat a jelentésük megadásakor ténylegesen szinonimává.

Továbbá: Baricz és Róth értelmezése szerint a „költség” tágabb fogalom, mint a „ráfordítás”, mert „minden költség előbb vagy utóbb ráfordítás lesz...”, ám – szerintük – a „...fordítottja azonban nem igaz...”. Mert nem minden ráfordítás lesz költség, hisz van olyan ráfordításelem amelyet „közvetlenül az eredmény... terhére számoltunk el.” – rögzítik. Tehát Baricz és Róth szerint egy eszközfelhasználás pénzben kifejezett értéke pusztán csak azért, mert közvetlenül az eredmény terhére számolják azt el, nem költség? De vajon miért? Mert ők, vagy valakik így döntöttek??...

E fogalomzavarban nem az a baj, hogy van, hanem az, hogy több mint húsz éve a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem tankönyvében van, és ezt kéri számon húsz éve az egyetemi diákságon.

Az említett tankönyvi értelmezések, noha szögesen elmentmondóak, ám szakíróik (Ferencz László, Fogaras-Horváth és Baricz-Róth) egyike sem bizonyítja sem saját álláspontja helyességét, sem az eltérő nézet téves voltát, hanem pusztán kinyilatkoztatják az álláspontjukat és esetleg hivatkoznak holmi „gyakorlatra”. A kinyilatkoztatás viszont egy nem bizonyító tekintélyérv, amint nem bizonyítja az álláspontjaik helyességét a gyakorlatra való hivatkozás sem. Ezért feltétlenül kötelességem véleményt alkotni ebben kérdésben.

Felfogásom szerint a 'költség' és a 'ráfordítás' szavak mind **nyelvi, mind logikai, mind közgazdasági értelemben szinonimák**. Ugyanis e szavak, a modern logika²⁸ és a közgazdaságtudomány elveit figyelembevéve, egyazon dolog (az ún. eredményt csökkentő eszközfelhasználás) különböző jelölései, elnevezései.

A „költség” fogalom **egyrészt** arra a kérdésre ad választ, hogy **mi történt az eszközökkel a gazdálkodás folyamatában**. Maradva a terminológiánál: az eszközök „elköltségre” kerültek, azaz eredeti mivoltuk visszafordíthatatlanul megsemmisült. Voltaképpen a gazdálkodás során felhasznált, elköltött eszközök éppúgy megsemmisülnek eredeti formájukat, minőségüket és értéküket illetően, mint az elköltött, a megevett ebédünk. Például az elköltött, a megevett bablevesből, gombapörköltből és túrós palacsintából álló ebédünk

²⁸Ruzsa Imre — Máté András: Bevezetés a modern logikába; Osiris Kiadó, Budapest, 1997.

elemeinek eredeti formája, minősége és értéke megsemmisül ebédelésünk, mint felhasználás, mint elköltés következtében, s többé már nem állítható helyre a felhasználás, az „elköltés” irreverzibilis folyamatának eredményeként kialakult „elköltött” állapotból a kiinduló állapot ☺. Ez nyilvánvaló. De ezt a sorsot osztja például a gazdálkodásunk során elköltött pénzünk, vagy a megrendelt ház felépítéséhez „elköltött”, felhasznált új téglá, cement, mész és homok, vagy a szék készítése céljából felszabott új deszka. Az elköltött pénzünket új jogos tulajdonosa elvitte, számunkra eltűnt, semmivé vált. A fal építéséhez felhasznált új téglák egy részét átfaragták, részekre törték, és mindet bemalterezték, becementezték, ami rájuk kötött – azaz kisebb-nagyobb sérülés nélkül eltávolíthatatlan. A cement, mész és homok, szintén megsemmisült eredeti entitását tekintve – mészke lett belőle. Ha az épített falat szétbontanánk, hogy elemeit újra, új anyagból épült fal építésre használjuk, törekvésünk nemigen járna sikerrel, mert csak bontott és törmelék téglát, no meg építési törmeléket, alias sittet nyerhetnénk vissza, de nem az eredeti építőanyagformát, minőséget és értéket. Ugyanígy járnánk a felszabott deszkával, melynek darabjaiból, valamint a forgácsból és fűrészporból már soha nem kaphatjuk vissza a felszabatlan deszkát, hogy – meggondolva magunkat – esetleg szék helyett asztalt készítsünk belőle. Még rosszabbul járnánk az előbbi termékgyártások, vagy szolgáltatások, mint felhasználások érdekében kifejtett munka ellenértékét képező pénzeszközzel. Ennek – ha véletlenül felesleges volt a felhasználása – még csak a „hulladékát” sem használhatnánk más célra, ha már egyszer a munkabér vagy az anyag ellenértéke kifizetésre került és a pénzt tulajdonosa jogosan elköltötte.

Másrészt a költséggel, azaz a termelésben, vagy szolgáltatásban felhasznált eszköz, a megsemmisült entitás mennyiségével vagy pénzben kifejezett értékével – mely nyilván nagyobb, mint nulla – csökken a sajátvagyon (mert az is nyilvánvaló, hogy nem az adósság csökken). A csökkenő sajátvagyonon belül csökken az eredmény, következésképp a költség veszteséget jelent.

Az, hogy a gazdálkodásban (a termelésben, a szolgáltatásban, stb.) az eszközből – felhasználásával, vagyis elfogyasztásával, másképp: elköltésével – költség lesz, azt is jelenti, hogy **e folyamat irreverzibilis** – nem megfordítható. És ez azt is jelenti, hogy míg az „eszköz” fogalomnak mindig a javak valamely konkrét fajtája felel meg, addig a „költség” fogalomnak viszont csak egy absztrakt mutatószám: egy mennyiséget és/vagy egy pénzértéket kifejező szám, azaz az elköltött, a megsemmisült javak mennyisége és/vagy értéke.

A **ráfordítás fogalom is két** kérdésre ad választ. **Egyrészt**, hogy **a gazdálkodás folyamatában felhasznált eszközökkel** voltaképpen **mi történt**. A válasz: ezek az eszközök nem egyszerűen csak megsemmisültek, hanem a gazdálkodás eredményének gyarapítása érdekében semmisültek meg. **Ráfordítottuk** az eredmény gyarapítására, azaz ráfordítássá váltak. Tehát: nemes cél érdekében semmisültek meg. Következésképpen a „**ráfordítás**” **fogalommal** azt jelezzük, hogy az adott eszközfelhasználás, a gazdálkodó reményei szerint, nem értelmetlenül, hanem az eredménygyarapítás értelmes céljával történt. De voltaképpen ugyanezt jelzi a költség fogalom is. A költség is értelmes céllal történik, méghozzá ugyanazon céllal, mint amikor ráfordításról beszélünk. Például: a pénzen vettünk valamit, ami szükséges a gazdálkodáshoz; az új téglából, cementből, mészből és homokból falat építettünk, mely szintén kellett a gazdálkodáshoz. A deszkából széket készítettünk. (Valószínű, hogy az elkészült házat, széket majd eladjuk a megrendelőnek, aki, ha minden jól megy, jó pénzt fog fizetni érte, s így reményeink szerint nyereségre tehetünk szert, mellyel a vagyonunk gyarapodhat.)

Másrészt a ráfordítás-fogalom – definíciója szerint – arra a kérdésre is választ ad: mi a közvetlen következménye e ráfordításnak? Eredménycsökkenés! A ráfordítás fogalom tehát, gazdasági tartalmát és terjedelmét tekintve, ennyit jelent a költséghez képest és nem mást (hacsak szándékosan nem adunk eltérő értelmet a 'ráfordítás' szónak, eltérítve azt eredeti jelentésétől).

Mind a 'költség' mind a 'ráfordítás', megfelelő jelzőkkel ellátva, alkalmas a különböző gazdálkodási célú és szintű (pl. közvetlen, illetve közvetett termelési-szolgáltatási célú, vagy igazgatási, stb.) eszközfelhasználások megnevezésére, és elhatárolására. Ezért is erőltetett és értelmetlen pont e két – lényegében azonos jelentésű – szót különböző könyvviteli fogalmak jelölésére használni.

Érvelésünkben nem használtuk fel – s csak megjegyzésnek szánjuk – azt a tényt, hogy a Magyar Értelmező Kéziszótárból és a Magyar Szinonimaszótárból is kiderül: a 'költség' és a 'ráfordítás' szavak tudományos értelemben is és köznapi értelemben is szinonimák²⁹ módjára használhatók.

Összefoglalva: a költség és a ráfordítás terjedelmét és intenzióját tekintve is ekvivalens fogalomként, szinonimaként használhatók – értelmesen a könyvvitelben is. E könyvben tehát a 'költség' és a 'ráfordítás' szavak

²⁹ Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémia Kiadó, Budapest, 1975; és Magyar Szinonimaszótár, Akadémia kiadó, Budapest, 1980.

az előbbi érvek alapján nyelvi, logikai és közgazdasági értelemben vett szinonimák.

A tudomány és a jogalkotás követelte egzaktság miatt, de oktatási szempontból sem tartjuk előnyös megoldásnak, ha a tudományos fogalmak megalkotásakor lényegében ekvivalens jelentésű, szinonim szavaknak – önkényesen – jelentősen különböző értelmet tulajdonítanak. Ez ugyanis nem a tisztánlátást, hanem az ismeretbeli káoszt, valamint a félreértés és a félremagyarázás lehetőségét növeli. Újfont leszögezzük: Egyetértünk azzal a modern logikai állásponttal, hogy a definiendumnak (pl. a fogalom jelölésére használt szónak, kifejezésnek) – célszerűen – utalni kell a fogalom tartalmára, a definiensre³⁰, ámde szinonimákat különböző fogalmak jelölésére, pont azért, mert nem utalnak a fogalmi különbségekre, célszerűtlen használni. (Q.e.d.)

Tehát: az előbbi bizonyító tények és érvek alapján, álláspontom szerint és a modern könyvviteltanban a 'költség' és a 'ráfordítás' szavak közgazdasági, nyelvi és logikai szinonimákként tekintendők.

2.4 A bevétel (B) és a kiadás (K)

A könyvvitel tárgyalási univerzumában a költség és ráfordítás szinonimáktól meg kell különböztetnünk a veszteséget nem okozó kiadást (ez nyilván pénz kiadását, pénztárból való kifizetését jelenti) és a nyereséget nem okozó bevételt (ez pedig nyilván pénz bevételét, pénztárba való befizetését jelenti), s ezeket, mint könyvviteli fogalmakat kell tárgyalnunk. Igaz ugyan, hogy Baricz és Róth pl. a (nyilván előbbi értelmű) kiadást „...pénzügyi fogalom”-ként deklarálja könyvviteltanuk 92. oldalának a) pontjában³¹, azt azonban nem árulják el, hogy akkor miért foglalkoznak vele a könyvviteltanukban, és azt sem, hogy, ha nem könyvviteli, akkor mégis milyen fogalomként tekintünk a kiadásokra, ha egyszer a könyvvitelben minden pénzkiadással járó gazdasági eseményt könyvelni kell – s e tényt Ők sem rejtik véka alá.

De térjünk a tárgyra:

A **kiadás** a költségnél (ráfordításnál) tágabb terjedelmű fogalom – ahogy ezt érintőlegesen már korábban jeleztük. Ugyanis vannak olyan kiadások, melyek nem közvetlenül a gazdálkodás eredményének növelése érdekében történt eszközfelhasználások folytán, hanem például közvetlenül jogszabályi rendelkezése miatt bevételezett adó(k) hatósághoz továbbítása miatt merülnek fel; vagy

³⁰ Madarász Tiborné — Pólos László — Ruzsa Imre: A logika elemei; 182. oldal (Osiris Kiadó, Budapest, 1999.)

³¹ Baricz-Róth: Könyvviteltan; 92. oldal a) pont. (BKE., Aula Kiadó, Tankönyv, 1989-2006.)

olyan kiadások, mint amilyenek például a banki befizetésre fordított pénztári kiadások (lényegében pusztán pénztovábbítások), vagy a fordított irányú változataik. E példákban, s a hasonló esetekben felmerült kiadások nem költségek (nem ráfordítások), mert bár pénzeszköz-felhasználások, ámde veszteséget nem eredményeznek – hacsak pl. a pénzzállító el nem veszíti a bankba vitt pénzt ☺. Ugyanakkor más esetekben az előre, vagy az egyidőben, esetleg az utólag fizetett kiadások később, azonnal vagy már előre, jogosan, költségeként (ráfordításként) kerülhetnek könyvviteli elszámolásra. Például ilyen az előre kifizetett havi bérleti díj, vagy a készpénzért vásárolt, azonnal felhasznált eszköz értéke, továbbá az utólag felhasznált készlet vásárlásakor, vagy a munkabér kifizetések, stb. felmerült kiadás. Ezen kiadások tehát előbb vagy utóbb költségek lesznek, míg az előbbiek soha.

A **bevételek** osztálya is tágabb, mint a nyereséget jelentő bevételeké. Magába foglalja a nyereséget nem eredményező ún. tiszta pénzmozgásokat (bank és pénztár között) és más, hitelhez, előleghez, stb. tapadó pénzbevételeket (bankszámlapénz és/vagy készpénz formában). Ezekről a hozam témakörnél már részletesen szoltunk.

A hozam, a költség (ráfordítás), a bevétel, a kiadás, illetve az eredmény könyvviteli kategóriák felosztását, osztályozását – minthogy kitűzött céljaink eléréséhez nincs rá szükség – e könyvben nem tárgyaljuk.

Feltétlenül szót kell ejtenünk viszont arról a kérdéstről, hogy a költség (a ráfordítás) eszköz-e avagy forrás? Erre a következő pontban sort is kerítünk.

3. A költség eszköz, avagy forrás (tőke) természetű?

Baricz és Róth Könyvviteltan³² című egyetemi tankönyvükben (100. és 135. oldal) azon az állásponton vannak, hogy a költségek eszközök.

Feltehető a kérdés, hogy itt közönséges evidenciáról van-e szó, vagy komolyabb megfontolást igénylő, érdemi tudományos problémáról?

E kérdés megválaszolásához két tényre kell figyelembe venni:

Az e kérdésben fellelhető problémának két, egymást kizáró megoldása lehetséges csak. Nevezetesen az, hogy a költség vagy eszköz, vagy forrás – más eset nem lehetséges. Ez azért van így, mert a három alapvető (attribútum-)³³ aspektus szerinti vagyonszétválasztás közül az időaspektus szerinti itt nem jöhet szóba, hisz nem az a kérdés hogyan változik a vagyon az időben.

³² Baricz-Róth: Könyvviteltan (BKE., Aula Kiadó, Tankönyv, 1989 -2006.)

³³ Lásd III. fejezet 2. pontját.

Ugyanakkor nem jöhetnek szóba az opcionális aspektusok³⁴ szerinti vagyonosztályozások sem, mert azokban is másra irányul a figyelmünk, nem arra, hogy a költség eszköz-e avagy forrás – ez az említett vagyonosztályozások osztályozási alapjaiból egyenesen következik. Marad tehát, mint lehetséges megoldás, az eszköz- és forrásaspektus szerinti vagyonosztályozások közötti választás, vagyis az, hogy a költségek eszközök, avagy források.

Viszont bonyolítja a problémát, hogy a költség mind számlaelméleti, mind matematikai módszerrel, tökéletesen helyesen elhelyezhető minden nehézség nélkül, mind a források, mind az eszközök oldalán, ami ellentmondást sejtet. Hogy hogyan, azt az alábbiakban mutatjuk be:

Mint azt már tudjuk, az ellentétes vezetésű³⁵ kétszámlasoros számlaelmélet szerinti könyvviteli rendszer, lényegében a hagyományos mérleg aktívák (eszközök) és passzívák (források) elnevezésű oldalának tételeiből képzett számlák létrehozásán alapszik.

Azt is tudjuk, hogy a mérleg és a kétszámlasoros számlaelmélet (no és az általunk megállapított vagyonszerkezeti) alapegyenlet a (10) formulának megfelelően egy és ugyanaz, mégpedig:

$$(a) \quad \mathbf{E} = \mathbf{F}$$

Ez részletezve az alábbi alakkal azonos:

$$(b) \quad \sum_{i=1}^k e_i = \sum_{j=1}^l f_j .$$

Ezt az alakot összetevőire bonthatjuk a következőképpen:

$$(b_1) \quad e_1 + e_2 + \dots + e_i + \dots + e_k = f_1 + f_2 + \dots + f_j + \dots + f_l .$$

E formula baloldalán a hagyományos mérleg eszköz-fajtáinak értékét, vagy másképp az eszközszámlák időszakvégi egyenlegeit, jobboldalán pedig a forrás-fajták értékét, vagy másképp a forrásszámlák időszakvégi egyenlegeit láthatjuk.

2/a. Legyen $f_1 = m_z \cong 0$ a gazdálkodás időszakvégi eredménye, mint sajátforrásfajta (mely nyereség ha $m_z > 0$, veszteség ha $m_z < 0$). Legyen továbbá $e_k = k_z \geq 0$ az időszakvégi záró befejezetlen termelési érték, mint

³⁴ Lásd III. fejezet 2. pontját.

³⁵ Emlékeztetőül: „ellentétes vezetésű” számlák esetében az eszközszámlák bal oldalán, a forrás-számlák jobb oldalán vannak a növelő, s ellenkező oldalukon a csökkentő tételek.

mérlegbeli eszközfajta értéke, $e_{k+1}=k_t=0$ pedig a költség számla időszakvégi egyenlege, mely ekkor kötelezően nulla, hiszen a befejezett termelés költségeit az eredmény terhére el kellett számolni. Eme eszközoldali k_t költség számla forgalma a tartozik oldalán nő, és a követel oldalán csökken.

Helyettesítsük most a mérlegegyenletben e_k -t k_z -vel, f_1 -et pedig m_z -vel, valamint adjunk az egyenlet bal oldalához hozzá $k_t=0$ -át – ezt gond nélkül megtehetjük. A formula ekkor a következő alakot ölti:

$$(b_2) \quad e_1+e_2+\dots+e_1+\dots+e_{k-1}+k_z+k_t=f_1+f_2+\dots+f_j+\dots+f_{l-1}+m_z,$$

vagy rövidebben:

$$(b_3) \quad \left(\sum_{i=1}^{k-1} e_i \right) + k_z + k_t = \left(\sum_{j=1}^{l-1} f_j \right) + m_z.$$

Mint mondtuk $e_k=k_z$, $f_1=m_z$, $k_t=0$, ezért a (b_3) alak **ekvivalens** a (b_1) , illetve (b) alakkal.

Az egyszerűség kedvéért a baloldali zárójelbeli tagot jelöljük E_{z0} -al, a jobboldalit pedig F_{z0} -al. Így a (b_3) -al ekvivalens

$$(b_4) \quad E_{z0} + k_z + k_t = F_{z0} + m_z$$

alakot kapjuk.

A (b_4) alak a vagyonszámlák és mérlegének egy modellje.

Végezzük el a következő időszak költségeinek könyvelését a (b_4) alak felhasználásával.

2/a/1. Az előző időszak végének záró befejezetlen termelési értékével $k_z=k_{ny1}$ nyissuk meg a $k_{t1}=0$ költség számlát a tárgyévre ($E_{z0}=E_{ny1}$; $F_{z0}=F_{ny1}$; $m_z=m_{ny1}$ jelölések mellett):

$$b_5) \quad E_{ny1} + (k_{ny1} + k_{t1}) = F_{ny1} + m_{ny1},$$

2/a/2. Ezt követően – a lényeges összefüggés egyszerű érzékeltetésére feltesszük, hogy e gazdálkodónál, a tárgyidőszakban egyetlen gazdasági esemény történt x pénzürtékű eszköz termelési (szolgáltatási) célú felhasználásával, azaz x értékben költség keletkezett. Számoljuk ezt el a könyvelés szabályai szerint: E_{ny1} eszközök értéke csökken x -el, egyúttal a költség számlán vezetett költségérték nő x -el, az alábbiak szerint:

$$(b_6) \quad (E_{ny1} - x) + (k_{ny1} + k_{t1} + x) = F_{ny1} + m_{ny1}.$$

2/a/3. Mivel több gazdasági esemény nincs – legyen e gazdálkodás például egy nagyberuházás még be nem fejezett kivitelezése, tehát a példa „életszerű”, s az egyszerűség érdekében tegyük azt is fel, hogy a záró befejezetlen termelési érték azonos a nyitó befejezetlen termelési értékkel – tehát elvégezhetjük a zárási feladatokat:

A $\mathbf{k}_{ny1}=\mathbf{k}_{z1}$ befejezetlen termelési értéket az eszközök között, a szokásosnak megfelelően állományba vesszük,

$$(b_7) \quad (\mathbf{E}_{ny1}-\mathbf{x}+\mathbf{k}_{z1})+(\mathbf{k}_{t1}+\mathbf{x})=\mathbf{F}_{ny1}+\mathbf{m}_{ny1},$$

majd az \mathbf{x} összegű időszaki teljes nettó eszközfelhasználást, mint befejezett termelés (és/vagy szolgáltatás) költségét az eredmény terhére elszámoljuk, egyben nullázzuk \mathbf{x} -el a költség számlát a zárási szabályoknak megfelelően:

$$(b_8) \quad (\mathbf{E}_{ny1}-\mathbf{x}+\mathbf{k}_{z1})+(\mathbf{k}_{t1}+\mathbf{x}-\mathbf{x})=\mathbf{F}_{ny1}+(\mathbf{m}_{ny1}-\mathbf{x}).$$

2/a/4. Rendezzük az egyenletet úgy, hogy egyúttal végezzük el a következő behelyettesítéseket is:

$$\mathbf{m}_{z1}=\mathbf{m}_{ny1}-\mathbf{x}; \quad \mathbf{E}_{z1}=\mathbf{E}_{ny1}-\mathbf{x}; \quad \mathbf{F}_{z1}=\mathbf{F}_{ny1}.$$

Ekkor a következő alakot ölti egyenletünk:

$$(b_9) \quad \mathbf{E}_{z1}+\mathbf{k}_{z1}+\mathbf{k}_{t1}=\mathbf{F}_{z1}+\mathbf{m}_{z1}, \text{ azaz mivel } \mathbf{k}_{t1}=0, \\ \text{ezért végül}$$

$$\mathbf{E}_{z1}+\mathbf{k}_{z1}=\mathbf{F}_{z1}+\mathbf{m}_{z1}.,$$

azaz

$$\mathbf{E}'_z=\mathbf{F}'_z$$

ami, az indextől és az aposztróftól eltekintve, azonos alakú,

$$\text{mint az} \quad \mathbf{E}=\mathbf{F}$$

kiinduló alapegyenlet.

A könyvelést az eszközök között szereplő költség számlán elvégeztük. A (b₉) formáról megállapíthatjuk, hogy az – az indexektől eltekintve – azonos a (b₄) alakkal.

2/b. Most végezzük el a költségek könyvelését úgy, hogy a költség számlát forrásszámlaként kezeljük. Ekkor a (b₁) alakot

$e_1+e_2+\dots+e_i+\dots+e_k=f_1+f_2+\dots+f_j+\dots+f_l$ a következőképpen alakítjuk át:

Legyen $e_k = \mathbf{k}_z$ mint az előbbi 2/a. eset indulásakor, de most legyen $f_l = \mathbf{m}_z - \mathbf{k}_t$ ahol $\mathbf{k}_t=0$ a költség számla a

forrásoldalon, az időszak elején, értelemszerűen nulla egyenleggel. E forrásoldali k_t költségszámla ugyancsak tartozik oldalon nő és a követel oldalon csökken – mert most az eredmény számla, mint sajátforrás-számla tartozik oldalát jeleníti meg. A (b_1) formula tehát most a következő alakot ölti:

$$(b_{10}) \quad e_1 + e_2 + \dots + e_i + \dots + e_{k-1} + k_z = f_1 + f_2 + \dots + f_j + \dots + f_{l-1} + m_z - k_t,$$

vagy másképp:

$$(b_{11}) \quad \left(\sum_{i=1}^{k-1} e_i \right) + k_z = \left(\sum_{j=1}^{l-1} f_j \right) + m_z - k_t,$$

illetve a 2/a. alatti jelölésekkel:

$$(b_{12}) \quad E_{z0} + k_z = F_{z0} + m_z - k_t$$

mely a (b_4) átrendezett alakja.

A (b_{12}) alak szintén a vagyonszámlálás számláinak és mérlegének egy modellje.

Végezzük el a következő időszak költségeinek könyvelését most is:

2/b/1. Az előző időszak végének záró befejezetlen termelési értékével $k_z = k_{ny1}$ nyissuk meg a $k_{t1} = 0$ tárgyévi költségszámlát a tárgyévre ($E_{z0} = E_{ny1}$; $F_{z0} = F_{ny1}$; $m_z = m_{ny1}$ jelölések mellett).

Ekkor:

$$(b_{13}) \quad E_{ny1} + (k_{ny1} - k_{ny1}) = F_{ny1} + [m_{ny1} - (k_{ny1} + k_{t1})],$$

$$\text{azaz} \quad E_{ny1} = F_{ny1} + [m_{ny1} - (k_{ny1} + k_{t1})].$$

2/b/2. Könyveljük el mint előbb, úgy most is az x összegű költséget jelentő eszközfelhasználást, ekkor:

$$(b_{14}) \quad E_{ny1} - x = F_{ny1} + [m_{ny1} - (k_{ny1} + k_{t1} + x)].$$

2/b/3. Végül, más gazdasági esemény nem lévén zárjuk a számlákat, ugyanazon jelöléseket használva mint a 2/a. pontban:

A $k_{ny1} = k_{z1}$ befejezetlen termelési értéket az eszközök között, a szokásosnak megfelelően állományba vesszük, csökkentve egyben a k_{t1} költség számla egyenlegét:

$$(b_{15}) \quad (E_{ny1} - x) + k_{z1} = F_{ny1} + [m_{ny1} - (k_{t1} + x)]$$

A befejezett termelés költségének x összegét, a költség számláról, átvezetjük az eredmény terhére:

$$(b_{16}) \quad (E_{ny1} - x) + k_{z1} = F_{ny1} + [(m_{ny1} - x) - (k_{t1} + x - x)],$$

2/b/4. Rendezzük az egyenletet úgy, hogy egyúttal végezzük el a következő behelyettesítéseket is:

$$m_{z1} = m_{ny1} - x; \quad E_{z1} = E_{ny1} - x; \quad F_{z1} = F_{ny1}.$$

Ekkor a következő alakot ölti egyenletünk:

(b₁₆) $E_{z1} + k_{z1} = F_{z1} + m_{z1} - k_{t1}$, azaz mivel $k_{t1} = 0$, ezért végül is

$$E_{z1} + k_{z1} = F_{z1} + m_{z1},$$

ami szintén azonos alakú az

$$E = F$$

formával.

A könyvelést tehát a források között szereplő költség számlán is elvégeztük. A (b₁₆) formáról megállapíthatjuk, hogy egyrészt az azonos a 2/a/4. pont alatti (b₉) alakkal, másrészt – az indexektől elvonatkoztatva – azonos a (b₄) formulával.

A 2/a. és a 2/b. pontban adott két különböző levezetés igazolja, hogy a költség számla formálisan eszköz számlaként és forrásszámlaként (pontosabban forráscsökkenés-, azaz negatív eredmény számlaként) is „értelmesen” alkalmas a költségek elszámolására. Következésképpen e paradoxon miatt formális úton nem válaszolható meg feltett kérdésünk: „A költség eszköz-e avagy forrás?”.

Ha e kérdés a számlaelmélet és/vagy a matematikai formulák segítségével nem dönthető el, akkor hogyan, milyen módon? A válasz erre az, hogy csakis a költség, valamint az eszköz és forrás kategóriákban általánosított lényeg, e fogalmak fontos tulajdonságainak egybevetése alapján lehet e kérdést helyesen megválaszolni, másként nem!

Baricz és Róth levezetése szerint, a költség számla mindenkor egyenlege a befejezetlen termelés eszközoldali mérlegtételének tekintendő, emiatt szerintük a költség számlán lévő költségösszegek eszközértéknek számítanak. A költség tehát szerintük eszköz.

A lehetséges két megoldás egymást kizáró voltából következik, hogy aki az egyik megoldás igazságát állítja, az szükségképp tagadja a másik megoldás igazságát, minthogy az eszköz- és forrásaspektus – definíciójuk szerint – a vagyon két merőben különböző aspektusa, következésképpen e két merőben különböző aspektus szerinti osztályozás – az eszközök és források – noha összefüggenek, ámde mégis merőben különbözőek.

Nézetem szerint Baricz és Róth álláspontja téves. A helyes álláspont a következő (a költségek források):

$T_{K,GI}$: A költségek veszteségek, így forráscsökkenések, azaz források.

1. A $T_{K,GI}$ állítás indirekt bizonyítása:

Feltesszük, hogy a $T_{K,GI}=T_x$ tételnek az ellenkezője, azaz: a költségek eszközök (T_y) – az igaz. Mivel az ellentmondó állítások közül egyszerre csak egyik lehet igaz, ezért kísérletet teszünk a T_y állítás bizonyítására. Az állításból helyes következtetéseket vonunk le, s ha végül mégis ellentmondásra jutunk, akkor az állítás ellenkezőjét, vagyis az eredeti T_x tételünket kell igaznak tekintenünk, mert T_y hamis.

Tehát az indirekt bizonyítás:

Mivel az eszközök – az eszközök-fogalom definíciója szerint – azt mutatják meg, hogy a teljes vagyonunk milyen fajta javakból áll, ezért a költségek, minthogy azokat T_y szerint eszköznek tételezzük fel, ugyanazt kell mutatassák. A költségek azonban – a költségek-fogalom definíciója szerint – mindössze azt „képesek” megmutatni, hogy milyen fajta eszközöket és mennyit használtunk fel, de azt „nem képesek” megmutatni, hogy összességében miféle eszközeink voltak illetve vannak. Voltaképpen tehát a költségszerkezetből nem következtethetünk a teljes vagyonunk eszközösszetételére, noha a költségek a T_y szerint eszközök. Tehát a költség T_y szerint eszköz, ugyanakkor „képességei”, tulajdonságai szerint nem eszköz. Eszköz és nem eszköz egyszerre. De ez képtelenség. Ellentmondásra jutottunk, mert kiderült, hogy a T_y szerint eszközöknek feltételezett költségek nem rendelkeznek az eszközök tulajdonságával. Tehát a T_y állítás hamis, s így az eredeti tétel $T_{K,GI}=T_x$ szükségszerűen igaz. Q.e.d.

2. A T_x állítás direkt bizonyítása:

A költség – definíciója szerint – eszközfelhasználás pénzértékben kifejezve – Baricz-Róth szerint is.

Az eszközfelhasználás – mint korábban kimutattuk³⁶ –, a költség keletkezése, azt jelenti, hogy a gazdálkodási cél érdekében, a gazdálkodási folyamatban részlegesen vagy teljesen elhasznált eszközfajta, mint entitás, az elhasznált részét tekintve végérvényesen (eredeti állapotában helyreállíthatatlanul) megsemmisült.

Ha az eszközfajta a gazdálkodási folyamatban részlegesen vagy teljesen megsemmisült, akkor de facto a

³⁶ Lásd az előbbi pontban (II. fejezet 4.7 pont) leírtakat.

megsemmisült részének értéke szerinti veszteség keletkezett.

A veszteség azt jelenti, hogy a gazdálkodás eredménye kisebb, mint nulla, azaz számértéke negatív előjelű.

A veszteség az eredménykategória egyik (negatív előjelű) formája.

Az eredmény definíció szerint forrás.

Konklúzió: Az eszközfelhasználásból eredő költség tehát, mint veszteség, az eredmény egyik formája, következésképpen, mint (negatív) eredmény, forrás.

Q.e.d.

Összefoglalva:

Az eszköz a vagyona tartozó javak minőségére utaló kategória, míg a költség az eszközfelhasználás miatti veszteség pénzben kifejezett számértéke, s mint ilyen nem eszköz, hanem eredmény, azaz forráskategória.

4. A kettős könyvvitelnek mi adja a lényegét?

A kettős feljegyzés adja-e valóban a kettős könyvvitel lényegét? Ugyanis van olyan szakirodalmi álláspont, hogy igen. Valóban így áll a dolog? Mielőtt tovább lépniénk vizsgáljuk meg ezt a kérdést!

Baricz és Róth „Könyvvitelten” című egyetemi tankönyvükben a kettős könyvvitel lényegéről a következőt írják: „A kettős könyvvitel azt jelenti, hogy minden gazdasági eseményt az eszköz és forrás számlák teljes halmazán, egyszer tartozik és (ugyanazt az összeget) egyszer követel összegként is könyveljük.”³⁷

Eltekintve attól a fogalmi pongyolaságtól, mely a gazdasági eseményt szimplán összegként nevezi meg, nézetünk szerint a szerzők e meghatározásukban három alapvető hibát követnek el.

Elsőnek említhető mindjárt az a probléma, hogy a definícióbeli állítás pontatlan és ezért valótlan is, mert nem érvényes minden gazdasági eseményre egyformán. Példaként nézzük az „anyagot vásárolunk készpénzért” gazdasági eseményt³⁸ (ezt az eseményt egy oldallal odébb Baricz és Róth is példaként állítja). Minthogy ezen esemény jelentése: a vásárlás következtében az anyagkészlet, mint eszközfajta, nő, és a készpénzkészlet, mint eszközfajta, csökken, világos, hogy **ez az**

³⁷ Baricz-Róth: Könyvvitelten című tankönyv (Bp. 1994-2000.); 46. oldal.

³⁸ Valójában a pusztán egy tömonddal megadott gazdasági esemény, elvonatkoztatva a többi, számszerű adatától ún. absztrakt gazdasági esemény, amint erről a III. fejezet 3.3 pontjában olvashatunk. Itt azért alkalmazható a gazdasági eseménynek ez az „egyszerűsített fajtája”, mert egyfelől az absztrakt gazdasági esemény is gazdasági esemény, másfelől, mert e helyütt is, mint több más esetben is, ez az absztrakción átment gazdasági esemény elegendő témánk érthető kifejtése érdekében.

esemény csak az eszközzámlák halmazát érintheti, a forrásszámlák halmazát még véletlenül sem. És ez az eseménytípus – különféle beszerzések készpénzért; bank és pénztár közötti pénzmozgások; stb. – az egyik leggyakoribb a gazdálkodás folyamatában. De ugyanígy valótlán a definícióbeli állítás például „a szállítónak tartozás hitelből való kiegyenlítése” esetében (ez az esemény is Baricz-Róth példája). Ekkor a 'szállítónak tartozás' nevű forrás csökken, míg a 'hitel' nevű forrás állománya nő. ***Ez a gazdasági esemény tehát csak a forrásszámlák halmazát érinti, az eszközökét soha.*** A csak a forrásszámlák halmazát érintő gazdasági események is eléggé gyakoriak. Ilyenek még például a munkabéértartozás – mint forrás – csökkenésével szemben, a bérből levont adó- és járuléktartozás – mint forrás – növekedése tartalmú eseménytípusok, de ilyen a rövidlejáratú hitel átminősítése hosszúlejáratú hitellé, vagy fordítva.

Összefoglalva: az említett eseménykategóriák adatai – Baricz és Róth állításával ellentétben – nem könyvelhetők az eszköz- és forrásszámlák teljes halmazán, hanem előbbiek csak az eszközzámlák, míg az utóbbiak csak a forrásszámlák halmazán.

A második gond abban van, hogy a definíció „teljes halmazán” kitétele azt sugallja, hogy mindegy melyik számlára, de „az eszköz és forrás számlák teljes halmazán” kettőre, mindenképp könyveljük minden gazdasági esemény adatát. Ez szintén komoly pontatlanság.

A harmadik probléma az ominózus definícióval az, hogy Baricz-Róth meghatározásukban felcserélik az okot az okozattal, a lényegét az őt elfedő jelenséggel, a következők miatt:

Ha most átmenetileg el is vonatkoztatunk a bruttóvagyon – és így a könyvvitel – egyéb aspektusaitól, s ezért azt csak az eszköz- és forrásaspektus szerint osztályozott vagyon könyvvitelének tekintjük, akkor e kettősnek tekinthető könyvvitelről meg kell állapítanunk, hogy nem azért kettős, mert minden gazdasági esemény összegadatát „az eszköz és forrás számlák teljes halmazán” „a kettős feljegyzés elve ... alapján”³⁹ kétszer jegyzünk fel, hanem azért kettős, mert a könyvvitelünk tárgyát képező bruttóvagyon – más aspektusoktól most elvonatkoztatva – eszköz és forrás aspektus szerint osztályozható és osztályozott is, vagyis – csak most és csak itt – minimum kettős jellegű. A vagyon e kettős osztályozhatósága az oka annak, hogy e jellegének megjelenítése nem lehetséges legalább két vagyonosztály megjelölése, illetve a hagyományos könyvvitelben két számlán való könyvelés, azaz „kettős”

³⁹ Baricz-Róth: Könyvviteltan című tankönyv (Bp. 1994.-2000); 134.. oldal.

feljegyzés alkalmazása nélkül. A „kettős feljegyzés” azonban a következmény és nem az ok, a felszíni jelenléte és nem a lényeg.

Mert mit ír pl. a Magyar Értelmező Kéziszótár a lényegről? Lényeg: „A valóság tárgyainak és folyamatainak alapvető, meghatározó tartalma, amely nélkül azok nem létezhetnének.” Az időtől, stb. elvonatkoztatott, csak eszköz- és forrásaspektusból osztályozott vagyont könyvvitelének alapvető tartalma maga a kettős jellegű vagyont és vagyontváltozás (a gazdasági esemény) feljegyzése. E két vagyonaspektus szerinti vagyontosztályozás – mint lényeg – csak felszínre jut a könyvviteli számlákra történő kettős feljegyzés nyomán, de nem a kettős feljegyzés a lényeg.

Hársing László 1999-ben megjelent Tudományelméleti Kisenciklopédiájának 129. oldalán⁴⁰ írja a lényegről: „Lényeg .. : a létezők (dolgozók, események, történések) szükségszerű meghatározottsága, vagy meghatározottságainak együttese. A lényeges tulajdonság alkalmas arra, hogy a létezőt más létezőktől megkülönböztessük... és így a klasszikus definícióban a differentia specifica (faji különbség) szerepét betöltse. A lényeg szembeállítva a jelenséggel a létező olyan mélyen-fekvő (a legtöbbször közvetlenül nem észlelhető tulajdonsága vagy ilyenek komplexuma), amely... más tulajdonságok meglétét megalapozza...”. Osztom Hársing nézetét.

Ha Baricz és Róth körültekintőbb, akkor 1994-2006-ban nem ismétli meg egyetemi tankönyvében sokadszor a könyvvitel lényegéről adott hibás meghatározását.

A könyvvitelnek, mint történésnek, alapvető meghatározottsága a tárgyában – a gazdálkodó anyagi helyzetének fő meghatározó tényezőiben, mint a vagyont és az adósság, illetve ezek időbeli alakulásában – rejlik. Ez a „mélyen fekvő” ok, s így ez a felszín – a kettős feljegyzések jelensége – alatt megragadható lényeg is egyben. Így, az – időaspektuson kívül – eszköz- és forrásaspektusból osztályozott vagyont és változásait leíró könyvvitel nem lehet nem kettős jellegű (ez az okozat!), azaz: nem lehet, hogy nem alkalmazza a „kettős feljegyzést”, mert akkor nem lenne képes megmutatni tárgyának jellegét – noha erre hivatott. Tehát az időaspektustól elvonatkoztatott **kettős könyvvitel lényege nem** a kettős feljegyzések elve és módszere, **hanem** az általa leírt **vagyont és vagyoni változások** eszköz-forrás aspektusú, azaz **kettős jellegének** tükrözése **az adatai közt**. E könyvvitelnek voltaképpen a lényegét – elvonatkoztatva egyebektől, a vagyont eszköz-forrás aspektus szerinti kettős jellegét – tükröző eszköze és nem a lényege a kettős feljegyzések elve és

⁴⁰Hársing László: Tudományelméleti kisenciklopédia (Bíbor Kiadó, Miskolc, 1999.)

módszere. **A vagyonszámvitel lényegét pontosan megadják a Modern számvitel című könyvben⁴¹ olvasható definícióim.**

Hársing tolmácsolásában Husserlnél lényeglátás „... (Wesenschau) az a képesség, hogy a lényegét a jelenségben megragadjuk.” Baricz és Róth a jelenséget ragadta meg a lényeg helyett. Ezért „tankönyvük” 49. oldalán a kettős számvitel lényegének valaha is létezett legrosszabb, legsemmitmondóbb meghatározását olvashatjuk. Hát igen! Vannak olyan helyek, ahol a semmittevés is becsületesebb dolog, mint a felületes munka. Ilyen hely például a tudomány, de különösen az oktatás.

*

Apropó kettős számvitel.

Tasziló, mint újdonsült vállalkozó kérdezi már régóta vállalkozóként ténykedő barátjától, Arisztidtól: – Hogyan boldogulsz a könyveléssel kedves bahátom?

– Köszönöm kérdésed kéhlek alássan, jól – így Arisztid. – Én ugyanis kettős könyvelést vezetek – mondja tudálékosan.

– Kettős könyvelést? – kérdi a laikus meghökkenésével Tasziló.

Arisztid látván komája meglepődését nagyképűen kioktatja: – Ja kéhlek, bizony kettős könyvelést! Egyet magamnak, egyet meg az adóhivatalnak...

*

E vicc ötlete nem légből kapott. Például Luca Pacioli említi⁴² 1494-ben: „Sokan vannak ... akik két-két könyvet vezetnek. Ők az egyiket a vevőknek, a másikat a nekik eladónak mutatják, sőt, ami még rosszabb, e szerint esküsznek, és így hamisan esküsznek, hiszen gonoszság, amit művelnek.”

5. A hibák felosztása, osztályozása csak az osztálykoherencia-adatok hibás könyvelését feltételezve; e hibák okai és megnyilvánulásuk

5.1 Az osztálykoherencia- avagy a 'tartozik-követel' adatpáros⁴³ hibás könyvelésének következményei és kimutathatósága.

A számviteli hibák témakörében a konvencionális számvitel kitüntetett jelentőséget tulajdonít az osztálykoherencia- avagy a 'tartozik-követel' adatpáros hibás vagy hibátlan könyvelésének. (A számviteli esemény alábbi általános adatvektorában ezt az adatot az **a₄**-beli számpáros hordozza.)

⁴¹ Gulyás István: Modern számvitel, GIN Professional Kiadó Kft, 2009. Budapest.

⁴² Id. i.m. 27. oldalán.

⁴³ Ezek, mint már említettük, a hagyományos számvitelben az ún. számla- vagy kontírozási összefüggések adatai.

$$\begin{bmatrix}
 \textit{esemény_időpontja} \\
 \textit{bizonylatának_azonosítója} \\
 \textit{esemény_neve_}(leírása) \\
 \textit{változó_eszköz-és/vagy_forrásfajta_szám-2-ese} \\
 \textit{esemény_pénzértéke} \\
 \dots \\
 \dots \\
 x
 \end{bmatrix}
 =
 \begin{bmatrix}
 a_1 \\
 a_2 \\
 a_3 \\
 a_4 \\
 a_5 \\
 \dots \\
 \dots \\
 a_k
 \end{bmatrix}
 = \underline{\underline{a}}^{(ke)*}$$

Paradoxon viszont az, hogy a hagyományos könyvvitel eme kitüntetett figyelme mellett makacsul tartja magát az a hit, hogy a mérlegegyenlet ($E=F$) *és/vagy* az összes könyvviteli számla forgalmi adatai alapján vett Σ **tartozik-forgalom**= Σ **követel-forgalom** (röviden: $\Sigma t = \Sigma k$) kifejezés, *mint különleges „ellenőrautomata”*, mind a hagyományos manuális, mind az előbbit lényegében virtuálisan utánzó hagyományos számítógépes könyvvitelben **megbízhatóan képes** a 'tartozik-követel' adatként rögzítésekör elkövetett hibákat jelezni – automatikusan⁴⁴.

Nos, a következőkben bebizonyítjuk **e hit tévhit** voltát. Ehhez végezzük el az osztályösszefüggések, a 'tartozik-követel' adatként rögzítésekör elkövethető hibák felosztását, osztályozását, és párhuzamosan mutassunk rá a hit tévhit voltát igazoló, felismerhető bizonyítékokra.

1. E hibákat például feloszthatjuk aszerint, hogy a 'tartozik-követel' adatként hány tagjának könyvelését mulasztották el. Ezen az alapon megkülönböztetjük:

- a. a mindkét adat, vagy
- b. csak az egyik adat

könyvelésének elmaradását jelentő könyvviteli hibákat.

Az a b) hibatípus (ezt könyvviteli szlenggel „fállásbas” könyvelésnek nevezik) – szoftvere válogatja – a hagyományos számítógépes könyvvitelben is előfordul.

Az a) hibatípus, manuális vagy azt „utánzó” számítógépi könyvelésnél egyaránt előfordulhat, ekvivalens azzal az esettel, amikor a tétel egyáltalán nem is kerül a megfelelő számlákön könyvelésre. Hatása világos. (Ez a hiba még az idősoros és a számlasoros könyvvitel összehasonlításával kideríthető és javítható ugyan, ám itt két dolgot hangsúlyozni kell: 1.) Itt az $E=F$ és a

⁴⁴ Ld. pl.: *Fogarás-Horváth: A könyvvitel elmélete*, 26., 27. oldal (Tankönyvkiadó, Budapest, 1963); és *Ferencz László: Könyvvitel*; 10. oldal 8. bekezdését és 11. oldalának d) pontját. (MKKE. Számviteli Tanszék Munkaközössége, szerkesztette: Dr. Ferencz László. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978); és *Baricz-Róth: Könyvvitel*, 10. oldal b) pontbeli felsorolása 4. tagjában, vagy a 45. oldal 4. bekezdésében, vagy a 87. oldal utolsó előtti bekezdésében (BKE., Aula Kiadó, Tankönyv, 1989- 2006.).

$\Sigma t = \Sigma k$ formulák – nem öt számból álló, ránézésre is esetleg átlátható, de mindenképp előre, többször ellenőrzött iskolapéldák, hanem a soktételes valóság melletti – megbízhatóságába vethető hit megalapozott vagy megalapozatlan voltáról van szó. 2.) Abból pedig, hogy valami emberileg elvégezhető, nyilván nem következik törvényszerűen, hogy azt valóban mindig el is végzik. Az $E=F$ és a $\Sigma t = \Sigma k$ formulák igaz volta viszont, még számítógépes könyvvitel esetén is, az ember munkájának minőségétől függ, nevezetesen a szoftvert készítő ember és a könyvelést végző ember munkájának minőségétől. Pont ezek adják a probléma lényegét, amit soha nem lenne szabad szem elöl téveszteni. E gondot sem a hagyományos könyvviteltan nem hangsúlyozza és nem is veszi figyelembe, sem a számviteli jogalkotás nem tartja igazán szem előtt. – Ez persze a könyvviteli hibatan hiányának, valamint a könyvviteltan „hibafelfogásának” és oktatási hiányosságainak negatív következménye.)

A b) esetben („fállás” könyvelés) a problémának két kimenetele lehet:

ba) az „ellenőrautomaták” valamelyike, vagy mindkettő jelzi e hibát, avagy

bb) a hibát egyik „ellenőrautomata” sem jelzi.

A bb) esetnek oka lehet az, hogy:

bba) Manuálisan, vagy gépileg (esetleg valamely szoftverhiba folytán) **rosszul végzik el** az $E=F$ és/vagy a $\Sigma t = \Sigma k$ összefüggésre vezető **összeadásokat** (és nem is ellenőrzik ezen összeadások helyességét), így a hibás összeadás miatt – ez is megeshet – a „csodaformulák” pont nem jelzik az eltérést.

bbb) De oka lehet az is, ha **két vagy több, de ellentétes oldalú „fállás” könyvelési hiba éppen kompenzálja egymást**. Ismeretes olyan számítógépes megoldás, amely praktikusnak tűnő okokból kifejezetten megengedi a „fállás” könyvelést, mert külön – kontírozáshoz nem értők – rögzítik pl. a pénztári tételeket, ezt a program „fállásan” automatikusan az előre megadott pénztárszámlára könyveli, majd egy, a program által készített jegyzék alapján szakember(ek) kontírozza (kontírozzák) a másik „lábát” – ez esetben a pénztárszámla ellenszámláját. Nos, ha a szoftver csak az $E=F$ és/vagy a $\Sigma t = \Sigma k$ összefüggést ellenőrzi, miközben bármely okból a „fállás” tételek kontírozását nem végzik el maradéktalanul, s fellép a kompenzációs effektus, a hiba az $E=F$ és a $\Sigma t = \Sigma k$ összefüggések fennállása ellenére tünetmentesen bekövetkezik.

bbc) Végül ok lehet az is, ha nemes egyszerűséggel meghamisítják (ezzel az eshetőséggel a könyvviteltannak számolnia illik!) az eltérést amúgy jelző $E=F$ és a $\Sigma t = \Sigma k$ összefüggések értékeit (az eltérést, a jobb- és

baloldalt egyszerűen egyenlővé téve megszüntetik). Ekkor ez az „összeadás-korrekció”, ránézésre, nagy valószínűséggel már nyolc-tíz számból álló számoszlop-párnál sem tűnik fel az emberek legtöbbszörének, hát még, ha nyolcszáz vagy ezer szám összegzéséről, avagy nyolc-tíz ezer számból álló számoszlop-pár összegzéséről van szó.

2. Bosszantó hibatípusra utal az a jelenség is, amikor valamelyik „ellenőr”-formula eltérést mutat, ám hosszas revízió után derül ki, hogy a könyvelés – önmagában – hibátlan, csak a formulához vezető összeadás, vagy a formula leírása (gépi kiíratása) volt rossz. Ez is előfordulhat. Ez tovább rontja a helyzetet az $E=F$ és a $\sum t = \sum k$ formulák megbízhatóságába vetett, illetve vetendő hitet illetően.

3. A konvencionális könyvvitel előtt is ismertek azok a hibatípusok, amelyeknek lényege abban fogalmazható meg, hogy a 'tartozik-követel' adatpáros mindkét tagját könyvvitelileg rögzítették, ámde az nem felel meg a bizonylatolt gazdasági esemény eseményleírásának, azaz: nem az az eszköz- és/vagy forrásfajta-pár tartozik illetve követel, amelynek éppen tartozni, illetve követelni illene.

Mondjuk egy készpénzes belföldi árbevétel esetén, a helyes 'tartozik: a pénztár – követel: az árbevétel' helyett, 'tartozik: a pénztár – követel: az exportárbevétel' kerül kontírozásra, s ez még nem a legvadabb, előforduló hiba. Azonban, ha van exportja a cégnek, s jelentős, e hiba magából a főkönyvi könyvelésből csak szerencsés esetben, míg az $E=F$ és a $\sum t = \sum k$ formulák értékéből egyáltalán nem derülhet ki, hisz nem „fállás” a könyvelés. Viszont jelentős adóhiányra és adóbírságra ez az eset is vezethet, ha a belföldi értékesítés forgalmi adóköteles, az export pedig nem.

Egy másik veszedelmes válfaja e hibatípusnak, ha mindkét 'tartozik-követel' adat rögzített ugyan, ám egyszer mind mindkettő hibás is. Ennek egy „rémalakja” például a következő: tegyük fel egymillió pénzegységnyi nem készpénzes belföldi árbevételt a szállító felé kötelezettségként ugyanakkor költségként könyvelnek le, analóg eltévesztve a tétel forgalmi adójának könyvelését is. Az eredmény azonnal kétszereződő hiba, és kétmillió pénzegység forgalmi adójának és nyereségadó-jának hiánya, valamint bírság- és késedelmi kamatvonzata lehet, ha a külön vezetett analitikus könyvelésből időben rá nem jönnek, mert az $E=F$ és a $\sum t = \sum k$ formulák értékéből ez ugyan ki nem derülhet.

Igen komoly – emberi sorsokat megrontó –, nagy károkkal, hosszas pereskedésekkel járó hatása lehet e hibatípus azon válfajának is, melynek bekövetkeztekor X személy vagy cég, például adó vagy társadalombiztosítá-

si kötelezettségének folyószámlája helyett, egy kiadós summával Y személy vagy cég azonos folyószámláját terhelik meg vagy ismerik el.

Ezt a hibafajtát tehát indokolt „hibarémnek”, a könyvelők egyik „rémének” nevezni.

Egy érdekesség e téma szoftver-vonatkozásában: Magam sokszor kapok könyvviteli szoftver-ajánlatot szoftvergyártóktól. (Könyvelési és adózási szolgáltatásról szóló hirdetéseimből értelemszerűen nem derül ki, hogy magam is fejleszték ilyen szoftvert.) Mindig elvégeztem a termék bemutatása után, a már kissé fáradt figyelmező ügynökkel a következő típusú szoftvertesztet: rögzítse a számítógépen a következő eseményt, pl. „nettó bérkifizetés 1000 pénzegységben”, és (a következő adatokat csak számlaszámokkal adom meg!!) „tartozik valamely eszköz értékcsökkenése számla, követel a belföldi árbevétel”. Eddig nem találok egyetlen olyan szoftverrel és ügynökével, amely ezen a teszten ne bukott volna meg, azaz: ajánlott szoftvere, a legcsekélyebb reklamáció nélkül, el ne fogadta volna ezt a „emeletes” hibát tartalmazó kontírozási utasításomat.

Nos, az itt 1.-3. pont alatt felsorolt, és a gyakorlatból vett, a könyvvitelésben és könyvviteli szakmában mondhatni közismert tények következtében, megalapozottnak látjuk ama állítást, hogy az $E=F$ és a $\sum t = \sum k$ formulák gyakorlatban megbízható „ellenőrautomata” voltában való hit, megalapozatlan tévhit. Ugyanis az $E=F$ és a $\sum t = \sum k$ formulák elméletben valóban igaz összefüggések, ámde a gyakorlatban két eset lehet: vagy megvalósulnak, vagy nem. És, hogy mikor igen és mikor nem az bizonytalan, mint a kutya vacsorája. Q.e.d.

5.2 Az inadekvát „ellenőr-automaták” elve.

A 4.12 pontban leírt tények alapján a következő könyvviteli axióma fogalmazható meg:

(A_{IEA}).: Önmagában az $E=F$ és/vagy a $\sum t = \sum k$ formula alapján a vagyonszámla hibátlan voltát sem bizonyítani, sem cáfolni nem lehet.

Ez a könyvviteli axióma, vagy alaptétel (az inadekvát „ellenőr-automaták” elve) tehát a közvetlen tapasztalásból fakad.

6. Milyenek a valódi dinamikus mérlegek?

6.1 Az m „serpenyős” ($m \geq 2$) valódi dinamikus vagyommérleg

A (13'') összefüggésből ($V_n = E_n = F_n = \dots = X_n$)⁴⁵ következik, hogy az n-ik időpontban, az előző mérlegidőponttól eltelt időszakra készült valódi dinamikus mérleg, mindig tartalmaz legalább egy olyan „serpenyőt” (vagyonosztályozáshoz rendelt adatsort), melyben a vagyon adott aspektus szerinti adatai – explicite – mint idősorok jelennek meg – ellentétben a schmalenbach-kosiolói ún. dinamikus mérleggel⁴⁶. Ezt mutatja az alábbi 19. táblázatban szemlélhető dinamikus mérleg is, mely a „birka-példa” mérlegének „három-serpenyős” változata. A 19. táblázat harmadik „mérleg-serpenyője” két idő szerinti adatsorát is tartalmazza a vagyonnak. Az első a napi összesített vagyonváltozások idősora, míg a második a napi vagyonváltozások kumulált idősora. De megjeleníthettük volna itt az eszköz és/vagy a forrásfajták összegei helyett ezek idősorait is. (E témára még visszatérünk.) A 19. táblázatban az $m=3$ „serpenyős” eszköz-forrás-idő aspektusú statikus és dinamikus mérleg diagramját is megtekinthetjük:

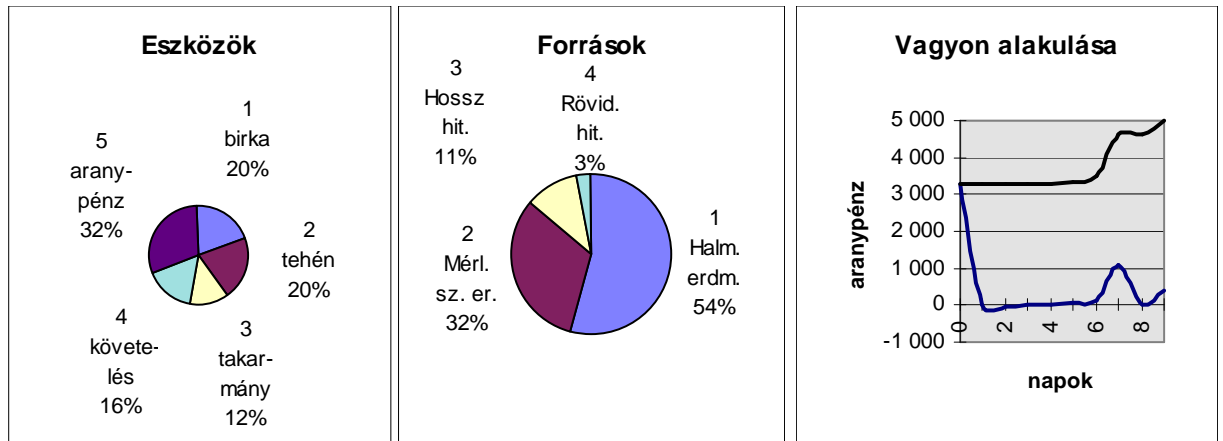
STATIKUS ÉS DINAMIKUS MÉRLEG 1.

Eszköz- Fajták	e(i)-k (aranypénz)	Forrás- Fajták	f(j)-k (aranypénz)	v(t)-k (aranypénz)				
				napi értékek	kumulált			
Birka	1	1 000	Halm. erdm.	1	2 700	0	3 300	3 300
Tehén	2	1 000	Mérl. sz. er.	2	1 610	1	10	3 310
takar- mány	3	600	Hossz hit.	3	550	2	-10	3 300
köve- tés	4	800	Rövid. hit.	4	140		0	3 300
arany- pénz	5	1 600				4	0	3 300
							50	3 350
						6	150	3 500
						7	1 100	4 600
						8	0	4 600
						9	400	5 000
E		5 000	F		5 000		5 000	5 000

⁴⁵ Lásd: Gulyás István: Modern könyvvitelten, „Első rész” (GIN Professional Kiadó Kft, 2009. Budapest), a bizonyítást lásd ugyanott a „Harmadik rész” 1. pontban.

⁴⁶ Schmalenbach, Eugen: Dynamische Bilanz, 1933, Leipzig;. Kosiol, Erich: Pagatorische Bilanz, 1976, Berlin.

STATIKUS ÉS DINAMIKUS MÉRLEG-DIAGRAM 1.

19. táblázat

A dinamikus mérlegre még egy példát mutatok be itt minden kommentár nélkül. Egyebekben a mérlegek tanának akár csak vázlatos kifejtése is külön könyvet kíván. Mindazonáltal a modern m „serpenyős” mérlegről, mint a modern n-szeres vagyonkönyvvitel kiinduló és végpontjáról mindenképpen kellett néhány szót ejtenünk.

Tekintsük most újból meg a 16. és 17. táblázatokban látható könyvviteli példát. A két táblázat megfelel egy $m=2$ „serpenyős” idő-eszköz és idő-forrás összetett aspektusú, dinamikus mérleg két oldalának, hiszen mindkét tábla az eszköz-, illetve forrásfajtákat idősorokban tartalmazza.

De előállíthatjuk e két tábla kumulált idősorait tartalmazó mérlegváltozatot is. Ezt mutatja a 20. és 21. táblázat:

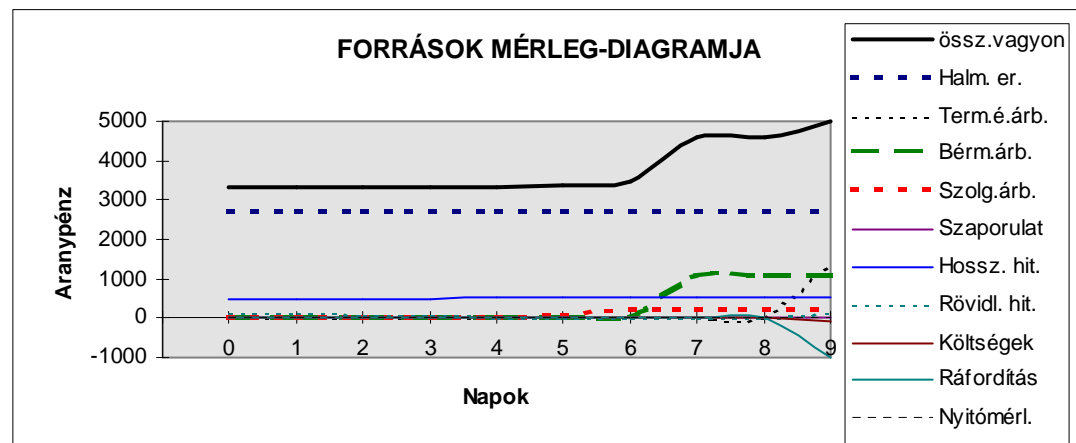
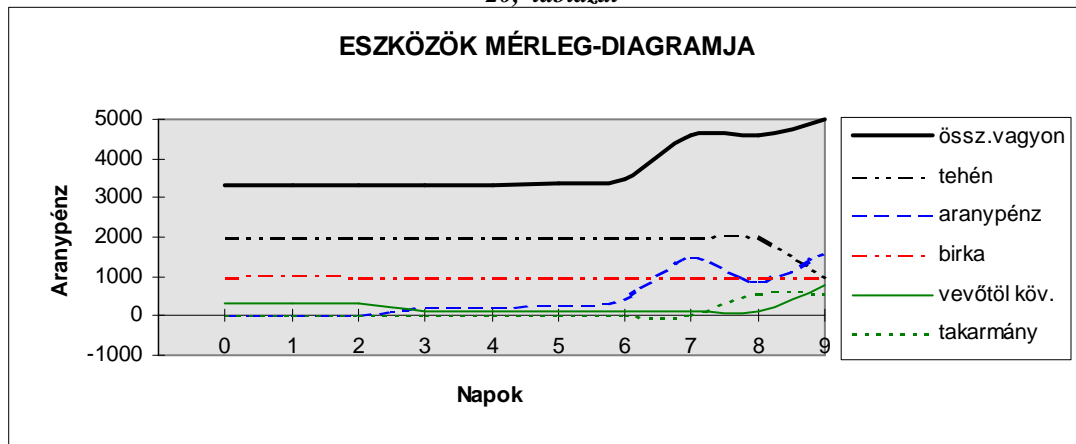
ESZKÖZÖK

Eszközfajták		Időpontok (nap)										$\Sigma e(i)$	
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
Birka	1	1 000	1 010	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000
Tehén	2	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	2 000	1 000	1 000
Takarmány	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	600	600	600
vevőtől köv.	4	300	300	300	100	100	100	100	100	100	100	800	800
Aranypénz	5	0	0	0	200	200	250	400	1 500	900	1 600	1 600	1 600
össz. v(t)	6	3 300	3 310	3 300	3 300	3 300	3 350	3 500	4 600	4 600	5 000	5 000	5 000

FORRÁSOK

Forrásfajták		Időpontok (nap)										$\Sigma f(j)$	
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
Halm. er.	1	2 700	2 700	2 700	2 700	2 700	2 700	2 700	2 700	2 700	2 700	2 700	2 700
Szolg.ár.	2	0	0	0	0	0	50	200	200	200	200	200	200
Term.é.ár.	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 400	1 400	1 400
Bérm.ár.	4	0	0	0	0	0	0	0	1 100	1 100	1 100	1 100	1 100
Szaporulat	5	0	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Költségek	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-100	-100
Ráfordítás	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-1 000	-1 000
Hossz. hit.	8	500	500	500	500	550	550	550	550	550	550	550	550
Rövidl. hit.	9	100	100	90	90	40	40	40	40	40	140	140	140
Nyitómérl.	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
össz. v(t)	11	3 300	3 310	3 300	3 300	3 300	3 350	3 500	4 600	4 600	5 000	5 000	5 000

20. táblázat

21. táblázat

Tehát az n -szeres ($n \geq 3$) vagyonskönyvvitel az előbbieken bemutatott m serpenyős ($m \geq 3$) vegyes statikus és dinamikus, vagy az m serpenyős ($m \geq 2$) – nyilván az adatleválogatás módjától függően – tisztán dinamikus mérlegre vezet.

6.2 A schmalenbachi ún. dinamikus mérleg és az m „serpenyős” ($m \geq 2$) valódi dinamikus vagyonsmérleg eltérő jellegzetességei

Voltaképpen a schmalenbachi ún. dinamikus mérlegnek ($B = \text{Bilanz} = \text{Mérleg}$), mint mérlegnek önmagában nézve, semmi köze a dinamikához. Közönséges kétaspektusú, azaz eszköz és forrás aspektusból osztályozott, statikus (másképp: egy adott időszakvégi állapotra vonatkozó) mérleg.

Az a tény, hogy Schmalenbach $t=1, 2, \dots, n-1, n$ időszakvégi időpontok mellett $M_t - M_{t-1} = \Delta M_t$ eredménydinamikát mutathat ki két (B_t és B_{t-1}) mérleg tisztaeredményadatai összehasonlításával, nem a B_t és B_{t-1} mérlegek dinamikus jellegét, hanem a gazdálkodó e mérlegek által mutatott anyagi helyzetének illetve anyagi helyzete fő összetevőinek (pl. vagyons, adósság, sajátvagyons és ezen belül a tiszta eredmény) dinamikáját jelzi – ámde túllontúl is elnagyoltan. Tehát a schmalenbachi B_t és B_{t-1} mérlegek jelezhetik pl. az eredménydinamikát – nagy vonalakban, ámde ettől nem lesz e statikus mérlegek egyikéből sem dinamikus mérleg.

A statikus mérlegek – fotográfiai analógiával élve – olyanok, mint az (álló) pillanatképek, a történést mutató mozgóképekkel szemben. A mozgófilm 24 állóképet mutat be gyors egymásutánban másodpercenként. E módszerrel ugyan jól mutatja a film lejátszása alatt történeteket, a megörökített jelenség dinamikáját (ha épp van neki), azonban ez nem teszi az egyes filmkockák statikus (álló) képeit mozgóképpé, dinamikussá.

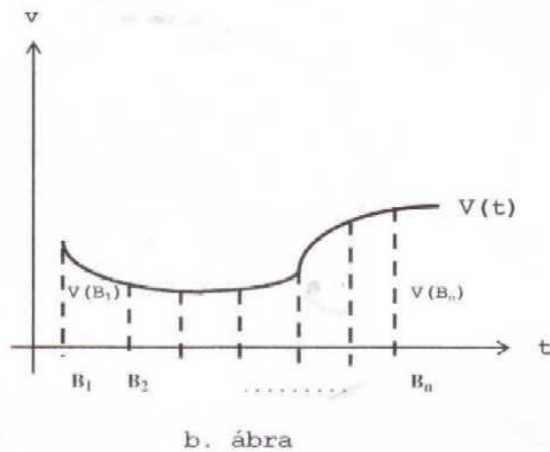
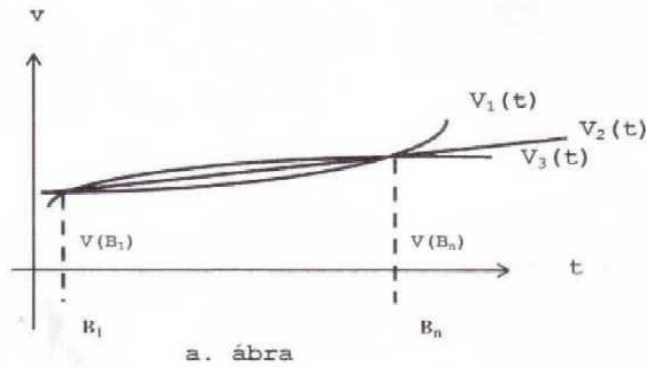
Szorosan vett témánkat tekintve, az nem vitatható, hogy Schmalenbach és követői **precízebbé**, s üzemszázadssági szempontból **elemezhetőbbé** tették a mérleget azzal, hogy időbeli elhatárolásokkal tisztább tárgyidőszaki eredményt mutattak ki, és hogy elkülönítették az üzemi eredménytől a nem üzemi eredményfajtaikat. Mindazonáltal a precizitás és elemezhetősség javítása sem tette Schmalenbach mérlegét statikusból dinamikussá.

Schmalenbach felvethetné, hogy n -szeres ($n \geq 3$) vagyonskönyvvitelünk időbeli vagyonsváltozást mutató dinamikus mérlege is csak a gazdaság állapotát egymás utáni időpontokban mutató „állóképek” sorozata. Ez igaz. Ámde, egyáltalán nem mindegy a dinamika adekvát bemutatása szempontjából, hogy az $[1, n]$ időintervallumban mindössze csak a B_1 és B_n két „állóképpel” rendelkezünk a

gazdálkodás folyamatáról, avagy a $B_1, B_2, B_3, \dots, B_n$ „állóképek” kellőszámú, véges sorozatával.

Megint filmes hasonlattal élve, ha mondjuk egy egyperces film első és utolsó filmkockáját kivágjuk és megnézzük mi látható rajtuk, meglehet, hogy az elsón az látszik: valaki benyit egy szobába, az utolsón pedig az: ez a személy fekszik a padlón. Ekkor nem tudhatjuk: mi és hogyan történt vele – gondolhatnánk: alszik vagy elájult. Ezzel szemben, ha most visszarágasztjuk e két kocka közé a kivágott filmszalagrészt, és így nézzük meg a filmet, kiderül, hogy – tegyük fel – miután emberünk bement a szobába, egy másik személy utána osont, lelőtte, majd angolosan távozott.

Az alábbi a. ábra B_1, B_n mérlegeinek főösszege a $v(B_1)$ és $v(B_n)$ pontot jelöli ki a $v\sim t$ koordinátarendszerében. Mint tudjuk, két ponton át végtelen sok, különféle alakú görbe fektethető. Mi, e végtelen sok görbe közül most csak hármat ábrázoltunk: a $v_1(t)$, $v_2(t)$ és $v_3(t)$ vagyonsváltozás-függvénygörbéket. Azonban már e három görbe is jól érzékelteti az előálló bonyodalmat: ha csak az a. ábrát ismernénk, és a két ponton átmenő három görbét, nem tudhatnánk eldönteni, vajon a v vagyonskumulált értékének időbeli alakulása a $v_1(t)$ görbe szerint progresszíven, vagy a $v_2(t)$ görbe szerint lineárisan, avagy a $v_3(t)$ görbe által mutatott degresszíven fejlődő gazdálkodásnak felel-e meg, miközben a b. ábrán jól látható a B_1, B_2, \dots, B_n mérleg-főösszegek sorozatából, hogy az $[1, n]$ zárt időintervallumban valójában egészen más jelleggörbéje van a $v(t)$ vagyons B_1 - B_n időszakon belüli alakulásának.

Az a. és b. ábra alapján is belátható, hogy az n -szeres ($n \geq 3$) vagyonkönyvvitel dinamikus mérlegére is igaz: minél több időpontban (pl. negyedévente, havonta, hetente, naponta vagy akár óránként) adja a $v(t)$ vagyonról „állóképeit” az $[1, n]$ zárt időintervallumban, annál kifinomultabban és valósághűebben mutatja a gazdálkodó vagyoni helyzetének alakulását, dinamikájának jellegét. És fordítva: Minél kevesebb időpontban ad egy mérleg a vagyonalakulásról ilyen „állóképet”, annál kevésbé mutatja a dinamikát.

Mindezek alapján mindössze két – ún. dinamikus schmalenbach-i – mérleg (B_t és B_{t-1}) adatai alapján megmondani a vagyon dinamikájának valódi jellegét – tudománytalan vállalkozás. De nemcsak tudománytalan, hanem ésszerűtlen és célszerűtlen is, hisz a fejlődés menetének, tendenciájának pontos megállapításához – a kronologikus naplóban, adatbázisban – minden szükséges adat rendelkezésre áll, és az érdekeltek (pl. tulajdonosok, vezetők, hitelezők, állami szervek, hatóságok) számára, a gazdálkodó anyagi helyzetét nemcsak vertikálisan, hanem horizontálisan is elemezhetővé kell tenni. Mégpedig azért, mert a gazdálkodó valós anyagi helyzete a mérleg kronologikus adatsorai nélkül kellő megbízhatósággal nem ismerhető meg, s pl. nem készíthető a gazdálkodás jövőbeli várható alakulásáról megalapozott prognózis sem. A vagyonváltozásokat időaspektusból is

osztályozó valódi dinamikus mérlegünk idősoraival egyszerűen megy a dinamika reális bemutatása; e lehetőség kihasználatlanul hagyása ezzel szemben jelentős közgazdasági és jogi módszertani hiba. Ugyanakkor a schmalenbachi mérleg elnevezés egyszersmind fatális önellentmondás is: mert a de facto statikus mérlegről állítják, hogy az dinamikus.

Összefoglalva: tudománytalan, módszertanilag elhibázott, és didaktikailag félrevezető a schmalenbachi B_t mérleget dinamikus mérlegnek nevezni, s ezzel a statikus és dinamikus szavak által jelölt két különböző fogalmat összekeverni. E hiba kiküszöbölésére eleddig a hagyományos könyvvitelten irodalmában nem találunk lépéseket.

7. Zárt rendszere-e a vagyonszámvitel?

A szakirodalom egyik része szerint a vagyonszámvitel „zárt” rendszer, a másik része ilyesmiről még csak említést sem tesz. Mielőtt a modern n-szeres vagyonszámvitelű vagyonszámvitelt definiálnánk, vizsgáljuk meg a 'zárt' terminust, illik-e ez egyáltalán, mint jelző a vagyonszámvitelre, s ha igen – milyen szempontból?

Történelmi tény, hogy Luca Pacioli 1494-ben írt könyvében⁴⁷ nem állítja a vagyonszámvitelről, hogy az zárt lenne. A magyar Kuntner Róbert⁴⁸ sem említ ilyent 400 évvel később, egyik könyvében sem (1913-1940). Sőt, az általa áttekintett jelentős mennyiségű és széles időhorizontú kül- és belföldi szakirodalomból sem idéz ilyesmit (lásd e könyv V. fejezetét). A magyar szakirodalomban, 1950 után, Deák Anna aposztrofálja először (1958-ban) a vagyonszámvitelt „zárt”-nak a Fogaras István (Budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Számviteli Tanszéke) szerkesztette „Külföldi számviteli rendszerek, számlakeretek” című tanulmány-gyűjtemény 9. oldalán – ekképp: „Lassan, lépésről lépésre alakul ki ... a gazdasági események feljegyzésének **zárt** rendszere – a vagyonszámvitel.” Sajnos e könyvben nem kapunk magyarázatot arra, hogyan kell értelmezni a vagyonszámvitel rendszerének zárt voltát.⁴⁹ Fogaras István és Horváth Jenő (1963) „A vagyonszámvitel elmélete” című (Budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Számviteli Tanszék) munkájának 11. oldalán írja: „...a vagyonszámvitel alkalmazza a kettős feljegyzések sajátos módszerét ..., amely a vagyonszámviteli rendszert **zárt** rendszerre te-

⁴⁷ Luca Pacioli: Az Aritmetikának, Geometriának, Mértékeknek és Aránylataiknak foglalatja (Velece, 1494), magyar fordítása a harmadik főrészt XI. traktátusának

⁴⁸ Kuntner Róbert dr.: Bevezetés a vagyonszámviteli ismeretekbe; (Budapest, 1940; Athenaeum).

⁴⁹ Fogaras István: Külföldi számviteli rendszerek, számlakeretek; KJK; Budapest, 1958.

szi.”⁵⁰ Szintén a Budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Számviteli Tanszékének Munkaközössége, a Ferenc László szerkesztésében 1978-ban megjelentetett „Könyvviteltan” című tankönyvének⁵¹ 10. oldalán rögzíti, hogy a könyvviteli nyilvántartások a kettős feljegyzés következtében „**zárt**” rendszert alkotnak. Ez a mű is, mint az előző kettő, bár – kora ideológiai felhangjaitól eltekintve – nívós munka, ám a könyvvitel „zárt” jellegének mibenlétét illetően nem ad semminemű eligazítást. Baricz Rezső és Róth József, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem számviteli tanszékének oktatói, „Könyvviteltan”⁵² című, 1993 és 2006 között több változatlan kiadást megért tankönyvükben az 5., 10., 11., 41., 45., 73., 130., 131. és 144. oldalon, összesen kilenc helyen deklarálják a könyvvitel „**zárt**” jellegét, de e zárttság tartalmáról, az előbbieken túl ők sem adnak érdemi felvilágosítást. Voltaképpen az említett művek azon rövidke utalása, hogy „... a kettős feljegyzések...” módszere teszi zárt rendszerré a könyvvitelt, nem világítja meg, hogy:

A) Miben is áll a könyvvitel rendszerének ily módon keletkező zárttsága? Vagy másképp: Miért kell éppen pont zártnak nevezni a könyvvitelt, melyben – az idősoros feljegyzést nem említve – a számlasoros, kettős feljegyzés módszerét alkalmazzák?

Az A) kérdés vizsgálatára még visszatérünk.

Wolfgang Eisele a „Technik des betrieblichen Rechnungswesens” című terjedelmes monográfiájában (1998)⁵³ a 489. oldal 16.32 pontjának első mondatában ezt írja: „Charakteristikum der doppelten Buchführung ist das **geschlossene** Kontensystem...”, azaz, nagyvonalakban: a kettős könyvvitel egyik ismertetőjele a **zárt („geschlossene”) számlarendszer**... Bár a szerző a zárt számlarendszerről könyvében többet nem közöl, ám e ponton mégis különbség látszik a magyar szakirodalmi állásponthoz képest. Eisele ugyanis lényegében nem azt mondja, hogy a kettős könyvvitel rendszere zárt, hanem csupán azt, hogy a kettős könyvvitelnek zárt számlarendszere van. Ez azonban már lényegi különbség, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a hagyományos ún. kettős könyvvitel nemcsak számlák rendszeréből, hanem számlarendből, továbbá az idősoros elszámolást tartalmazó naplóból, valamint mérlegből, stb. is áll.

⁵⁰ Fogaras-Horváth: A könyvvitel elmélete; Tankönyvkiadó, Budapest, 1963.

⁵¹ Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Számviteli Tanszék Munkaközössége, szerk.: Ferenc László; Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.

⁵² Baricz-Róth: Könyvviteltan. (BKE. Tankönyv, 1993-2000., Budapest).

⁵³ Wolfgang Eisele: Technik des betrieblichen Rechnungswesens; Verlag Franc Vahlen, München, 1998.

De egyáltalán, kitől ered – ha Paciolitól nem – a „zárt” jelző bevezetése a könyvvitelben és milyen okból?

Milyen érdekes, Kedves Olvasóm, hogy a magyar egyetemi könyvviteloktatás irodalmában kutatva (mint szénakazalban a tűt keresve), egészen 1958-ig kell visszamenni, hogy kérdésünket illetően egy biztató nyomra bukkanjunk: Voltaképpen Deák Anna jellemezte először a könyvvitelt zártnak a Fogaras István (Budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Számviteli Tanszéke) szerkesztette „Külföldi számviteli rendszerek, számlakeretek” című, már idézett tanulmánygyűjteményben. Ettől kezdve a magyar egyetemi oktatók ötven éven át kontroll nélkül másolták egymásról ezt, a könyvvittel kapcsolatban homályos értelmű, meg nem magyarázott terminust.

Pascalt idézi Lakatos Imre a „Bizonyítások és cáfolatok” című könyvében, aki a következő szabályokat állította fel a definícióalkotásra:

- a. „Ne definiáljunk egyetlen olyan adott terminust sem, amely tökéletesen ismert!” (Természetesen az adott kontextusban – G.I.)
- b. „Ne hagyjunk definiálatlanul egyetlen olyan terminust sem, amely akár a legcsekélyebb mértékben is homályos vagy nem egyértelmű!” (Természetesen szintén az adott kontextusban – G.I.)
- c. A terminusok definiálásakor csak tökéletesen ismert, vagy már megmagyarázott szavakat használjunk!”⁵⁴ (Szintén az adott kontextusban – G.I.)

Nos, a fentiek ismeretében Pascal foroghat a sírjában.

De honnan vette Deák Anna a „zárt” jelzőt? Nagy szerencsénk, hogy erre is az általa írt fejezetben találjuk meg a választ, méghozzá a 11. oldalon, amikor Johann Friedrich Schär „Buchhaltung und Bilanz” (Könyvvitel és mérleg) című könyvéből (1890) idéz. Schär számlakeret-javaslatát – Schär elnevezését megtartva – „zárt számlarend”-ként nevezi meg. És valóban! Schär 1914-ben és 1919-ben kiadott azonos című könyveiben is számlarendszerét ekképpen nevezte: „Das geschlossene Kontensystem”⁵⁵ (A zárt számlarendszer). Csakhogy: míg Eisele 1998-ban a **számlarendszer zártságáról** beszél – nyilván Schär nyomán – addig a magyar egyetemi oktatók, több mint ötven éven keresztül a **könyvviteli rendszer zártságáról** szónokoltak, ami szemlátomást nem ugyanaz.

Most a korrektség kedvéért nézzük meg először azt:

⁵⁴Lakatos Imre: Bizonyítások és cáfolatok, (A matematikai felfedezés logikája), 159. oldal; Typotex Kft, Budapest; 1998.

⁵⁵Schär, Johann, Friedrich: „Buchhaltung und Bilanz” (Könyvvitel és mérleg), Berlin, 1914, 1919.

B) Miért nevezte és helyesen nevezte-e Schär számlarendszerét zártnak?

A miéltre sajnos nem kapunk magyarázatot Schärtől, ezért próbáljuk megfejtetni: mi lehetett ennek az állításnak az alapja!

Ha Schär összetartozó számláit elfogadjuk rendszerként, akkor kénytelenek vagyunk emlékeztetni a kedves olvasót arra a nem mellékes körülményre, hogy ezek a számlák felhasználásukkor – „működésükkor” – nem csak úgy kitöltetlenül, üresen tátongnak. E számlákra információt hordozó adatokat írnak (tekinthetjük ezeket bemenő jeleknek). Az információt e rendszerben átalakítják, az adatok feldolgozásával (összesítik az adatokat, egyenlegeiket képezik, átvezetik egyik számláról a másikra, stb.). E számlarendszert zavaró jelek érhetik (hibás bizonylati adatok, téves könyvelés, stb.), melyek hatását korrigálni kell; továbbá kimenő jelek, kimenő információk hagyják el (kivonatok, kimutatások, mérlegek, stb. feldolgozott könyvviteli adatok formájában). Schär számlarendszere tehát, **a számlafunkció aspektusából nézve**, csak a könyvében „holtan elfeküdve” lehetne zárt, mint a valóságban amúgy „élő”, „működő”, a környezetével kommunikáló, s így meglehetősen nyílt számlarendszer elvont, absztrakt modellje. **Következésképpen Schürnek a számlarendszerre alkalmazott zárt jelzője a számlafunkció aspektusából nézve inadekvát.**

Ha mármost Schär azt mondaná, hogy ő, a számlákból álló számlarendszert, mint az osztályozás-továbbosztályozás folyamán előálló véges számlahalmazt tekintette zárt rendszernek, akkor azzal egyet kell értsünk. A „fa-struktúrával” is jól modellezhető (ld.: 4. ábra) eszköz illetve forrás (tőke) számlák rendszere, mint számlák véges halmaza valóban zárt.

Tehát a vagyonosztályok vagy számlák halmaza zártnak tekintendő a továbbosztályozással keletkező újabb alosztályokra vagy alszámlákra nézve, hiszen ezek is elemei lesznek az adott halmaznak – ekképp:

(1.) Legyen ugyanis S az összes lehetséges aspektusból végrehajtott osztályozással előállított $s \in S$ számlák véges halmaza. (2.) Ekkor, ha S éppen az $S = \{s_1, s_2, \dots, s_k, \dots, s_p\}$ számlák egy osztályozása, mint halmaz, és pl. az s_k számlát, az osztályozást folytatva, mondjuk két alosztályra bontjuk [$s_k = \{s_{k1}, s_{k2}\}$], akkor belátható, hogy a továbbosztályozás révén keletkezett két új alszámla is eleme az (1.) alatt definiált S számlahalmaznak, azaz $S = \{s_1, s_2, \dots, s_k, s_{k1}, s_{k2}, \dots, s_p\}$. **Következésképpen: Az S számlahalmaz (számlarendszer) az osztályozás (és továbbosztályozás) révén keletkező számlaalosztályokra nézve zárt halmaz.**

Nota bene! A számlarendszer számlák (alszámlák) szempontjából vett zártságától merőben különbözik ugyanezen számlarendszer funkciója szempontjából vett jellege, mert abból a szempontból a számlarendszer egyértelműen nyílt. A két aspektus között határozott különbséget kell tenni! Schär azonban voltaképpen nem határozta meg precízen számlarendszerre zártságát.

Ezzel Schär lehetséges posztumusz érvét is számításba vettük. Most még – amolyan ördög ügyvédje módjára – magunk vegyük védelmünkbe a „zárt” terminust. A Magyar Értelmező Kéziszótár azt írja a „zárt” szóról az 1529. oldalon: „5. Összefüggő egészlet alkotó. Pl. a zárt rendszer”.

Igen ám, de a [**zárt=összefüggő egészlet alkotó**] definíciós egyenlettel semmire nem megyünk, mert az önmagában „összefüggő egészlet alkotó” fogalom semmivel nem mond többet számunkra a Schär-féle számlarendszer-ről, vagy a Deák Anna és kollégái által jellemzett könyvvitelről, mint önmagában a „zárt” terminus. A logika definícióra vonatkozó szabályai szerint a definiendum (itt: a „**zárt**” fogalom) és a definiens (itt: az „**összefüggő egészlet alkotó**” fogalom) azonos terjedelmű fogalmak kell legyenek, s mint ilyenek egymást kell tudják helyettesíteni. Kedves Olvasóm! Gondoljunk csak bele! Mennyivel tudunk meg többet Schär számlarendszeréről vagy a deáki könyvvitelről, ha azt mondjuk róla

„**zárt** rendszer”, vagy ha így jellemezzük:

„**összefüggő egészlet alkotó** rendszer”?

Szerintem semmivel. Hisz voltaképpen minden rendszer, rendszerelméleti aspektusból nézve, összefüggő, és minden rendszer önmagára nézve egészlet alkot. Ha tehát, a látszólag többet mondó „összefüggő egészlet alkotó” kifejezést használnánk a zárt terminus helyett, ez csupán üres tautológiára vezetne. Ráadásul, az 'összefüggő'-t még csak érthetjük, de az 'egészlet alkotó' jelzős szerkezet alkalmazása önmagában, mind a számlarendszerre, mind a könyvvitelre nézvést homályos értelmű.

Egy másik nézőpontból megközelítve e kérdést, további bonyodalom támad: A hagyományos könyvvitel megkülönbözteti a szintetikus (csak pénzürtékben vezetett) ún. (főkönyvi) számlákat, az analitikus (mennyiségben és értékben is nyilvántartó, vagy folyószámlaszerű pl. név szerint vezetett) számláktól. Azonban, a csak pénzürtékben vezetett szintetikus főkönyvi számlák adataikat a nekik megfelelő analitikus számlákról (pl. a főkönyvi, szintetikus anyagkészlet-számlák a raktári, analitikus anyagkészlet számlákról), az analitikus számlák pedig – itt most a kronologikus naplótól elvonatkoztatunk – a nekik megfelelő (alap)bizonylatokról kapják. Az összefüggésrendszer tehát így írható fel:

alapbizonylat ↔ analitikus számla ↔ szintetikus számla. A nyíl kétirányú volta azt jelzi, hogy az adat- és információáramlás kétirányú. Ekképp:

- az adatok "áramlása" az alapbizonylat felől indul, s tart a szintetikus számláig,
- míg a szintetikus számlák valódiságának alátámasztása (a hivatkozásokon keresztül) a szintetikus számláktól tart az alapbizonylatok felé.

Az „élő”, „működő” számlarendszer tehát e szempontból nem lehet zárt.

Összefoglalva tehát megállapíthatjuk, hogy Schär egyrészt **nem elég találóan** jelölte „zárt”-nak számlarendszerét. Helyesebben járt volna el, ha mondjuk eszköz- és forrásaspektusú számlarendszerről, vagy eszköz- és forrásfajták szerint osztályozott számlák rendszeréről tesz említést. E megjelölések ugyanis informatívak, s így adekvát jelzői a számlarendszernek. Ugyanis a hagyományos számlarendszer, vagy számlakeret voltaképpen nem más, mint egyazon vagy kétféle – eszköz- és forrásaspektusból való, vagy erre visszavezethető – osztályozása. Másrészt, ha mégis ragaszkodott a „zárt”-ság fogalmához, akkor pedig precízen definiálnia kellett volna, hogy a „zárt”-ság alatt mely aspektusból és mi értendő. A „zárt”-ság ugyanis Schärnél nem takarhat mást, mint legfeljebb a már említett osztályozásra nézve vett zártságot, de azt – főleg tudományos és didaktikai szempontból nézve – nagyon is hatékonyan takarja, definiálatlansága folytán.

Schär részéről még az is szerencsésebb megfogalmazás lett volna, ha eszköz- és forrásszámláinak halmazát egyszerűen csak **számlarendszernek** nevezi – per definiendum.

*

Most pedig vizsgáljuk még meg az A) kérdéskört is. Mint emlékszünk rá Deák Anna, Fogaras István és Horváth Jenő, valamint Ferenc László, majd később Baricz Rezső és Róth József, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem számviteli tanszékének oktatói (1958 és 2009 között) mintegy fél évszázadon át jellemzik úgy a könyvvitelt, hogy az zárt rendszer. Indokként hozzáteszik: a könyvvitelt a „kettős feljegyzések” módszerének alkalmazása teszi zárttá, azonban, hogy hogyan, arra további magyarázattal egyikük sem szolgált. Ezzel kapcsolatos A) kérdésünk így szólt:

Vajon miben is állhat a könyvvitel rendszerének ily módon keletkező zártsága? Vagy másképp: Miért kell éppen pont zártnak nevezni a könyvvitelt, melyben – az idősoros feljegyzést nem számítva – a számlasoros elszámolásban, a kettős feljegyzés módszerét alkalmazzák?

Deák Anna szerint: A könyvvitel „...**a gazdasági események feljegyzésének** zárt rendszere.” E meghatározásban a könyvvitelről, mint feljegyzések rendszeréről állítja Deák Anna, hogy zárt.

De voltaképpen milyen is ami zárt? Például: a kör zárt görbe – ez világos. A $[0;1]$ intervallum pontjai halmazának zárt voltát értjük. A zárt szénláncú vegyületek megjelölés szintén szemléletes. Továbbá: tapasztalataink szerint, ha egy rendszer zárt (s amíg zárt), abból se ki nem jön semmi, se bele nem jut semmi. Következésképpen tartalmából nem lehet elvenni és tartalmához nem lehet hozzátenni sem. Ilyen például a felfújtt és bekötött szájú luftballon.

De vajon ilyen a könyvvitel is, mint a gazdasági események feljegyzésének rendszere? Nyilvánvalóan nem! A könyvvitel, egy a „jövő felől nyílt”, azaz az újjól bekövetkező gazdasági eseményekkel – kronológia szerint – (amíg a gazdálkodó él/létezik) folyamatosan bővülő nyilvántartás. És minket a zártság kérdésében ez, a létező gazdálkodó (élő, gazdálkodó személy, család, működését folytató társaság, vállalat, állami intézmény, stb.) könyvvitele kell, hogy érdekeljen, s nem a holt személy, a bezárt cég, stb. múltbeli – többé már sosem bővülő – avagy az iskolapéldák sosem bővülő könyvvitele.

Jelölje R a gazdálkodását jelenleg is folytató gazdálkodó könyvvitelében rögzített és rögzítendő könyvviteli események halmazát, $e_i \in R$ ($i=1,2,\dots,m,m+1,\dots$) pedig jelölje a könyvvitelben feljegyzett könyvviteli eseményt. Az „élő” gazdálkodóról imént elmondottak és a bevezetett jelölések értelmében igaz a következő tétel:

(T_{mk} :) A **működő könyvviteli rendszer R adatbázisa** [$e_i \in R$ és ($i=1,2,\dots,m,m+1,\dots$)], **a gazdasági események feljegyzése szempontjából nézve, jobbról (a jövő felől) nyílt**, azaz **„jobbról végtelen” halmaz**. A (T_{mk}) tételből következik, hogy az i futóindexre nézve igaz, hogy értékeit a $[1,+\infty)$ félig zárt (azaz jobbról nyílt) intervallumban veheti fel. Ésszerű tehát a gazdasági események feljegyzésének rendszerét mindaddig nyílt rendszernek tekinteni, amíg a gazdálkodó létezik. A megszűnt gazdálkodó lezárt könyvviteli nyilvántartása viszont értelemszerűen már örökre zárt.

Végül nézzük a zártság kérdését a „kettős feljegyzés” módszere tekintetében. A „kettős feljegyzés” nem zárja (köti) össze kivétel nélkül mindig az eszköz- és forrásszámlák halmazát, következésképpen a kettős feljegyzések nem tehetik úgy általában zárttá a könyvvitelt. Sőt! Például a jellemzően nagyszámban előforduló készpénzes anyag- vagy árubeszerzések egyike esetében sem – hisz eme esetekben mindkét érintett

számla, mindig eszközszámla. De szép számmal akad ilyen kettős feljegyzés a forrásoldalon (tőkeoldalon) is. Például amikor a bérkötelezettség számláját csökkentjük a személy által fizetendő adóval, társadalombiztosítási járulékkal, stb., és ezen levont tétellel megnöveljük a megfelelő másik kötelezettségszámlát. A „kettős feljegyzés” módszere tehát többször nem zárja, mint zárja az említett kétfajta számlasort, következésképpen a zárt jelző önmagában való alkalmazása a könyvvitelre ez okból sem helytálló.

A hagyományos könyvvitelben a „kettős feljegyzés” módszere – amint arra elég precedenst hoztunk fel a II. fejezetben, a „birkapéldánk” könyvelésének bemutatásakor – azt jelenti, hogy minden gazdasági eseménnyel bekövetkező elemi vagyonsvltózást, mindig két különböző számlán jegyzünk fel, mégpedig úgy, hogy a változást jelentő számértéket az egyik számla tartozik oldalán is, és a másik számla követel oldalán is feljegyezzük.

Jelölje ezért E az eszközök, F pedig a források osztályait képviselő számlák halmazát ($E \cap F = \emptyset$), $O = E \cup F$ pedig az E és F számlahalmazok unióját (azaz a teljes, vagy egyesített halmazát).

Jelölje továbbá az eszköz és/vagy forrásaspektusú vagyonsvltózással érintett két különböző számla azonosítószámát a $\langle t_i, k_i \rangle$ rendezett adotpáros ($t_i \neq k_i$), ahol t_i a tartozik- számla, k_i pedig a követel- számla azonosítója (ez lehet elnevezés vagy szám, avagy a kettő együtt, vagy más alfanumerikus jel) és $i=1,2,\dots,n$ az összes, az adott gazdálkodóra nézve lehetséges, vagyonsvltózással járó gazdasági eseménytípusok egyedeinek sorszámja. Eme adotpárost sorvektorként is jelölhetjük, emígy: $\underline{y}_i'^* = [t_i, k_i]'$ ($i=1,2,\dots,n$).

A jelöléseket felhasználva a kettős könyvvitelre érvényes a következő definíció:

A vagyonsvltózási időaspektustól elvonatkoztatott kettős könyvvitelének $O = E \cup F$ számlarendszere zárt az adott gazdálkodó esetén bekövetkező e_i gazdasági eseményekre nézve ($i=1,2,\dots,n$), akkor és csak akkor, ha bármelyik e_i gazdasági eseménytípus következik is be, a hozzá tartozó $\underline{y}_i'^* = [t_i, k_i]'$ eseménykoordináta-párból ($t_i, \neq k_i$) – az esemény tartalmának megfelelően – mindkettő vagy az E , vagy az F , vagy egyikük az E , míg a másik az F számlahalmaz esemény kapcsán megváltozó egyenlegű számlájára (vagyonosztályára) mutat.

Mivel az nem fordulhat elő, hogy az $\underline{y}_i'^* = [t_i, k_i]'$ koordinátopáros valamelyike, vagy mindkettő végérvényesen hiányzik (pl. végleg „fállás”, vagy teljesen hiányzik a kontírozás), avagy valamelyike, vagy mindkettő kimutat az $O = E \cup F$ halmazból, ugyanis ezzel a könyvviteli rendszer inkohereenssé és funkcionálisan értelmezhetet-

lenné válna. Tehát: **valamely gazdálkodó E-F aspektusú kettős könyvvitelének $O=E \cup F$ számlarendszere (vagyonosztályozási rendszere) zárt bármely, az adott gazdálkodónál bekövetkező e_i gazdasági eseményre nézve ($i=1,2,\dots,n$).**

A könyvvitel számlarendszere (vagyonosztályozási rendszere) zártságának – és egyáltalán nem magának a könyvvitel zártságának! – ez az értelmezése az egyik vízvonaladó tulajdonságot adja kritériumként annak megítéléséhez, hogy pl. az ún. „egyszeres könyvvitel” számlarendszere (vagyonosztályozási rendszere) komplett rendszer-e avagy inkomplett pl. a kettős könyvvitelhez képest, vagy másképp: az ún. „egyszeres könyvvitel” alkalmas-e a könyvvittel szemben támasztható követelmények teljesítésére avagy nem. (Erre a kérdésre még választ adunk a következőkben.)

Kiterjesztésként, a (13'') formula ($V_n=E_n=F_n=\dots=X_n$) figyelembevételével adódik a következő definíció:

Az n-szeres ($n \geq 3$) vagyonszámlarendszereinek egyesített $O=V_n \cup E_n \cup F_n \cup \dots \cup X_n$ halmaza az $\underline{y}_i'^*=[y_{i1}, y_{i2}, \dots, y_{ik}]'$ ($i=1,2,\dots,n$; $k=1,2,\dots,p$) gazdasági esemény-koordinátákra, s így az ezekhez tartozó gazdasági eseményekre nézve zárt.

(Az $\underline{y}_i'^*=[y_{i1}, y_{i2}, \dots, y_{ik}]'$ gazdasági esemény-koordináták pontos bemutatása a IV. fejezetben fog megtörténni!)

Az tehát ekkor sem fordulhat elő, hogy az $\underline{y}_i'^*=[y_{i1}, y_{i2}, \dots, y_{ik}]'$ eseménykoordináták valamelyike, vagy mindegyike végérvényesen hiányzik, avagy kimutat az O halmazból, ugyanis ezzel az n-szeres vagyonszámlarendszere inkohérensé és funkcionálisan értelmezhetetlenné válna.

Ezzel tehát a kérdést megoldottuk: a „teljes” vagyonszámlarendszere (O) osztályozási rendszerének gazdasági eseményekre nézve zárt voltát definiáltuk – precízen.

Nem ártott volna tehát, ha az 1945 utáni magyar oktatók körültekintően definiálják a könyvvittel kapcsolatos zártság fogalmát, és nem nevezik a könyvvitelt minden indoklás nélkül – csak úgy átabotában –, s inadekvát módon zártnak. E kritika megilleti természetesen Schärt és Eiselét is. A könyvviteltan zárt specifikációja, önmagában – korrekt definiálása nélkül – ugyanis, mint láttuk, semmitmondó; nem visz közelebb sem a könyvvitel-fogalom, sem a számlarendszer fogalmának megismertetéséhez – egy tapodtat sem. Ilyen pongyola megfogalmazást alkalmazni komoly tudományos és didaktikai hiba volt!

Apropó! Pongyola fogalmazás.

Egy szőke bombázó nyitott sportkocsiban hajt le a szerpentinén. Felfelé egy macsó repeszt a Ferrarijával. A szőke egy heggyorom

melletti jobb hajtókanyar után meglátja a közeledő Ferraris pasast. Odakiált neki: – Disznó! – Mire a férfi visszaüvölt: – Liba! – Majd méregből rátapos a gázpedálra és fógázzal veszi a hajtókanyart. Ámde a hegyorom takarásából hirtelen elé kerül egy hatalmas vaddisznó, mire a macsó félrerántja a kormányt és kocsistól a szakadékba zuhanva leli halálát....

Nos: Az e pontból kitetsző sziszifuszi kutatás, elemzés és teljes diszkusszió (A tudomány számára nincs királyi út!⁵⁶) célja „mindössze” az volt, hogy megtudjuk: Megtarthatjuk-e a vagyonszámvitel hagyományos definíciójában alkalmazott „zárt” terminust, vagy el kell hagynunk azt, mint a könyvvitelre általában nem illő jelzót? Vizsgálatunk eredménye alapján, mind a tudomány megkövetelte egzaktság, mind a didaktikai szempontok alapján megállapítottuk: kötelesek vagyunk a „**zárt**” terminust a könyvvitel számlarendszerének (ill. vagyonszámviteli rendszerének) gazdasági események kapcsán beállott változásaira nézve – pontos definíciójával – megtartani.

Ezzel a kör – diszkusszióknak köre – Schär szavaival élve zárt lett, bezárult, s a könyvvitel „zárttságából” eredő gondunk – úgy tűnik – megoldódott.

Apropó! Ha már a gond szóba került (mert szóba hoztam), jöjjön erről szintén egy vicc, frissítésként:

– Szívem – szól udvarlójához Lujza. – Ha feleségül vettél, minden gondodat megoszthatod velem. – Udvarlója, Jenő, elgondolkozva válaszol: – De,... hát... drágám, nekem nincsenek gondjaim... – Mondom, ha feleségül vettél,... szívem – válaszolja Lujza...

8. A könyvvitel története és irodalma 1945-től napjainkig

A második világháborút követően ellentmondásos helyzet alakult ki a könyvvitel területén. Miközben világszerte ontották a szerzők a könyvvitel – többnyire leíró jellegű és alkalmazási kérdéseket taglaló – újabb és újabb szak- és tankönyveit, aközben paradox módon a könyvvitel elméletének fejlődése lelassult, mi több, egyenesen megtorpant. Fejlődése megállt az ún. négyszámlasoros [alapegyenlete: $A=P'+(H-R)$], valójában azonban a $P=P'+(H-R)$ összefüggést felhasználó kétszámlasoros számlaelméletre (alapegyenlete: $A=P$) visszavezethető számlaelméletnél és a számlakereteknél.

Látványos változás leginkább abban mutatkozott meg, hogy a szovjet hatalom uralta területein a világnak, lényegében kb. 1950-től – kizárólag ideológiai indítékból – száműzték a vagyonszámvitel és a tőke terminusokat a könyvvitelből és a könyvvitel területéből, s helyüket átvette az eszköz és a forrás fogalmi elnevezés. Ezzel párhuzam-

⁵⁶ Eukleidész után („A matematika számára nincs királyi út.”) szabadon.

mosan pedig megszűnt e terminusok tőkés magántulajdont gazdasági és jogi értelemben egyaránt elismerő jellege, felváltotta azt az ún. szocialista társadalmi vagy közösségi tulajdon terminológiai kizárólagossága. E gyökeret eresztett „átkeresztelkedés” máig megőrizte terminológiai hatását a volt KGST-blokk könyvvitelének, ezen belül például a magyar vagy az egyesített (keletnémet behatású) német⁵⁷ könyvvitel szakirodalmában.

Az ötvenes-hatvanas évek magyar könyvviteli szakirodalmából, igényes kimunkáltságuk révén kiemelhető – a koruk szerinti kötelező kapitalizmusellenes ideológiai szövegeket, illetve felhangokat amúgy nem nélkülöző – értékesebb művek például: a Fogaras István és Horváth Jenő által írt „A könyvvitel elmélete” című tankönyv (MKKE tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest, 1954-1963), vagy Deák Annának „A számlakeretek kialakulása és fejlődése” című (KJK, Budapest, 1958), illetve Fogaras Istvánnak a „Külföldi számviteli rendszerek” (KJK, Budapest, 1958) című könyve.

Egyébként a XX. század második felében a hagyományos könyvvitel-tanban és a könyvvitel-tant uraló számlaelméletek terén, a század első feléhez képest, sarkalatos változás a világon sehol nem következett be.

A könyvvitel-tan tehát a XX. század második felének utolsó évtizedére „beszorult” a mindössze két aspektusból vett, az eszközök és források (vagy tőkék) szerinti osztályozásra vezető, statikus mérleget adó számlaelméletek erőltetése révén keletkezett zsákutcába, s ezáltal a századvégre kifejezetten ortodox tanná vált. Erről tanúskodik a világ akkori és 2008-ig keletkezett könyvviteli szakirodalma egyaránt.

A könyvvitel-tan illetve a könyvviteli elméletalkotás és praxisfejlesztés (pl. kontírozási kalkulus) terén e „halotti csendet” – úgy tűnik – csak most, a 2009. augusztusában elkészült és online változatban (interneten⁵⁸ és CD-n) is kiadott, a Modern könyvvitel-tan I. címet [a modern n-szeres ($n \geq 3$) vagyonkönyvvitel, mint az egyik speciális könyvvitel elméletének elemei és axiomatikus rendszere (a számlaelméletek halála) alcímet] viselő könyvem töri meg.

⁵⁷Von Erich Herrling und Claus Mathes: Der Buchführungs-Ratgeber, Beck-Wirtschaftsberater im dtv, München; lásd 17. oldal: A könyvviteli mérleg magyar Eszköz oldalának német elnevezése: Vermögen (Vagyon) vagy alternatív elnevezése Verwendung (Hasznosítás), míg a magyar Forrás megfelelője: Kapital (Tőke), vagy alternatív elnevezése: Quelle (Forrás).

⁵⁸ Megrendelhető és egy része ingyen letölthető a GIN Professional Kiadó Kft: webcímén http://www.ginprofessional.hu/GI-A_modern_n-szeres_kvitel_20090814_01Rv_html-ben/N-szeres-kvitel_ajanj_2009_hu.html, valamint az Országos Széchényi Könyvtár MEK honlapjáról: <http://mek.oszk.hu/07300/07350/>.

9. A számlaelméletek története az ún. *perszonális modell*től máig

A számlaelméletek a hagyományos könyvviteli számlák mibenlétét (fogalmát), rendeltetését, használatuk és megszervezésük módját, valamint a mérleg, a gazdasági események és a számlák között fennálló összefüggéseket magyarázzák, és ekképpen egyik központi elemét képezik a tradicionális könyvvitel-tannak.

A számlaelméletek ismertetését és vizsgálatát a kettős könyvvitel számlaelméleteivel kezdem. Két okból: először azért, mert – mint azt a Modern könyvvitel-tan I. című könyvemben⁵⁹ is bebizonyítom – a vagyonszámvitel, a tárgyat képező – idő- és egyéb aspektusától elvonatkoztatott – bruttóvagyonszámla „legalább” kettős aspektusa (egyfelől különböző fajta eszközök, másfelől különféle források/tőkék összessége) miatt mindig („legalább”) kettős jellegű, és soha nem lehet egyszeres. A másik oka e fordított sorrendű tárgyalásnak az, hogy Kuntner Róbert is, aki – a magyar és külföldi szakírók közül – pregnánsan fogalmazza meg a szerinte létező „egyszeres gazdasági könyvvitel” mibenlétét, a kettős könyvvitel alapegyenletét felhasználva magyarázza azt. Ezen okok miatt tehát először a kettős könyvviteli számlaelméletekkel célszerű foglalkozni.

9.1 A kettős könyvvitel számlaelméletei

Mint azt Kuntner írja: „A kettős könyvvitel szigorú alapelveken épül fel. Ez alapelveknek, ok és okozati összefüggéseknek, törvényszerűségeknek, a könyvvitel helyes elméletének a megállapítása a könyvvitel rendszerének teljes megértése és továbbfejlesztése érdekében rendkívül fontos. Természetes, hogy csak oly elmélet fogadható el, amely kizáróan a tényeken, a valóságon nyugszik, minden fikciótól ment és minden a tényektől eltérő magyarázatot elutasít.” – Osztom Kuntner Róbert eme meglátását. Arra azonban felhívom az olvasó figyelmét, hogy itt Kuntner Róbert a könyvvitel elmélete alatt egyértelműen számlaelméletet ért. Kuntner idézett megállapításai mellett a továbbiakban is közreadom saját véleményemet. (Kuntner és más szerzők mondandóját mindig idézőjelek között szerepeltetem, ahogy ezt a történeti rész ismertetésekor is tettem. És ez igaz ott is, ahol apróbetűs rész van, ui. ez is a kuntneri szöveg, csak más a tipográfiája – mintegy megjegyzésként mutatva e részeket.)

Kuntner írja könyvében: „Pacciolo és első követői a könyvvitelnek csak recipéjét adták.

⁵⁹ Lásd előző lábjegyzetet.

Hovatovább azonban találkozunk már oly törekvésekkel, amelyek a követendő eljárásnak magyarázatát kívánják adni. Ez a törekvés, sajnos, a perszonális elméletre (értsd perszonális számlaelméletre – G.I.) vezetett.” – „Sajnos” (Hmm..?? – G.I.) így fogalmaz Kuntner. E közbevetésre még visszatérünk. – „Ez elmélet szerint nem vagyonsváltásokat könyvelünk, hanem tényleges tartozásokat és követeléseket. Minden számlának személy felel meg. A Tókeszámla a tulajdonos számlája, a Pénztárszámla a pénztáros számlája, az Áruszámla az árutáros számlája, stb. Könyvelési szabály, hogy aki ad, az követel, aki kap, az tartozik.

Ez a magyarázat a Tókeszámlánál és a vagyonsváltás-számláknál még úgy-ahogy alkalmazható, csődöt mond azonban, mihelyt veszteségeket vagy nyereségeket kimutató számlákról van szó. A perszonális elméletnek ezekre a számlákra való kiterjesztése csak mesterkélt és nehézkes magyarázatokra vezethet.

A perszonális elméletet Hügli Ludovico Florira (1633) vezeti vissza. Hosszú ideig egyedül uralkodott és a könyvvitel megértésének és továbbfejlesztésének egyik legfőbb akadálya volt. Nevesebb képviselői Odermann, Braune, Ullmann és Unger voltak. Teljesen idejét múlta és ma már komoly képviselője nem is lehet.

A kétszámlasoros perszonális (számla – G.I.) elmélet a számlákat ugyan szintén személyesíti, de szigorúan elkülöníti a tulajdonos számláit (szerintünk a tiszta-vagyon-számlákat) az egyéb számláktól (szerintünk a vagyonsváltás-számláktól). Olaszországban (ez) a logismographiára ... vezetett és még ma (az 1940-es években! – G.I.) is sok híve van.

Követőkre nem talált különleges magyarázatokat ad Kempin jogi elmélete.”

– Hogy a perszonális számlaelmélet mennyiben lehetett a megértés és a továbbfejlődés akadálya, azt nem fejti ki Kuntner. Álláspontjával nem értek egyet.

Szerintem először is Kuntner téved. Hiszen az Ő korában is, de még ma is, a perszonális számlaelméleteknek megfelelően jelölik az egész világon a könyvviteli számlák baloldalát tartozik (németül Soll, vagy angolul: Debit), jobboldalát pedig követel (németül: Haben, vagy angolul: Credit) névvel, s nem úgy, hogy pl. baloldal és jobboldal – ami egyébként nem lenne blaszfémia. Ez a vitathatatlanul perszonális számlaelméleti „örökség”, ma úgy tűnik, senkit sem zavart soha, sem a könyvvitel megértésében, sem a továbbfejlesztésében. Az viszont meglehet, hogy a Kuntner által említett „hosszú idő” alatt eleve nem akadt egy jó eszű reformer. Azt gondolom tehát: azzal, hogy Kuntner a perszonális számlaelméletet a megértés és a továbbfej-

lődés akadályának állította be, ismét az elégséges alap logikai törvényét sértette meg.

Másodszor: Kuntner, szerintem több vonatkozásban, ténybelileg is téved. Az ugyanis már régóta ismert, hogy a tudomány fejlődését alaposan befolyásolják a meglévő tudományos ismeretek, gyakorlati tapasztalatok és a szükségletek, valamint a személyi adottságok, mint befolyásoló körülmények. Ezért van az, hogy a körülmények (vagy akár valamely összetevőjük) megváltozásával maga a tudomány is előbb-utóbb megváltozik. Ám ez a fejlődést kikényszerítő körülményváltozás következménye lehet csak, s nem a mi jámbor óhajunké!

Másik ténybeli tévedése Kuntnernek amiatt áll elő, hogy nem tisztázza: vajon minek is köszönhető a számlák megszemélyesítése? Öncélú megszemélyesítésről van-e szó, vagy a valós gazdasági-jogi tartalmat kifejező, korabeli körülmények teremtette szükségletről? Ennek tisztázása helyett Kuntner önkényesen – minden bizonyíték nélkül – a megszemélyesítést teszi meg okként. Véleményem szerint nagyon valószínű, hogy a perszonális számlaelméletek kialakulásának háttérében a gazdaságtörténetből jól ismert XIV. században kialakult németalföldi „verlag-kereskedelem”⁶⁰ (a verlag szó jelentése: kiadó; ma inkább úgy mondanánk „bedolgozókat” foglalkoztató kereskedelem) elterjedése állt, mely a XV. században Magyarországon is gyökeret eresztett. E kereskedők, mint az történelemtanulmányainkból ismert, különböző szakmájú iparosokkal, céhekkal, gazdákkal kötöttek olyan szerződéseket, melyek alapján a kereskedő alapanyagokkal látta el partnereit, s azok elsősorban a kész termékeikkel voltak kötelesek fizetni a kapott (részükre „kiadott”) anyagokért. Ugyanakkor a kereskedő is köteles volt átvenni a késztermékeket. Mindkét fél nyert az üzleten, mert másképp nem kötötték volna meg vagy tartották volna érvényben a szerződést. Az iparosok, gazdák biztos megrendeléssel, így megfelelő megélhetéssel rendelkeztek, a kereskedő pedig biztos szállítókkal. Persze a kereskedő járt jobban, mert mindkét irányban nyert a bolton. Az átadott anyagokat beszerzési áron felül (árréssel növelten) adta, az iparosok, gazdák termékeit pedig eladási áron alul (árréssel csökkentve) vette át. E kereskedő könyvvitele tehát a valóságot hűen tükrözendő, szükségszerűen perszonális könyvvitelként szerveződött, hiszen „bedolgozói”, valamint szállítói és viszonteladói is mind konkrét személyek, vagy céhek, kereskedők voltak, melyeknek a személyre szóló „folyószámláin” kellett ve-

⁶⁰ Honvári János szerkesztésében : Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig; 66. oldal. (Aula Kiadó, Budapest, 1996.)

zetnie üzleti kapcsolatuk minden megnyilvánulását, ha valóban tudni akarta ki és mennyivel tartozik, vagy ki és mennyit követel vele szemben és, hogy a teljes vagyona hogyan is alakul.

Harmadszor: Az egyáltalán nem Istentől elrugaszkodott gondolat, hogy a tiszta vagyon vagy tőkeszámla mögött a tulajdonost képzeljük, a pénztárszámla mögött a pénztárost, az anyag- és áruszámla mögött pedig a raktárost. És az sem felfoghatatlan dolog, ha a veszteség- vagy nyereségszámla mögött is a tulajdonost kell vélnünk, hisz a veszteség- vagy nyereség is a tulajdonost (vagy tulajdonosokat) érintő problémakör. Ez így – az adott korban, az adott kereskedelmi profil mellett – egy logikailag koherens (ellentmondásmentes) és a tudományelmélet szerinti értelmes idealizációt, illetve metaforákat alkalmazó rendszer. A „tartozik” és „követel” terminus és alkalmazása, semmivel sem „mesterkétebb”, mint a „pont”, az „egyenes”, a „sík”, vagy pl. a „szabályos test”, az „ideális gáz”, avagy a „tőke”, az „erő”, stb. ismert és elfogadott tudományos fogalmaké. A perszonális elmélet, igaz más szemléletben közelíti meg a valóságot, mint a Kuntner-korabeli vagy a mai számlaelméletek, de ennek az azóta megváltozott valóság az oka. A később kialakuló – iparosodó – gazdaságok, más jellegű valóságot jelentenek és ehhez igazodó könyvelési elveket és módszereket igényelnek. A perszonális könyvvitel kialakulása és léte tehát a kereskedelem fejlődésével, a kereskedelmi tőke iparba történő behatolásával összefüggő gazdasági szükségszerűség volt, s mindaddig, amíg ki nem fejlődött és meg nem erősödött az elkülönült ipari tőke, szükségszerűen fennállt és meg is felelt rendeltetésének.

Kuntner előadásában arról is értesülünk, hogy a perszonális számlaelmélet teoretikusai szerint „nem vagyonváltozásokat könyvelünk, hanem tényleges tartozásokat és követeléseket.” Kuntner ezt szó nélkül hagyja! Vajon helytálló-e az az állítás, hogy a tényleges tartozások és követelések nem vagyonváltozások is egyúttal, következésképp könyvelésük sem vagyonváltozások könyvvitele? Vizsgáljuk meg e kérdést.

Ha a kereskedő anyagot ad át partnerének **é** értékben, akkor anyagban lévő vagyona ennyivel csökken. Ez nem vagyonváltozás? Ugyanakkor az **X** nevű partnerével szembeni követelése, így a követelésekben fennálló vagyona **é** értékkel nő. Ez sem vagyonváltozás? Ezt nem hagyhatta volna ennyiben Kuntner! Ez pont a vagyonváltozás, Kuntner által „kompenzációs” típusúnak nevezett változata, amikor is egyik vagyonrész csökkenését kompenzálja a másik vagyonrész növekedése, s ezzel a vagyon szerkezetileg változik meg. Amikor pedig a kereskedő átveszi **X**-től annak **á** értékű készárúját, az árukban testet öltő

vagyonrésze ennyivel nő, **X**-el szembeni követelésben testet öltött vagyona pedig ugyanannyival csökken. Ez is egy tipikus kompenzációs vagyonváltozás.

Kuntnernek azon kijelentésére pedig, hogy a perszonális elmélet – distinkció nélkül úgy, ahogy van, egészében – teljesen idejét múlta volna, mindössze azt hozom fel cáfoló ellenérvként, hogy Kuntner idejében is és ma is, közismertek például a bankok, a brókercégek, a nagykereskedelmi vállalatok, az államigazgatás területén pedig az adó- és társadalombiztosítási hivatalok, vámhivatalok, stb. mely szervezetek számláinak döntő többségét a perszonális folyószámlák teszik ki.

Ezzel Kuntner tévedéseit, azaz a perszonális számlaelméletre vonatkozó **tévhitét** bizonyítottanak tekintem.

Kuntner tehát téves és leegyszerűsítő ítéleteket mond a valóságról a perszonális számlaelméletek tekintetében. De ugyanezt teszi mintegy 10 évvel később (1954) Fogaras István is „A könyvvitel elmélete” című tankönyv 210. oldalán⁶¹, majd 40-60 évvel később Baricz Rezső és Róth József is „A könyvvitelten” című egyetemi tankönyvük 127-128. oldalán⁶².

De folytassuk a számlaelméletek rövid áttekintését Kuntner fejtegetéseit idézve:

– „A személyesítés eszközétől tartózkodó elméleteket **materiális elméletek** néven foglalják össze. Ezeket ismét egy- két- és három-számlasoros elméletekre oszthatjuk.

Az egyszámlasoros elméletek az összes számláknak azonos jelentőséget tulajdonítanak. Elméletük szemszögéből azt mondhatnánk, hogy csak vagyonrész-számlákat ismernek és az összes számlákon a vagyonszaporodást a tartozik, a vagyonszökkenést a követel oldalon számolják el.

Az egyszámlasoros elméletek sorából az ún. üzleti elmélet abból indul ki, hogy a könyvelés tárgya kizáróan az üzleti vagyon, amely az üzlet szempontjából az üzlet (egyések szerint az üzletvezető) tartozása a tulajdonossal szemben (érdekes módon ez perszonális jellegnek tűnik – G.I.). A Tőkeszámla tehát a vállalat egyik passzíváját kimutató számla. Az üzletnek magának nincs tiszta vagyona. A nyereség növeli az üzlet tartozását a tulajdonossal szemben, a veszteség pedig a tulajdonos által fedezendő, tehát a vállalattal szemben fennálló követelését csökkenti. Az alapegyenlet tehát

$$A - P = 0, \text{ vagy átrendezve } A = P$$

⁶¹ *Fogaras István - Horváth Jenő: A könyvvitel elmélete (MKKE tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest, 1954-1963); 210. oldal.*

⁶² *Baricz.-Róth.: Könyvvitelten. (BKE. Tankönyv, 1989,...., 2009)., 127-128. oldal.*

[*ahol az elmélet teoretikusai szerint A-P a vagyონrészek állományszámláinak egyetlen számlasora, és a tiszta vagyón is passzíva. Az A-P különbség ezért nulla — G.I.*].

Az üzleti elmélet legnevesebb képviselői, akiknek felfogása azonban egymástól is sokban eltért, Berliner, Hagers, Brenkman, Kreukniet, Kohlmann (*vagy pl. az amerikai Folsom — ld. Fogarasi-Horváth már említett könyvét*⁶³ — G.I.) és mások voltak. Ma már alig van híve. Már alaptétele, hogy a tiszta vagyón az üzlet vagy az üzletvezető tartozása a tulajdonossal szemben, nem állhat meg. (*Pedig, ha egy üzletet végelszámolással megszüntetnek és maradt még tiszta vagyóna, akkor azzal az üzlet „tartozik” a tulajdonosnak, vagy tulajdonosainak. következésképpen a működő cég tiszta vagyóna a cég potenciális tartozása a tulajdonossal, tulajdonosokkal szemben — G.I.*)

Más egyszámlasoros elméletek hívei nem is a tiszta vagyont, hanem a tulajdonosnak a vállalat vagyónára való igényét kívánják elszámolni, amely igény a vállalat szempontjából — miként a passzívák — szerintük negatív mennyiség. Ezért könyveljük el a követel oldalon. Különböző utakon és megoldásokkal erre jutnak többek között Grohmann, Gomberg, Sellnick, Seidler és id. Novák Sándor. (*Itt megjegyzendő, hogy a tiszta vagyón tulajdonosi igényként való beállítása, a cég tulajdonossal szembeni tartozása helyett, a dolog más szavakkal történő, ámde azonos tartalmú megfogalmazása, azaz merő tautológia — G.I.*)

Most pedig figyeljük tovább Kuntner interpretációjában a számlaelméleteket:

„Az ellentétes számlájú kétszámlasoros elmélet az A-P=T egyenletből indul ki. Ez elmélet szerint a vagyónról a kettős könyvvitel két elszámolást vezet, egyet alkotórészei szerint, egyet ugyanarról a vagyónról egyösszegben kifejezve. Az összes számlák tartozik és követel forgalmi főösszegének megegyezése érdekében, a vagyónrész-számlákon a vagyónszaporodást a tartozik, a vagyóncsökkenést a követel oldalon, a tiszta vagyónszámlákon *ellentétesen* a vagyónszaporodást a követel, a vagyóncsökkenést a tartozik oldalon kell elkönyvelnünk. Ez a könyvem is ezt az elméletet követi.

Az ellentétes számlájú kétszámlasoros elmélet a 19. század végén jutott diadalra. Atyjának a svájci Hügli Frigyet kell tekintenünk (Die Buchhaltungs-Systeme und Buchhaltungs-Formen, 1887). Követői közül elsősorban az ugyancsak svájci Schär Frigyet kell megemlítenünk (Versuch einer wissenschaftlichen Behandlung der Buchhaltung, 1890), aki azonban a vegyes számlák kreálásával az elmélet számos követőjét tévútra is vezette. Az elmélet nevesebb képviselői a sok közül: Hansemann, Ziegler, Ferjančič, Beck, Reisch, Kreibig, stb. Hazánkban is általában ezt az elméletet követik és többek között Faludi Béla, Trautmann Henrik, Kuntner Róbert és Szél Jenő a legkiemelkedőbb képviselői.

Az egységes (konform) számlájú kétszámlasoros elmélet szerint a vagyónról szintén két elszámolást vezetünk.

⁶³ *Fogarasi István - Horváth Jenő: A könyvvitel elmélete (MKKE tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest, 1954-1963); 211. oldal.*

Az alapegyenletet nullára vezetve vissza ($A-P-T=0$), a lényegében pozitív tiszta vagyon a könyvvitelben technikai okokból negatív mennyiségként jelenik meg.

Az elmélet megalapítója G. D. Augspurg (1852). Kohlmann és id. Novák Sándor igen közel jártak hozzá, de annak a kísértésnek, hogy a tiszta vagyont lényegében is negatív mennyiségnek magyarázzák, nem tudtak ellenállni.

Nicklisch kétszámlasoros elmélete (1911) a vagyon = tőke egyenletet veszi alapjául. A tőke saját és idegen tőkére oszlik. A vagyonszámlákon a szaporodást a tartozik, a tőkeszámlákon a követel oldalon kell könyvelni.

Nicklisch alapegyenlete azonban csak addig áll meg, amíg a passzívák nem haladják meg az aktívák összegét. Figyelmen kívül hagyja azt, hogy ha a könyvelésből meg is állapítható, hogy a hitelezők számlaszerű követelése a valóságban milyen értéket képvisel, mégsem ezt könyveljük, hanem a tartozások összegét.

Követőik közül sokan a lényegét mellőzve, a könyvvitel tételeit egyszerűen a mérlegből vezetik le (mérlegelmélet), abból a mérlegből, amelyet a kettős könyvvitel évszázadokig nem is ismert, amely tehát a könyvelési eljárást nem is irányíthatta. (Kuntner eme állítását az n-szeres vagyonszámláknak e könyvem II. fejezetében kifejtett elméletrendszer cáfolja – G.I.)

Nicklisch és a mérlegelmélet követői közül Bohn, Korner, Osbahr, Hanisch és Grossmann emelendők ki. A magyarok közül Lánkai István és v. Rajty Tivadar követik.

A háromszámlasoros elmélet az $A=P+T$ egyenletből indul ki, vagyis abból, hogy az aktívák összege mindenkor egyenlő a tartozások és a tisztavagyon összegével. Az aktívák számláin az aktívák szaporodását a tartozik oldalon, a passzívák számláin, a passzívák szaporodását a követel oldalon, a tisztavagyon-számlákon a tisztavagyon szaporodását a követel oldalon kell könyvelnünk.

Ez az elmélete már jóval közelebb jár a valósághoz és lényegében az ellentétes számlájú (*értsd: ellentétesen vezetett számlájú* — G.I.) kétszámlasoros elmélettől csak kevés választja el. Legnevesebb képviselői Leitner, Obst, és Le Coutre.

Egyéb, követőre egyáltalában nem, vagy alig talált elméletek többek között: Sganzi realisztikus elmélete, amelyet Skokan háromszámlasorossá bővített, Ciompa oekonometriája (geometriai alapon), Pape körforgásos (Kreislauftheorie), Walb kétszámlasoros, Reininghaus racionális, végül a magyar Nyárády József genetikus elmélete."

A **négyszámlasoros elméleteket** a már említett Fogaras-Horváth tankönyv⁶⁴ (1954) alapján vázoljuk:

„A statikus számlaelméletek nem vizsgálták (természetesen a tőkés oldaláról) a tőkés vállalatoknál végbemenő tevékenységet, nem foglalkoztak többek között

⁶⁴ *Fogaras István - Horváth Jenő: A könyvvitel elmélete* (MKKE tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest, 1954)

a ráfordítások, a költségek és a jövedelmek könyvviteli elszámolásával.

A dinamikus számlaelméletek a könyvviteli számlarendszer felépítését ezekre a területekre is kiterjesztették. Ezek közül a svájci **Sganzini realizisztikus számlaelmélete** szerint a könyvviteli számlarendszer célja a pénz- és árumozgással kapcsolatos tevékenység, az ebből eredő eredmény könyvviteli rögzítése. **Schmalenbach eredményelmélete** szerint a könyvviteli számlarendszer középpontjában a Nyereség-Vesztesség számla áll, és a számlarendszer számláinak alá kell támasztani az eredményt befolyásoló bevételeknek és jövedelmeknek, valamint a ráfordításoknak, a költségeknek és a kiadásoknak könyvviteli elhatárolását. A mérleget a helyes eredmény-elszámolás eszközének tekinti.

Az utóbbi években (ezt a szerzők 1954-ben írják! – G.I.) az üzemgazdaságtan térhódítása következtében a kapitalista könyvviteli szakirodalomban egyre nagyobb tért hódít a svájci **Burri** (1940-től datált – G.I.) **négyszámlasoros „ekvivalens” elmélete**, amely összekapcsolja a statikus és dinamikus számlaelméletet. Alapegyenlete:

$$A + r = P + j$$

E felfogás szerint **A**, az aktívák és **r**, a ráfordítások összege egyenlő **P**, a passzívák és **j**, a jövedelmek összegével. Ennek megfelelően négy számlasort különböztet meg: az aktívák és a ráfordítások számláit (növekedés a Tartozik, csökkenés a Követel oldalon), valamint a passzívák és a jövedelmek számláit (növekedés a Követel, csökkenés a Tartozik oldalon). Az egyenlet jobb oldala (a passzívák és a jövedelmek számlasora) mutatja az eszköz-beszerzés tőkeforrásait, az egyenlet bal oldala (az eszközök és a ráfordítások számlasora) pedig a tőke tényleges eszközfelhasználását.

A burzsoá számviteli szakirodalom – mint az ismertetett perszonifikációs, statikus, dinamikus, valamint ekvivalens számlaelméletekből is kitűnik – a számlaelméletek kérdéseivel nagy gondal foglalkozik. Ezzel kívánja megalapozni a könyvviteli számlarendszer helyes felépítését és a könyvviteli számlák logikai összefüggéseit. **Mindezt kétségtelenül a könyvvitel tudományos elméletének fejlődése szempontjából kell figyelembe vennünk és megítélnünk.**

– Mindehhez megjegyzésként azt kell hozzáfűznöm, hogy e sorok – főképp az utóbbi mondat – leírásához, az 1950-es évek Rákosi-uralta „kommunista” berendezkedésű Magyarországon, nagy bátorság kellett.

Nota bene! Fogaras Istvánnak és Horváth Jenőnek bátorságra volt szüksége Kuntner Róbert 1945 előtti tevékenységének ilyen módon való méltatásához is: „**Ér-**

tékes tevékenységet fejtett ki – mind a szakirodalom, mind az oktatás területén – Kuntner Róbert. Több elméleti és gyakorlati munkája, egyetemi és középiskolai tankönyve jelent meg. Kiemelkedő munkái: „A kettős könyvvitel elmélete”, „A berni kanton számvitele”, „A költségvetés alapján működő intézmények számvitele”. Háromkötetes „Könyvviteltan”-ának első kiadása 1908-ban, kilencedik kiadása 1938-ban jelent meg. A „Bevezetés a könyvviteli ismeretekbe” c. magas színvonalú munkáját az egyetemi oktatásban is használták. E könyv ötödik kiadása 1943-ban jelent meg. Kuntner Róbert nagy gondot fordított a felsőfokú, egyetemi számviteloktatás fejlesztésére, ő volt felszabadulás előtti (ha nem az egész XX. századi – G.I.) könyvviteli szakirodalmunk legkiválóbb művelője.”⁶⁵

Folytatva a számlaelméletek témakört, megállapítható: A Burri-féle (1940-beli) **négyszámlasoros „ekvivalens” elméletet** az ortodox könyvvitelten, a mai napig nem haladta meg, mindössze az alapegyenletét rendezte át, emígy:

$$A = P + (j - r)$$

A Baricz-Róth által 1989-ben is már leírt⁶⁶ négyszámlasoros számlaelmélet alapegyenlete az előbbi-től csak a szimbólumokban különbözik:

$$A = P + (H - R), \text{ illetve}$$

$$E = F + (H - R).$$

E formulának egy kissé módosított változata a négyszámlasoros számlaelmélet Baricz-Róth-féle ún. dinamizált alapegyenlete. Ebben az **E** eszköz-főösszegeből kiemelik a befejezett termelés költségét (**K_b**), s ekkor a formula:

$$E' + K_b = F + (H - R).$$

Mindebből felismerhető, hogy Burri óta (1940) a tradicionális könyvvitelben nincs érdemi változás – fejlődése zsákutcába jutott – ortodox elméletrendszeré vált.

9.2 Az egyszeres könyvvitel elmélete

A könyvvitel szakirodalmában sokan és sokféleképpen nyilatkoztak, legtöbbször inkább csak utalásszerűen, az egyszeres könyvvitelről. Friedrich Schär a 19. században írott művében az egyszeres könyvvitelt, mint afféle csonka kettős könyvvitelt említi, és e kérdéssel tovább érdemben nem foglalkozik. A legtöbbször, mint amolyan kis cégeknek való, „egyszerűsített könyvelési módszer”-ként aposztrofálják. Ezt teszi 1998-ban Wolfgang Eisele

⁶⁵ Fogaras István - Horváth Jenő: A könyvvitel elmélete (MKKE tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest, 1954); 254. oldal.

⁶⁶ Baricz-Róth.: Könyvvitelten. (BKE. Tankönyv, 1989,..., 2006)., 139-141. oldal.

is⁶⁷, és legfeljebb fél usque egy oldalt szán vázlatos – és leginkább homályos – ismertetésére.

Elméletnek tekinthető gondolatrendszer egyedül csak a magyar szakirodalomban, Kuntner Róberttől lehet olvasni. Nézzük!

9.21 Kuntner Róbert egyszeres könyvviteli elmélete, avagy az „egyszeres strandpapucs” problematikája.

Kuntner könyvviteltanának II. részében⁶⁸ (1921-ben) az egyszeres könyvvitel lényegét ekképp határozza meg:

A kettős könyvvitel az $A = P + T$ [aktívák egyenlő passzívák plusz (saját)tőke] formulával írható le. E formulát átrendezhetjük a következő módon: $A - P = T$.

Mármost amelyik gazdálkodó csak a bal ($A - P$) vagy csak a jobb oldalon álló (T) „vagyonrészeket” könyveli, az egyszeres könyvvitelt vezet. Kuntner Róbert szerint az $A - P$ „vagyonrészek” könyvelését jellemzően kiskereskedők, kisiparosok alkalmazzák, és a T tőkét csak kivonással állapítják meg, egyszer, az év végén. A kisrészvényesek pedig csak egyedül a T tőke alakulását „könyvelik” a közgyűlési információk alapján, hisz őket a többi vagyonrész alakulása nem érdekli.

Kuntner az első verzió, az $A - P$ „vagyonrészek” könyvelése lényegét tekintve téved. Téved, amikor azt egyszeres könyvvitelnek tartja, pusztán azon az alapon, hogy a folyamatos időrendi könyvelés „csak” e két vagyonrészre terjed ki, míg a T tőke időrendi alakulására nem (azt csak kivonással, évente egyszer állapítják meg). Ez a módszer ugyanis nem más, mint – az időaspektustól elvonatkoztatott – echte kettős könyvvitel. Az M eredményt abban is így állapítják meg, a T tőke többi része ugyanis évközben gyakorlatilag konstans, s emiatt jobbára nincs is rajta mit könyvelni!

Kuntner tévedése a második verziójú egyszeres könyvvitelt illetően pedig abban áll, hogy egyedül a T tőke „könyvelése” csak alakulásának passzív követésére elegendő információt biztosít, és azt is csak későn. Így voltaképpen alkalmazása a gazdálkodáshoz szükséges információknak mindössze gyenge illúziója, amint ezt a II. fejezet végén részletesen kifejtettük. E megoldással alkalmazója úgy jár – képletesen is –, mint az a strandoló, aki, nem véve észre, hogy: mondjuk a bal lábán lévő strandpapucsának pántja elszakadt, hetykén tovább lép a napégette forró és/vagy érdes talajon. E strandoló ekképp egyszeressé vált strandpapucsa – belátható – nem védi gazdája „kettős” lábát a sérülésektől, követ-

⁶⁷ Eisele, Wolfgang: Technik des betrieblichen Rechnungswesens (Buchführung und Bilanzierung; Kosten- und Leistungsrechnung; Sonderbilanzen; 6. Auflage, Verlag Franz Vahlen, München, 1998.); 488-489. oldal.

⁶⁸ Kuntner: Könyvvitel II. rész, 1921.

kezésképpen rendeltetését nem képes betölteni csakúgy, mint bármiféle ún. „egyszeres” könyvvitel.

Kuntner „egyszeres” könyvviteli elmélete, bár ágál ellene, valójában nem különbözik a Friedrich Schär 1890-es művében már említett ún. „egyszeres” könyvviteltől, amely Schär szerint: voltaképpen „csonka” (azaz hiányos, torz) kettős könyvvitel lehet csak, s mely így használatra – a nem követendő negatív példa esetét leszámítva – alkalmatlan.

9.22 Valóban egyszeres könyvvitel a manapság is használt úgynevezett egyszeres könyvvitel?

A „magyar – egyszeres – Pacioli”⁶⁹ felvethetné mondjuk, hogy az egyszeres könyvvitel azért egyszeres, mert pénzforgalmi szemléletű, és így csak a pénzvagyont mutatja ki. Az egyszeresség, tehát így értendő. Ez azonban fából vaskarika – azaz értelmetlenség!

Egyrészt azért mert olyan kapcsolat még statisztikusan sem mutatható ki, hogy $V_{BR} = 2 * V_{pénz}$ – ez belátható, s nem szorul bizonyításra.

Másrészt: az a könyvvitel, amelyik csak a pénzvagyon alakulását rögzíti, pont a lényegét veszíti el. Nevezetesen: nem teszi lehetővé, hogy használója, vagy a „külső érdekelt” a teljes vagyonról, illetve a teljes vagyon változásairól kielégítő képet alkothasson. Voltaképp az ilyen „könyvvitel” nem kellően informatív és nem is zárt a gazdálkodónál bekövetkező összes gazdasági eseményre nézve, azaz **inkomplett!** Ez esetben pedig nincs értelme energiát befektetni eme könyvvitelnek titulált valamibe, legfeljebb csak akkor, ha a hatóság valamiért erre kötelezi a gazdálkodót. Más okból és célra az ilyen „vagyonkönyvvitel” úgysem jó.

Harmadrészt: az említett művekben⁷⁰ még ma is egyszeresnek titulált – „részletező” rovatokat is tartalmazó naplófőkönyvbe, pénztárkönyvbe, stb. történő – pénzforgalmi szemléletű könyvvitelről könnyen belátható, hogy a pénzvagyont tekintve is idő-eszköz-forrás aspektusú, tehát még véletlenül sem egyszeres⁷¹.

Az alábbiakban tekintsük meg példaként a magyar honban használt pénztárkönyv két oldalának fejlécét, és azon számlákat, amelyeket valójában képviselnek az

⁶⁹Dolesch Ferenc: Az egyszeres könyvvitel és az egyszerűsített mérleg (Verzál, 1995)

⁷⁰ Az egyszeres könyvvitel és az egyszerűsített mérleg (Verzál, 1995), magyar számviteli törvény (1992-2000)

⁷¹ Az angol (double entry) kettős könyvvitel mellett (single entry) egyszeres és nem egyszeres könyvvitelről beszél, mint ezt a bevezetőben említettük. A magyar szakirodalomban viszont a kettős mellett makacsul tartja magát az egyszeres könyvvitel elnevezés, mely didaktikai szempontból komoly károk forrása, hisz dezinformál: azt a látszatot kelti a laikusok előtt, hogy létezik **értelmes** egyszeres vagyonkönyvvitel..

egyres pénztárkönyvi rovatok (a rovat szám alatti „T” és „K” értelemszerűen „tartozik” és „követel”):

BEVÉTELEK OLDAL

dátum	bizonylat-szám	megneve-zés	bevételek			
			adóköteles árbevétel	nem adó-köteles b.	felsz. ÁFA	összes bevétel
1	2	3	4	5	6	7
			"K"	"K"	"K"	"T"

KIADÁSOK OLDAL

dátum	bizonylat-szám	megneve-zés	kiadások				
			anyag-áru ktg	bér- és TB ktg	egyéb ktg	levonható ÁFA	összes kiadás
1	2	3	4	5	6	7	8
			"T"	"T"	"T"	"T"	"K"

38. PÉNZ ESZKÖZÖK-SZÁMLA

Tartozik		Követel	
B/7	"T" össz. bevétel	"K" össz. kiadás	K/8

51. ANYAG-ÁRU-KTG-SZÁMLA

Tartozik		Követel	
K/4	"T" any.-áru ktg		

91. ÁRBEVÉTEL-SZÁMLA

Tartozik		Követel	
		"K" árbev.	B/4

52. BÉR-TB-KTG-SZÁMLA

Tartozik		Követel	
K/5	"T" bér-TB- ktg		

NEM ADÓZÓ BEVÉTEL-SZÁMLA

Tartozik		Követel	
		"K" nem adózó b.	B/5

56. EGYÉB-KTG-SZÁMLA

Tartozik		Követel	
K/6	"T" egyéb ktg.		

46-47. ÁFA-SZÁMLA

Tartozik		Követel	
K/7	"T" L.ÁFA	"K" F.ÁFA	B/6

A pénztárkönyvben az időaspektus szerinti osztályozáshoz a 'dátum (1)' rovat adatai, a (pénz)eszköz aspektusból való osztályozáshoz az 'összes bevétel (B/7)' és az 'összes kiadás (K/8)' rovatok együtt, a forrás-aspektus szerinti osztályozáshoz pedig a többi részletező rovat adja a (tartozik – K/4-7; követel – B/4-6) megfelelő adatokat. Ez a rovatnak megfelelő számlákból is látszik.

A számlák számozása most is nagyjából a magyar számviteli törvény „egységes számlakeretének” számozását követi, segítő az eligazodást.

Megjegyzem, hogy az USA-ban kis cégeknél gyakran használt „egyszerű” könyvvitelű naplófőkönyv is ugyanilyen módon nem egyszeres!

(A naplófőkönyv hasonló rovatainak értelmezését a tisztelt olvasóra bízom.)

Kedves olvasóm! Amíg a naplófőkönyvben, pénztárkönyvben vezetett, egyszeres könyvvitelnek nevezett pénzforgalmi szemléletű könyvviteli nyilvántartások, mint könyvviteli dokumentumok idő-eszköz-forrás aspektusú, azaz (legalább) hármass voltáról meg nem győződött, kérem, ne haladjon tovább!

Természetesen ékesen szóló bizonyítéka az egyszeresnek nevezett (amúgy egyébként hármass) és pénzforgalmi szemléletű könyvvitel értelmetlen voltának az a tény is, hogy az ily módon könyvelő szerencsétlent a pénzvagyyonon kívüli vagyonelemek és változásaik adatainak, külön - úgymond analitikus - kiegészítő nyilvántartásban való vezetésére kötelezték és kötelezik a magyar hatóságok. Igaz, hogy előny e módszerben nincs, de legalább hátrányai vannak:

- Könyvelési munkamegtakarítás nincs.
- Bizonyítás nélkül belátható, hogy a két külön vezetendő könyvelési rendszer nemhogy munkamegtakarítást nem eredményez, de egyenesen többletmunkaterhet ró használójára és nehezíti az ellenőrizhetőséget.
- Mindemellett, ráadásul, még torzítja is az eredményt a normális, történetileg „kettős”-nek nevezett (valójában hármass) könyvvitelhez képest.
- Végül, de nem utolsó sorban, mivel nem tartalmazza a nem-pénzvagyont, ezért szükségképpen hiányos a belőle nyerhető információ is.

Ezek után sejthetjük, hogy egyes könyvvitelt oktatók⁷² miért nem tartják vizsgálandó kérdésnek az úgynevezett „egyszeres” könyvvitel kérdéskörét. Ez azonban elfogadhatatlan álláspont mind didaktikai, mind könyvviteli szakmai, sőt a számviteli témákat érintő jogalkotás-jogalkalmazás szempontjából is.

Nem érvként, csak tényként említem meg, hogy Schär az első számlarend megalkotója, 1890-ben kiadott könyvében⁷³ az egyszeres könyvvitelt a kettős könyvvitel megcsonkításának („Verstümmelung”) nevezte, s nem volt jobb véleménye erről Fogarasi Istvánnak sem, az 1953-1963 között Horvát Jenővel közösen írt, több kiadást

⁷²Baricz-Róth: Könyvviteltan, 45. oldal lábjegyzete (Aula Kiadó, BKE. Tankönyv, 1990, 2000).

⁷³Schär, Johann, Friedrich: „Buchhaltung und Bilanz” (Könyvvitel és mérleg), Berlin, 1890, 1914, 1919.

megért, „A könyvvitel elmélete” című egyetemi tankönyvük⁷⁴ 27. oldalán.

10. A hagyományos könyvviteltan zsákutcában — a számlaelméletek halála

10.1 Az elméletek halálának természete

E figyelemfelkeltő, s ezért szándékosan bombasztikus és természetesen átvitt értelemben használt fejezetcím, a lényegét tekintve nem takar mást, mint azt, hogy mára a hagyományos könyvvitel ún. számlaelméletei voltaképpen okafogyottakká váltak.

Ez nem egyedülálló jelenség a folyvást fejlődő tudományok történetében. Gondoljunk csak például a csillagászat geocentrikus, majd az ezt felváltó heliocentrikus elméletének „halálára”. Mindkét „elméletihalált” megelőzte egyrészt a technika ugrásszerű fejlődése (a XVI. században a csillagászati távcső megalkotása, a XIX. században jelentős fejlesztése, a XX. században pedig a rádiócsillagászat és az űrkutatás beindulása), másrészt: mindegyik esetben bekövetkezett egy új – megfelelőbb – nézőpont választásán alapuló tudományos szemlélet kialakulása is.

Általában valamely elmélet „halálának” (okafogyottá válásának) különféle alapja lehetséges. Kiderülhet, hogy újabb (eddig nem ismert) tapasztalati tények fényében, mint tudományos magyarázat, kisebb-nagyobb részben tarthatatlanná vált. Lehet az is, hogy egy új, tapasztalatilag igazolt rivális elmélet, legalább részben, érdemét tekintve megdönti. De lehet az is, hogy okafogyottá válik az az eljárás, vagy az a technika, melynek tudományos megalapozását szolgálta eleddig, mint sajátos technológia⁷⁵. Végül az is előfordulhat, hogy az új, a tapasztalat által is megerősített rivális elmélet, a jelenségek szélesebb körére ad tudományos magyarázatot, mint „elődje” és ezáltal mintegy magába olvasztja azt. Erre egy közismert példa a tudománytörténetben, az euklideszi geometriát magába olvasztó Bolyai-féle abszolút geometria, melynek az előbbi, mintegy határesetévé vált. A könyvviteli számlaelméletek esetében, a könyvviteltan fejlődése során, az utóbbi két ok együttesen lépett fel. Ezt mutatjuk be e fejezetben kissé részletesebben.

⁷⁴ *Fogaras István - Horváth Jenő*: A könyvvitel elmélete (MKKE tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest, 1954-1963); 27. oldal.

⁷⁵ *Hársing László*: Tudományelméleti kisenciklopédia (Bíbor Kiadó, Miskolc, 1999.); 188. oldal.

10.2 A számlaelméletek halálának okai

A vagyonszámlaelméletnek a III. fejezet 6.3 pontjában adott modern fogalmi meghatározására tekintettel az ortodox könyvviteltan számlaelméleteit⁷⁶ akár máris, puritán egyszerűséggel holtnak nyilváníthatnánk. De ne legyünk kegyeletsértők! Előbb ravatalozzuk fel őket, vessünk rájuk egy végső pillantást! Mondjunk el egy rövid értékelést tartalmazó búcsúbeszédet, majd egy tiszteletteljes főhajtással adjuk meg számukra az illő végtisztességet!

*

A számlaelméletek a XVII. század első felében, a már ismertetett **perszonális számlaelméletek** formájában látták meg a napvilágot⁷⁷. A XVIII. században viszont már az ún. **kétszámlasoros „materiális” számlaelméletek** voltak az elfogadottak. Ezek alapegyenlete:

(12) **A = P** (azaz: Aktívák = Passzívák)
vagy ami ugyanaz:

(13) **E = F** (azaz: Eszközök = Források vagy Tőkék)

Az (12) és (13) ún. alapegyenlet jelentése azonos: Az aktív vagyonszámlák egyenlegeinek összege egyenlő a passzív vagyonszámlák egyenlegeinek összegével, vagy másképp az eszközök főösszege egyenlő a források (vagy tőkék) főösszegével.

A XIX. század végére, illetve a XX. század közepére a számlaelméletek elérték „érett felnőtt korukat”. Ekkorra már kialakult a **négyszámlasorosnak** nevezett – a két vagyonszámlasorra utaló alapegyenlet (**A = P**) jobb oldalát „alábontó” – **számlaelmélet**. Ennek ismert alapegyenlete:

(14) **A = P + (H - R).**

A számlaelméletek „virágkorukat” a XX. század második és harmadik negyedében „élték”, majd mintegy huszonöt éves stagnálás után, a PC-kor kezdetével megkondult lettük a vészharang; agóniájuk elkezdődött. Ettől kezdve napjaik meg voltak számlálva.

*

Ahhoz, hogy a számlaelméletek „halálát”, mint ténytet elfogadhassuk, át kell gondolnunk a könyvviteli számla, a könyvviteli számla funkciója, a számlaelmélet és a

⁷⁶ **Baricz-Róth:** Könyvviteltan. (BKE. Tankönyv, 1989-2009), 129-133. oldal.

⁷⁷ **Kuntner Róbert dr.:** Bevezetés a könyvviteli ismeretekbe; (Budapest, 1940; Athenaeum), 110-118. oldal.

könyvviteli technológia – tudományelméleti értelemben⁷⁸ vett – fogalmát.

A hagyományos **könyvviteli számla**, funkciója szerint – amint azt a II. fejezetben láttuk – nem más, mint a könyvviteli nyilvántartásnak egy olyan, eredetileg effektíve manuálisan vezetett⁷⁹ al-nyilvántartása, amelynek a két – tartozik, illetve követel – forgalmi rovatán, valamely vagyon- vagy adósságfajta változásait rögzítik. Az egyik rovaton a növekedéseket, a másik rovaton a csökkenéseket vezetik, azaz voltaképpen ilyen módon a pozitív jellegű növelő és a negatív jellegű csökkentő tételek értékeit különválasztva, előjelek használata nélkül és áttekinthetően lehet a változás adatait regisztrálni. A hagyományos, ámde manuális (vagy azt virtuálisan másoló számítógépi) könyvvitel, az ilyen könyvviteli számlák megfelelő rendszeréből álló ún. számlasoros nyilvántartási (szisztematikus adatgyűjtési) technikával tette lehetővé a különféle összesítő-szintetizáló könyvviteli kimutatásokhoz (a főkönyvi kivonathoz, az eredmény-kimutatáshoz, a mérleghez, stb.) szükséges összeg adatok: a számlaegyenlegek szabatos és viszonylag gyors meghatározását.

A számla funkciója tehát röviden: a főkönyvi naplóban vezetett idősoros elszámolású adatbázis – említett különféle kimutatások elkészítését biztosító – alapvetően manuális, ám mégis viszonylag gyors „lekérdezési” technikájának, mint cselekvésnek a lehetőségét megteremteni,⁸⁰ egy különálló, az ún. számlasoros nyilvántartás párhuzamos vezetésével.

Mármost, valamely **számlaelmélet** az iménti jellegű és funkciójú számlákból (számlasorokból) álló számlarendszer felépítésének, a számlák használatának (a számlakon való könyvelés módjának) és a számlák közötti összefüggéseknek tapasztalatilag igazolt tudományos magyarázata, mely a magyarázathoz felhasználja az ún. alapegyenletek és az ún. alapvető gazdasági (vagy üzleti) események algebrai modelljeit.

Ugyanakkor a tudományelmélet⁸¹ szerint a **technológia**, „széles értelemben a technikának, mint cselekvési lehetőségnek a tudományos megalapozása.” Az előbbiek értelmében a számlaelmélet a PC előtti korban kialakult hagyományos könyvviteli adatbázis, mindössze két aspek-

⁷⁸ **Hársing László:** Tudományelméleti kisenciklopédia (Bíbor Kiadó, Miskolc, 1999.); 188. oldal.

⁷⁹ **Hangsúlyozzuk:** mint erre már utaltunk, a könyvviteli számla vezetésének manuális jellegén sem a XX. század elejei könyvelőgépek, sem a PC-kor „virtuális” számlát használó számítógépi programjai nem változtatnak semmit!

⁸⁰ **Meg kell jegyezni:** A könyvviteli számlák iménti funkciójának teljesülését nyilvánvalóan nem befolyásolja az a körülmény, hogy a számlákat az idősoros elszámolású naplóval párhuzamosan és folyamatosan vezetik, avagy csak később és időnként — akár évente csak egyszer.

⁸¹ **Hársing László:** Tudományelméleti kisenciklopédia (Bíbor Kiadó, Miskolc, 1999.); 188. oldal.

tusból vett, eszköz- és forrásosztályozást eredményező manuális „lekérdezési” technikájának, mint cselekvési lehetőségnek a tudományos megalapozása. Ebből folyik, hogy **a számlaelmélet funkcionálisan** nem más, mint a hagyományos könyvvitel idősoros adatbázisának, a naplónak – a PC-k megjelenése előtt kialakult, s eredendően manuális adatgyűjtésen alapuló – viszonylag gyors **„lekérdezését”** biztosító **technológiája**.

*

Az áttekintett fogalmak figyelembevételével mellett, meg kell állapítsuk, hogy mindaz, ami előnye az N-szeres ($N \geq 3$) vagyonszámlaelmélet aspektus- és osztályozáselméletének, egyben hátránya az azt nélkülöző számlaelméleteknek, melyek ekképp zsákutcát jelentettek a könyvvitelben és a könyvviteli gyakorlat további fejlődése előtt.

A számlaelmélet lényeges hátrányai az N-szeres vagyonszámlaelmélet $N \geq 3$ aspektus szerinti aspektus- és osztályozáselméletéhez képest a következők:

1. A **két**aspektusú, eszköz- és forrásosztályozást tartalmazó számlaelméletek feloldhatatlanul szűkös keretet adtak a könyvvitel fejlődéséhez, az N-szeres vagyonszámlaelmélet $N \geq 3$ aspektus szerinti osztályozáselméletéhez képest, mely szinte korlátlan szabadságot és inspirációt biztosít a gazdálkodónak és a kutatónak az anyagi helyzet alakulásának nyilvántartására, vizsgálatára és bemutatására. A számlaelméletek „szűkös” ($N=2$ aspektusú) voltak az N-szeres vagyonszámlaelmélet **$N \geq 3$ aspektus szerinti** osztályozáselméletéhez képest, a két elmélet alapegyenletei is jól érzékeltetik.

A kettős könyvvitel számlaelméletének alapegyenlete a $t=n$ -ik időpontban véve, mint már azt bemutattuk:

$$(13') \quad E_n = F_n$$

vagy

$$(14') \quad E_n = F_n^{is} + (H_n - R_n).$$

Vagyis a kettős könyvvitel számlaelméletének **egyik nagy fogyatékosága pont az, hogy csak kettős** (azaz két aspektusból osztályozott), **s nem tartalmazza ab ovo az idő- és más aspektusú**, csak az eszköz és forrás osztályozást. Következésképpen a gazdálkodó valós anyagi helyzetéről igencsak leszűkített, hiányos képet ad. Ezzel szemben az N-szeres ($N \geq 3$)

vagyonkönyvvitel aspektus- és osztályozáselméletének alapegyenlet-rendszere⁸² a t=n-ik időpontban véve:

$$(13'') \quad \begin{array}{ccccccc} V_n = & E_n = & F_n = & \dots = & X_n, \\ & \cup & \cup & \cup & \cup \\ & A = & 1., & 2., & 3., & \dots, & N. \end{array}$$

vagy

$$V_n = E_n = F_n^{is} + (H_n - R_n) = \dots = X_n,$$

ahol V_n a vagyon időeloszlását mutató osztályozás főösszege, $A=1.,2.,3.,\dots,N$ az osztályozások alapjául szolgáló aspektusok száma, és $F_n = F_n^{is} + (H_n - R_n)$ pedig forrásosztályok, az eredmény hozam- és ráfordítás alosztályaival kiegészítve.

2. Míg **a számlaelmélet**, bár tudományos megalapozású, ámde alapvetően „**csak**” egy – szűkös lehetőségeket biztosító – **sajátos** könyvviteli **adatbázis-lekérdezési technológia**, addig **az N-szeres ($N \geq 3$) vagyonkönyvvitel tana, mint az attribútum- és lehetséges aspektusokkal, valamint az ezeknek megfelelő osztályozásokkal foglalkozó ismeretrendszer** az N-szeres könyvviteli adatbázis analitikus lekérdezése előtt tág teret nyitó adatbázis-tervezést, -felépítést és -fejlesztést, továbbá az anyagi helyzet lényeges összetevői alakulásának bemutatását is megalapozó komplex **elméletrendszer**. (Az N-szeres könyvvitelben az adatbázis-lekéredzést a IV. fejezetben leírt könyvelőautomata adatbázishoz igazított lekérdező egysége gyorsan és hibátlanul biztosítja – a számítógépben létrehozott ideiglenes (*.tmp) fájlok használatával – állandóan tároló helyet foglaló számlák vezetése nélkül.)
3. Egyik nagy hátránya a számlaelméleteknek az is, hogy a PC-k megjelenésével a főkönyvi számlák funkciója, ennél fogva maga a könyvviteli számla és a számlasorokból felépülő számlarendszer is szükségtelenné lett – jóllehet ennek ténye sem a könyvvitelten művelői, sem a könyvelőszoftverek fejlesztői előtt nem vált nyilvánvalóvá. E tényből, hogy a könyvviteli számla és a számlasorokból felépülő számlarendszer szükségtelenné lett, közvetlenül folyik, hogy a számlarendszerek felépítését és a számlák használati módját leíró-magyarázó számlaelméletek is okafogyottá váltak. Hiszen a szükséges összesítő ki-

⁸² Lásd: Gulyás István: Modern könyvvitelten, (GIN Professional Kiadó Kft, 2009. Budapest.) „Harmadik rész” a GIN Professional Kiadó Kft: webcímén http://www.ginprofessional.hu/GI-A_modern_n-szeres_kvitel_20090814_01Rv_html-ben/N-szeres-kvitel_ajanl_2009_hu.html, valamint az Országos Széchényi Könyvtár MEK honlapján: <http://mek.oszk.hu/07300/07350/>.

mutatások, PC-vel, a napló jellegű, a gazdasági események koordinátáit (az osztályösszefüggéseket) is tartalmazó könyvviteli adatbázisból, számlák alkalmazása és vezetése nélkül, pontosan és rendkívül gyorsan (másodpercek, vagy töredékük alatt), jelentősen kisebb számítógépi tárigény mellett elkészíthetők.

*

Összefoglalva az előbbieket: A számlaelméletek agóniájának, majd szükségszerűen bekövetkező halálának oka, a technika ugrásszerű fejlődése (a nagyteljesítményű PC létrejötte) és a könyvvitel evolúciója nyomán kialakult új, fejlettebb információforrást jelentő nyilvántartásfajta, a PC mellett számlák vezetését nem igénylő, N-szeres ($N \geq 3$) könyvviteli adatbázis megszületése.

Nincs többé szükség ellentétes (vagy akár azonos) oldalon növekvő-csökkenő adatsorú számlákra. Tulajdonképpen egyáltalán nincs szükség többé – sem papíron vezetett, sem virtuális, a számítógépek tárolóin létező – kétoszlopos nyilvántartások, azaz számlák kialakítására, mert a számítógép számára nem kell a növekedést és a csökkenést okozó (voltaképpen ellentétes előjelű) adatokat elkülönítve rögzíteni ahhoz, hogy azokat képes legyen kezelni és így egzakt idősoros és összesítő kimutatásokat, mérlegeket, stb. készíteni – bármikor, bárahányszor, pontosan és nagy sebességgel. Ez belátható.

*

A számlaelméletek léte a PC-kor előtt nyilván nem volt szükségtelen. Lényegük átörökítődött az utódba, az N-szeres ($N \geq 3$) vagyonszámvitel aspektus- és osztályozásméleteibe, mely kétségkívül felnyitja a számlaelméletek révén létrejött zsákutcát, s megnyitja mind a speciális vagyonszámvitel, mind az általános könyvvitel – most már korlátlan – fejlődése előtt az utat.

A paradigmaváltáshoz természetesen most is időre lesz szükség. Addig a számlaelméletek posztumusz létüket fogják élni.

10.3 A hagyományos könyvvitelten zsákutcába torkolló fejlődésének és ortodoxszá válásának oka

Tanulságos meggondolni, hogy voltaképp miért került a hagyományos könyvvitelten – és vele együtt természetesen a könyvviteli gyakorlat – fejlődése zsákutcába? Azért mert a könyvvitelt javítani szándékozó teoretikusok vizsgálódásaiknál mindig a számlasorokat különféleképpen csoportosító ún. alapegyenletekből in-

dultak ki, s nem a valóság – egyfelől a könyvvitel tárgyát képező anyagi helyzet és összetevői: a vagyon és az adósság jellegzetességeinek, másfelől a vagyon és könyvviteli nyilvántartása technológia összefüggéseinek – vizsgálatából. Azaz: mindig egy már valahogyan (többé vagy kevésbé jól) tükrözött valóság képét vizsgálgatták tovább, s nem pedig a kép tárgyát, a valós anyagi helyzetet és tényezőit vették újból görcsö alá – esetleg új aspektusból.

Nyilvánvaló tehát, ha újra és újra a számlasorokat modellező

$$A=P \text{ (ill. } E=F)$$

alapegyenlet vizsgálgatásából indultak ki, akkor **csak** az alapegyenlet valamely másik változatához,
például ehhez:

$$A = P + (H - R)$$

juthattak el, **máshová nem**.

A zsákutca eleje tehát: $A=P \text{ (ill. } E=F)$,
a vége pedig: $A = P + (H - R)$.

Holott, mivel a vagyonszámvitel – értelemszerűen – a gazdálkodó anyagi helyzetét, s annak főbb tényezőit: a vagyont és az adósságot, illetve ezek változásait rögzíti és tükrözi, ezért szükségszerűen a könyvvitelnek eme tárgya, és nem maga a tükrözött kép, azaz a könyvviteli nyilvántartás alapegyenletekkel modellezett lehetséges technológiája határozza meg önmagát: úgy mint a könyvvitel-technológia jellegét, s fejlesztésének mindenkori lehetséges módját – amint ezt korábban kimutattuk.

Tehát, ide:

$$(13'') \quad V_n = E_n = F_n = \dots = X_n,$$

$$\cup \quad \cup \quad \cup \quad \cup$$

$$A = 1., 2., 3., \dots, N,$$

a tág perspektívát nyitó n aspektusú vagyonszámvitelhez, valamint a szabványos gazdasági események elméletéhez és a könyvviteli kalkulushoz eljutni, csak a tárgy, azaz az anyagi valóság új aspektus szerinti vizsgálatával lehetett – újból az alapokról indulva, megfelelő nézőpontot választva –, másképp nem. A tudomány, vagyis bármely tudományágról legyen is szó, mindig is csak ilyen módon fejlődhetett tovább eredményesen. Így jöhetett létre az arisztotelészi, majd

a modern logika, az euklideszi geometria, a newtoni fizika, a darwini evolúció-elmélet, a Bolyai-Lobacsevszkij-féle nem euklideszi geometria, az eisteini speciális és általános relativitás elmélete, a kvantumfizika és a DNS-en alapuló modern genetika, stb., stb., stb.

Egy szó, mint száz: a mindvégig naiv, bár az utolsó fél évszázadban már egyenesen ortodox hagyományos könyvviteltan legvégzetesebb hibája: a számlaelméletek dédelgetése és agóniájának elnyújtása, a könyvvitel tárgyát képező anyagi helyzet és főbb összetevői, a vagyon és az adósság, valamint ezek tükrözése alapos tanulmányozásának, és egy egzakt elméletrendszer felépítésének elmulasztása volt.

Irodalomjegyzék

- Baricz-Róth:** Könyvviteltan (BKE., Aula Kiadó, Tankönyv, 1989, 2006.)
- Baricz Rezső:** Mérlegtan (BKE., Aula Kiadó, Tankönyv, 1994.)
- Deák Anna:** A számlakeretek kialakulása és fejlődése (KJK, Budapest, 1958)
- Dolesch Ferenc:** Az egyszeres könyvvitel és az egyszerűsített mérleg (Verzál, 1995, Bp.)
- Eisele, Wolfgang:** Technik des betrieblichen Rechnungswesens (Buchführung und Bilanzierung; Kosten- und Leistungsrechnung; Sonderbilanzen; 6. Auflage, Verlag Franz Vahlen, München, 1998.)
- Ferencz László:** Könyvviteltan. (MKKE. Számviteli Tanszék Munkaközössége, szerkesztette: Dr. Ferencz László. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978)
- Fogaras István - Horváth Jenő:** A könyvvitel elmélete (MKKE tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest, 1954)
- Fogaras István:** Külföldi számviteli rendszerek (KJK, Budapest, 1958)
- Gulyás István:** Modern könyvviteltan. (GIN Professional Kiadó Kft, 2009. augusztus, Budapest)
- Hársing László:** Bevezetés a tudományelméletbe (Bíbor Kiadó, Miskolc, 1999.)
- Hársing László:** Tudományelméleti kisenciklopédia (Bíbor Kiadó, Miskolc, 1999.)
- Kosiol, Erich:** Pagatorische Bilanz, 1976, Berlin.
- Kuntner Róbert:** A kettős könyvvitel elméletei (1913. Gámán-Lepáge L., Kolozsvár)
- Kuntner Róbert:** Könyvviteltan I. (Athenaeum, 1921, Budapest)
- Kuntner Róbert:** Könyvviteltan II. rész (Athenaeum, 1921, Budapest)

- Kuntner Róbert:** Bevezetés a könyvviteli ismeretekbe (Budapest, 1940, Athenaeum)
- Lakatos Imre:** Bizonyítások és cáfolatok. A matematikai felfedezés logikája. (Typotex Kft., Budapest; 1998)
- Luca Pacioli:** Az Aritmetikának, Geometriának, Mértékeknek és Aránylataiknak foglalatata (Velece, 1494), magyar fordítása a harmadik főrész XI. traktátusának.
- Madarász Tiborné – Pólos László – Ruzsa Imre:** A logika elemei. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
- Magyar Értelmező Kéziszótár,** Akadémia Kiadó, Budapest, 1975.
- Magyar Szinonimaszótár,** Akadémia kiadó, Budapest, 1980
- Magyar számviteli törvény (1991. évi XVIII. törvény); Az egyszeres könyvvitel és az egyszerűsített mérleg** (Verzál, 1995 ., Bp.)
- Magyar számviteli törvény (2000. évi C. törvény a számvitelről).**
- Ruzsa Imre – Máté András:** Bevezetés a modern logikába; Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
- Schür, Johann, Friedrich:** Buchhaltung und Bilanz (Könyvvitel és mérleg), Berlin, 1890, 1914, 1919.
- Schmalenbach, Eugen:** Dynamische Bilanz, 1933, Leipzig.
- Schmalenbach, Eugen:** Der Kontenrahmen, G.A. Gloeckner, 1935, Leipzig.

Tárgymutató

A,Á

a vagyon könyvvitele 50

B

Baricz-Róth 69
 bevétel 23,30
 bruttó vagyon **61**
 Burri 68

D

Deák Anna	56
definíció	7
dinamikus számlaelméletek	68

E,É

egyszámlasoros elmélet	65
egyszeres könyvvitel	70, 71, 72
Eisele, Wolfgang	58
ellenőrautomaták	42
ellentétes számlájú kétszámlasoros elmélet	66
eredmény	16, 23

F

<i>Fogarás István</i>	69
folyóidőszaki hozam	23
Folyóidőszaki hozam	21
Friedrich Schär	71

G

gazdasági esemény	37, 38
-------------------	--------

H

háromszámlasoros elmélet	67
<i>Horváth Jenő</i>	69
hozam	17

I,Í

inadekvát	44
individuum	15
inkomplett könyvviteli rendszer	71

K

kettős feljegyzések elve	39
kettős könyvvitel	66, 72
kettős könyvvitel lényege	37, 39
kiadás	29
kiadások	24
klasszikus mérés	13
költség	25, 28
költségek eszközközök	30
költségek források	35
közvetett mérés	10
közvetlen mérés	10
<i>Kuntner Róbert</i>	69
kvázimérés	12

L

Luca Pacciolo	62
---------------	----

M

mérés	10
mértékegységek	14
minősítés	14

	N	
négyszámlasoros		68
négyszámlasoros elméletek		68
Nicklisch		67
	Ny	
Nyereség-Vesztesség számla		68
	O,Ó	
ortodox hagyományos könyvvitelten		81
<i>ortodox tan</i>		60
	P	
pénzforgalmi szemlélet		71
perszonális számlaelmélet		62
perszonális számlaelméletek		75
	R	
ráfordítás		24, 27, 28
	S	
Schär, Johann F.		58
Schmalenbach, Eugen		68
schmalenbachi mérleg		50
	Sz	
számítás		11
számlaelmélet		76
<i>számlaelméletek</i>		60
számlaelméletek halála		76
számlarend		74
számlarendszer		54
	T	
tiszta vagyon		64, 66
tudományos fogalom		7
tudományos terminus		7
	V	
valódi dinamikus mérleg		44